

1. SPRE O COMPLEMENTARITATE FIREASCĂ: LITURGHIA ȘI MISIUNEA ÎN BISERICĂ

Într-unul din comentariile sale misionare, Î.P.S. Prof. Dr. Nifon Mihăiță arată că Sfânta Liturghie are trei aspecte esențiale: cel kerigmatic – instructiv, cel euharistic – pastoral și cel pedagogic – misionar¹, cărora le corespund diverse părți constitutive ale ritualului: pentru primul, Evanghelia și predica, pentru al doilea, epicleza, iar pentru ultimul, trimiterea în misiune cu mesajul: „Cu pace să ieșim...” Astfel, plecarea de la slujbă nu constituie un sfârșit, ci un început al propovăduirii sfinte și sfințitoare, care transfigurează sufletele creștinilor: „Așa cum în viața de obște din mănăstire există o permanentă legătură între Sfânta Masă, masă și chiliile mănăstirii, iar Liturghia bisericii se continuă în liturghia mesei comune și a chiliei, tot așa și într-o parohie ortodoxă autentică, Liturghia centrului cultic parohial se extinde în casele enoriașilor, care devin astfel «biserici în casă»². Această completare și întrepătrundere între Biserică și case este emblematică”³.

¹ Î.P.S. Prof. Dr. Nifon MIHĂIȚĂ, *Misiologie creștină*, Ed. a doua, revăzută și adăugită, Edit. Asa, Buc., 2005, p. 48

² După textul *Romani 16,5* (n.n.)

³ Gheorghios D. METALLINOS, *Parohia – Hristos în mijlocul nostru*, traducere de pr. prof. Ioan I. ICĂ, Edit. Deisis, Sibiu, 2004, p. 158

A sosit vremea ca Liturghia să-și descopere tainele prin ea însăși. Nu mai sunt de mult prioritare activitățile catehetice exterioare, care să prezinte mistagogia cultului ortodox exclusiv unor destinatari păgâni, străini total de valorile credinței. Astăzi, când slujba Liturghiei pătrunde pe calea undelor în orice spațiu locuit, lucrarea sfințitoare a harului dumnezeiesc nu se explică, ci se transmite celor care trăiesc la intensitate maximă unirea cu Hristos în rugăciune și-n Euharistie. Astfel, Liturghia devine o lecție deschisă și o pildă vie, întrucât se evidențiază singură, în condițiile în care se desăvârșește în slujire trăită. Cel ce simte unirea cerului cu pământul nu mai are capacitatea fizică a interoga, cerând explicații, ci contemplă taina, asemeni lui Petru pe Tabor. Toate încercările raționaliste de a pătrunde misterul Liturghiei și de a descifra tainele ei sunt sortite eșecului, întrucât scapă din vedere esențialul, risipindu-se în întrebări, care, la rândul-le, nasc altele, multe rămânând fără răspuns, căci fiecare cuvânt sau gest al ritualului reprezintă, în sine, un univers de simboluri mistagogice.

Efectul lucrării Duhului Sfânt pentru propovăduirea Bisericii dreptmăritoare a depășit, deja, granițele spațiului eclesial ortodox. În întreg Occidentul creștin, de orientare religioasă preponderent catolică și protestantă, se înregistrează numeroase cazuri de conversie la Ortodoxie, mai cu seamă în urma experiențelor trăite în comuniunea liturgică, plină de roade ale harului dumnezeiesc⁴. De

⁴ Menționăm, spre exemplificare: creștinarea rușilor, în secolul X, iar în vremurile noastre: ep. Kallistos WARE (a se vedea: + Bartolomeu ANANIA, Arhiepiscopul Clujului, *Cartea deschisă a împărăției. O însoțire liturgică pentru preoți și mireni*, Ediția a II-a, E.I.B.M.B.O.R., București, 2007, p. 8; de asemenea, pe prof. Karl Christian FELMY, fost pastor lutheran convertit în 2007 la Ortodoxie, în urma unor experiențe liturgice copleșitoare, autor al unei cărți de excepție, tradusă în românește: *De la Cina cea de Taină la Dumnezeiasca Liturghie a Bisericii Ortodoxe*, Editura Deisis, 2004. Mănăstirile ortodoxe din Occident (Sf. Ioan Botezătorul – Essex, de pildă) se remarcă prin realizări în plan duhovnicesc deosebite, care deja

aceea, trebuie să arătăm că relația dintre misiune și Liturghie are și o dimensiune pnevmatologică evidentă. Planul divin al mântuirii lumii include și opera Duhului Sfânt, care formează și însuflețește Biserica, orientând-o spre Eshaton. Cu puterea Duhului, proclamarea Cuvântului lui Dumnezeu pretutindeni și întruparea Sa tainică în Euharistie sunt, deja, repere ecleziologice uzuale. Acolo unde Hristos este prezent, și Duhul este activ, și Tatăl veghează, ocrotitor. Biserica este adunată de Tatăl, pentru închinare, este hrănită de Hristos, Cuvântul euharistic, și este animată de Duhul Sfânt, care-i conferă forța harului.

Idealul creștinismului este unirea cu Hristos. Aceasta este consecința unui proces de durată, pe care omul îl parcurge pe perioada întregii sale vieți. Nimeni nu poate fi sigur de mântuirea sa, ci tinde în permanență spre obținerea ei, urmând a primi confirmarea unei vieți trăită în har și sfințenie, numai după mutarea sa în veșnicie. „De aceea, Liturghia, deși reprezintă momentul tainic al unei împreună-îmbrățișări cu Hristos pentru cei inițiați pe calea comuniunii, constituie numai o chemare vivantă pentru adresanții mesajului misionar al vremii noastre, fie că sunt eterodocși, fie creștini ortodocși nepracticanți”⁵. Lor le sunt adresate cererile „ecteniei pentru cei chemați”, din cuprinsul Sfintei Liturghii, care-și vădește, astfel, actualitatea, împotriva vocilor acelor teologi care se grăbesc să propună scoaterea ei din canonul liturgic. Nu mai există, ce-i drept, catehumenii de odinioară, dar asta nu înseamnă că Biserica și-ar fi pierdut vocația ei chemătoare la mântuire, adresându-se, de data aceasta, celor oscilanți în credință sau răătăciți de la adevăr și căzuți din har, prin viața lor trăită departe

constituie repere pentru credincioșii din țări ortodoxe tradiționale. A se vedea: pr. prof. dr. Constantin COMAN, *Prin fereastra bisericii: o lectură teologică a realității*, Edit. Bizantină, București, 2007, p. 264

⁵ pr. David PESTROIU, „Aspecte misionare actuale privind Sfânta Liturghie”, în: *Altarul Reîntregirii*, Serie nouă, Anul XIV, Nr. 1, ianuarie-aprilie, 2009, pp. 139-140

de normele mântuitoare ale lui Dumnezeu. Reținem în acest caz aserțiunea părintelui Alexandre Schmemmann, care cere imperativ să lucrăm pentru întoarcerea la adevăr a acelor „pe care noi am putea să-i atragem la «Soarele Dreptății», dacă nu apare lenevia noastră, indiferența noastră sau obișnuința noastră de a privi Biserica drept proprietatea «noastră», ca una care există pentru noi, iar nu pentru lucrarea lui Dumnezeu, nu pentru Acela care vrea *ca toți oamenii să se mântuiască și să vină la cunoașterea Adevărului...* (*I Timotei 2,4*)”⁶. În mod concret, ne rugăm: „Ca Domnul să-i miluiască pe dâșii, să-i învețe pe dâșii cuvântul Adevărului, să le descopere lor Evanghelia dreptății, să-i unească pe dâșii cu sfânta Sa sobornicească și apostolească Biserică...”. Din dorința de a intensifica gradul de participare a credincioșilor la actul liturgic, în special la epicleză, există un curent înnoitor care propune chiar rostirea cu voce tare a unor rugăciuni, care sunt indicate a se citi în taină, doar de către sacerdoți, în altar⁷.

Una din cele mai importante caracteristici ale Liturghiei este aceea de a descoperi ființa Bisericii ca taină a comuniunii și a mântuirii⁸. Aceasta rezidă, în primul rând, în sorgintea ei apostolică. Apoi, ca act sacramental, trebuie să-și manifeste existența concretă într-o comunitate sfințită de Duhul Sfânt, pe care-L invocă neîncetat: „pe Acela, Bunule, nu-L lua de la noi, ci ni-L înnoiește nouă, celor ce ne rugăm Ție!”⁹. Astfel, prin Liturghie, nu se produce numai coborârea Sfintei Treimi în chip tainic în mijlocul Bisericii, ci Biserica însăși,

⁶ Alexandre SCHMEMMANN, *Euharistia, taina împărăției*, trad. pr. Boris RĂDULEANU, Edit. Anastasia, București, f.an., p. 93

⁷ Spre exemplificare, a se vedea: *ibidem*, p. 245

⁸ Dominic JALA, *Liturgy and mission*, Edit. C.L.V. – Edizioni liturgiche, Roma, 1987, p. 64

⁹ Troparul Ceasului al III-lea, în: *** , *Liturghier*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2000, p. 163

umplută de har, participă la viața de comuniune în iubire a Sfintei Treimi. Această corelare este numită de Dominic Jala „dynamism trinitar”¹⁰, cu referire directă la acțiunile prin care Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt Își revelează prezența iubitoare în lume. Același teolog observă că „nu există vreun moment al Liturghiei în care Una sau Două din Persoanele Sfintei Treimi să acționeze în mod separat”¹¹. El exemplifică lucrarea trinitară în prefacerea euharistică a darurilor: Tatăl este slăvit, în rugăciunile anamnezei și epiclezei, pentru întreaga Sa operă mântuitoare, de-a lungul vremii, Fiul se naște din nou, în chip tainic, oferindu-se euharistic, iar Duhul Sfânt desăvârșește prefacerea, prin prezența nevăzută a harului, dat prin invocare. Așadar, putem consemna faptul că Liturghia este parte integrantă a planului lui Dumnezeu de mântuire a lumii, care transcende spațiul și timpul, având, așadar, un evident caracter eshatologic.

În relația Liturghie – misiune, Hristos este liantul, fiind în centrul amândurora. Misiunea Lui rămâne emblematică; apostolii au fost primii care au pus-o în valoare, dar El ni se adresează și nouă direct, chemându-ne să intrăm în comuniune cu El: *Iată, stau la ușă și bat; de va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa, voi intra la el și voi cina cu el și el cu Mine (Apoc. 3, 20)*. Este vorba de chemarea harului, transmisă de Biserică nu numai prin Sfânta Liturghie, ci și prin întreaga lucrare misionară, pastorală și liturgică, mai ales prin Taine și ierurgii, dar și prin lecturile de texte biblice și patristice, cateheze și predici, „toate acestea fiind armonios încadrate într-o adevărată simfonie misionară, din care nu lipsesc: pedagogia imaginii creștine (icoane, fresce), spiritualitatea imnelor (muzica bisericească, o adevărată *vox angelica*), precum și simbolistica gesturilor anamnetice, de laudă și de prosternare”¹². Din timpurile

¹⁰ Dominic JALA, *op. cit.*, p. 113

¹¹ *Ibidem*, p. 117

¹² pr. David PESTROIU, *art. cit.*, pp. 140-141

apostolice, comunitatea liturgică a fost una misionară, în măsura în care a mărturisit că Hristos este Dumnezeu, alimentând nădejdea mântuirii neamului omenesc, ca perpetuare în timp a experienței pascale a slăvitei Sale învieri.

Opera de mântuire obiectivă înfăptuită de Domnul Hristos nu trebuie să rămână un dar fără răspuns, nevalorificat prin asumare personală, în sensul transfigurării ființiale a persoanei umane, prin harul lui Dumnezeu. Toți oamenii sunt chemați să se împărtășească de roadele Răscumpărării Mântuitorului, Care i-a recapitulat în ființa Sa la jertfa Sa și care îi dorește pe toți a rămâne uniți întru El. Cea care ilustrează în cel mai fericit mod acest aspect este Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie. Prefigurată în pilda nunții fiului de împărat (*Matei 22, 2*), ea adresează o chemare eshatologică întregului cosmos, menit spre transfigurare, și neamului omenesc, destinat sfințeniei. Se acreditează ideea că lumea, aflată sub spectrul coruptibilității, afectată grav de criza moral-spirituală, de egoism și indiferentism, mai poate fi salvată doar printr-o viziune solidară a creștinilor, chemați să-L vestească pe Hristos Cel jertfit și înviat. Aici rezidă unul din paradoxurile Bisericii: deși își desfășoară activitatea în lume, ca parte integrantă a vieții sociale, ea se distanțează de lume, în măsura în care aceasta din urmă se declară autonomă, lipsindu-se de efectele iubirii jertfelnice a lui Dumnezeu.

Totuși, trebuie să consemnăm faptul că Biserica luptă pentru ca jertfa lui Hristos să rodească în faptele iubirii de Dumnezeu și de semenii. Așa cum Domnul a luat asupra Sa firea noastră căzută și a transformat-o în efigia sfințeniei, prin înviere, se cuvine ca și noi să ne aplecăm cu dragoste către toți cei afectați de problemele grave ale societății de consum: abuzuri, violență, sărăcie, singurătate, abandon etc. Cauzate de lipsa unei orientări spirituale valide, aceste racile pot fi remediate prin întoarcerea la adevăr. Iar Liturghia dă măsura totală a putinței acestei întoarceri. Concret, vorbim de scoaterea celor afectați de sub influența vrăjmașului diavol și

izbăvirea lor, asemeni femeii gârbove vindecată de Hristos. Vorbim, de asemenea, de transformarea unor vieți pătimase, supuse dominației mândriei, în vieți pilduitoare și sfinte, lucrătoare ale virtuților, deasupra cărora este așezată dragostea. „Trăind acest fior religios, această tulburare interioară înaintea Celui Curat, Celui Nepătruns, înaintea Celui cu desăvârșire Altul și senzația prezenței Celui Nevăzut, atracția acelei iubiri infinite și totuși atât de personală, nu știm dacă mai putem numi altceva iubire... Numai slujirea divină poate reda această trăire în întregime, trăire unică și intransmisibilă... În slujirea divină, trăirea aceasta parcă se revarsă de pretutindeni – din cuvinte, din gesturi, din lumânări, din mireasma care umple locașul, ca în vremea lui Isaia”¹³.

Astfel privind lucrurile, Liturghia devine un mod esențial de sporire duhovnicească, în urcușul creștin al vieții, pentru atingerea stării de sfințenie, adică a asemănării cu Dumnezeu după har. Căci harul sfințitor transformă în chip ontologic viața creștinului, iar prin Sfânta Euharistie el ajunge nu numai la o simplă întâlnire cu Călăuzitorul său – Hristos, ci chiar la o unire reală cu El. „Astfel, adunarea în biserică este înainte de toate Taina Iubirii. Noi mergem la biserică pentru Iubire, pentru iubirea cea nouă a lui Hristos Însuși, care ni se dăruiește în unitatea noastră”¹⁴. În dragostea lui Hristos și necesitatea împlinirii voii Lui se circumscrie și relația specială dintre Liturghie și misiune, puse sub semnul inseparabilității¹⁵.

Așadar, unitatea credincioșilor în Sfânta Liturghie, ca moment al revărsării concrete a harului Duhului Sfânt peste Biserică, reprezintă cea mai mare șansă a misiunii creștine din toate timpurile. Se deslușește limpede faptul că, așa cum Hristos l-a făgăduit și trimis

¹³ Alexandre SCHMEMANN, *op. cit.*, p. 68

¹⁴ *Ibidem*, p. 141

¹⁵ Dominic JALA, *op. cit.*, p. 17

oamenilor pe Mângâietorul, acum Duhul este cel ce se pogoară și-L naște din nou pe Hristos în chip tainic, sub forma Sfintei Euharistii. Iar această relație specială se transmite și membrilor Bisericii, care experimentează împreună taina comuniunii. „Liturghia arată că adorarea lui Dumnezeu este nedespărțită de anamneză, de amintirea publică a istoriei mântuirii, în totalitatea și continuitatea ei”¹⁶.

Teologii catolici din sec. XX încă mai considerau că, pentru a însuflă viața liturgică, este suficientă „o instrucție solidă a credincioșilor, o expunere clară a materiei și a diverselor elemente ale Liturghiei: simboluri, ceremonii, lecturi”¹⁷. Liturghia, însă, nu are nevoie, propriu-zis, de cunoaștere rațională și interpretare scolastică. „Unei credințe simple, vii și reale, în sensul bun al cuvântului, nu-i trebuiesc toate acestea, căci ea nu trăiește prin curiozitate, ci prin însetare...”¹⁸ – arată A. Schmemmann. Sistematizarea rigidă a doctrinei, lipsită de trăire adecvată, ajunge să fie „ruptă de Dumnezeu, de Biserica și de omul contemporan”¹⁹, arată arhim. Gheorghios Kapsanis.

Biserica urmărește să transmită oamenilor speranța unei vieți veșnice izbăvită de lucrările tenebroase ale răului generalizat în lumea aceasta. De aceea, ea postulează necesitatea strângerii comorii faptelor bune în cer (*Luca 12, 33*), fapt care imprimă un sens eshatologic optimist vieții umane. Fiind trăită pe pământ ca stare temporară și sincopată, datorită experienței triste a păcatului, unirea cu Hristos este nădăjduită a fi un atribut permanent al veșniciei creștinului mântuit; de aceea, chiar „dacă se slujește pe pământ, ea se săvârșește totuși în cer, în timpul cel nou al creației

¹⁶ Î.P.S. Prof. Dr. Nifon MIHĂIȚĂ, *op. cit.*, p. 48

¹⁷ RYTHMES DU MONDE - Abbaye de Saint-André, *Missions et Liturgie. Rapports et compte rendu de la première semaine internationale d'études de liturgie missionnaire*, Nimégue-Uden, 1959, Edit. Desclee de Brouwer, Bruges III (Belgique), 1960, p. 31

¹⁸ Alexandre SCHMEMMANN, *op. cit.*, p. 53

¹⁹ Apud pr. prof. dr. Constantin COMAN, *op. cit.*, p. 330

celeii noi, în timpul Duhului Sfânt”²⁰. Ea „pătrunde în lume prin Cruce și ni se dăruiește ca fiind Cruce”²¹, dar tocmai purtarea Crucii cu responsabilitate jertfelnică exprimă atitudinea reală de urmare a lui Hristos Cel înviat (*Marcu 8, 34*).

Biserica nu este singură în demersurile ei de ridicare a lumii, ci este condusă în permanență de Hristos, Cel numit de Sf. Ap. Pavel *Capul ei* (*Coloseni 1, 18*), după ce s-a întrupat, s-a răstignit pe Cruce și a înviat pentru mântuirea oamenilor, iar apoi s-a oferit pe sine sub forma Sfintei Euharistii, tuturor celor pregătiți să intre în comuniune cu El. Întruparea Domnului Hristos la noi, în stare tainică de jertfă și înviere, exprimă continuitatea prezenței Sale mântuitoare pe pământ și, în același timp, „o înălțare a Bisericii la cer, la Prestolul slavei”²², așa cum observă părintele A. Schmemmann. Noi nu ne împărtășim din trupul lui Hristos rămas întru moarte, ci din acel trup curățit și sfințit prin înviere, adus întru desăvârșirea cea dintâi, cu care Domnul S-a prezentat Tatălui ceresc. Transfigurarea acestui trup, petrecută în chip anticipativ pe Tabor, a izvorât acea stare de beatitudine a ucenicilor-martori, care și-ar fi dorit atunci ca momentele de comuniune cu Hristos să nu se sfârșească niciodată²³.

Harul dumnezeiesc necreat, sursa inefabilei lumini taborice, lucrează în Biserică prin urmașii apostolilor, slujitorii sfințiți care-l transmit peste veacuri prin capacitatea conferită lor de Hristos, ca putere de invocare a Duhului Sfânt în creație, după modelul venirii lui la Cinzecime. Misiunea Bisericii a rodit tocmai pentru că harul a înrâurit predicile apostolilor și ucenicilor lor, care îndemnau la pocăință și umplerea cu Duhul: *Pocăiți-vă – le-a zis Petru - și fiecare*

²⁰ Alexandre SCHMEMMANN, *op. cit.*, p. 222

²¹ *Ibidem*, p. 159

²² *Ibidem*, p. 169

²³ pr. David PESTROIU, *art. cit.*, pp. 139

din voi să fie botezat în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor; apoi veți primi darul Sfântului Duh (Fapte 2, 37-38). Dintru început, lucrarea harului dumnezeiesc a constituit o provocare și o tentație extraordinară pentru lumea păgână, ocultă și demonică. Contrarea lui Simon Magul de către apostoli s-a perpetuat în timp în nenumărate alte confruntări între adevăr și minciună, între divin și demonic, între har și magie. Astăzi, se încearcă din răspuțeri anularea acestor disjunții, printr-o falsă și periculoasă aglutinare a lor în discursurile practicanților magiei, ale „clarvăzătorilor”, „bioenergeticienilor” sau altor vânzători de iluzii²⁴.

O soluție misionară pertinentă oferă pr. prof. Gh. Petraru, care execută o descriere fidelă a situațiilor problematice din lumea creștină actuală, mai ales din Ortodoxia românească: „Bisericele își fac misiunea în funcție de propria Tradiție, de specificul cultural, de religiozitatea credincioșilor fideli comunității mărturisitoare, familiei ca mediu de educație creștină, parohiei de care se simt legați spiritual și istorico-cultural prin participare la ritmul liturgic al acesteia, la rugăciune și la programele parohiale diverse pentru tineret, programe care, de exemplu, există și în Biserica noastră, prin articularea orei de religie din școală, informative, cu prezența în lăcașul de cult cu profesorul de religie în unele zile de sărbătoare, dimensiune formativă esențială pentru conștiința și viața creștină în Hristos”²⁵.

Timpurile pe care le trăim sunt împovărate de încercări spirituale complexe: societatea de consum răpește omului orice definire a unei vieți conforme cu normele stabilite de Dumnezeu, în contextul tot mai vizibilei deificări a omului contemporan.

²⁴ Într-o reclamă publicitară actuală pentru un produs de panificație, aflăm această neverosimilă alăturare de termeni: „magie cu har...” Este, însă, expresia vie a unei conștiințe pervertite: harul este considerat o marfă oarecare, la fel cum înțelegea, odinioară, Simon Magul.

²⁵ Pr. dr. Gheorghe PETRARU, *Teologie fundamentală și misionară. Ecumenism*, Edit. Performantica, Iași, 2006, p. 234

Tehnologiile – apanaj al postmodernității – constituie, ele însele, o provocare: nu se poate sigur preciza cât mai sunt ele unelte docile în mâna omului, căruia-i ușurează viața, și în ce măsură au ajuns să-l robească ele pe om, transformându-l într-o mașinărie fără suflet. În acest context dificil, vestirea Evangheliei lui Hristos este mai importantă ca oricând, dar semnalează și cele mai mari provocări și riscuri, în acțiunea ei de realizare. O primă atitudine contrară este recepționată din partea mass-media, forță uriașă de manipulare, aservită, aproape în totalitate, unor interese anticreștine și antibisericești.

O acțiune misionară extrem de importantă, în contextul societății actuale, este așa numita „solidaritate a Bisericii cu lumea”. Sesizând starea de păcătoșenie a lumii, Biserica nu rămâne impasibilă, ci depune un efort susținut de ridicare a lumii din robia păcatului. Lucrarea de slujire a semenilor se constituie într-o veghe liturgică permanentă. Ea nu presupune numai prezența la Liturghia duminicală, ci creează o stare de efervescentă spirituală care depășește cadrul temporal al acesteia, într-o efectivă tendință de permanentizare. O astfel de stare presupune acțiuni concrete de propovăduire a Evangheliei și chemare a semenilor la experimentarea întâlnirii cu Domnul Hristos cel răstignit și înviat. Perspectiva aceasta depășește stadiul prezentului concret, proiectându-se deja spre Eshaton. Odată cu otpustul unei Liturghii, se cuvine să rămână aprinsă flacăra dorinței reîntâlnirii cu Domnul, la Liturghia viitoare, și a comuniunii aievea cu El, în împărăția Sa. Nu întâmplător, Sfânta Liturghie se deschide cu binecuvântarea împărăției cerurilor, care-i cheamă pe credincioși să se orienteze, în primul rând, spre găsirea celui mai scurt drum către ea. De fapt, încă din viața pământească, există șansa experimentării unor acte prefigurative ale împărăției, ca lucrare specială a harului lui Dumnezeu în sufletele celor despătimiți, ancorați deja în urcușul duhovnicesc spre experiența luminii taborice.

Sunt afectate de secularism nu numai Bisericile mari, tradiționale, ci și facțiunile religioase, rezultate din protestantism, al căror zel misionar a fost, odinioară, exemplar. Astăzi, sloganuri precum: „Înapoi la Cincizecime!” nu mai sunt suficient de tentante pentru a dinamiza viața religioasă a comunităților de tip *revival*. Manifestările specifice misiunilor neoprotestante, precum și intensele lor campanii de evanghelizare, au pălit în fața unor oferte religioase de sorginte sincretică sau pur orientală. „Harismele” descătuse de penticostali au, însă, aceeași încărcătură demonică a „mantrelor” sau pozițiilor yoga, generatoare de minciună și dezechilibru. Sesizând pericolul formalismului, Dr. Larry Pyle, un pastor penticostal american, avertizează: „putem fi siguri că pe Satan nu-l sperie numărul mare de biserici, oricâte ar fi acestea. Nu-l sperie nici profesionalismul corurilor și orchestrelor noastre. El stă foarte relaxat și liniștit pe margine, atât timp cât membrii bisericilor se mulțumesc să se adune în fiecare duminică, să cânte câteva imnuri, să asculte o predică frumos structurată și să se întoarcă voioși la modul lor de viață secular. Va trece însă la acțiune imediat și va sări ca ars în clipa în care vreo persoană sau biserică va decide să schimbe starea actuală a lucrurilor, să ia în serios Evanghelia și mântuirea și să-i amenințe întăriturile”²⁶. Mișcarea harismatică se află, însă, în declin spiritual, tocmai datorită faptului de a prezenta eronat calea spre mântuire, printr-o formă distorsionată a percepției harului divin, absolut separat de formele religiozității și evlaviei trăite în slujirea liturgică, sacerdotală. Absența simbolurilor religioase și desfrunzirea cultului de manifestările specifice, pline de miez duhovnicesc, au condus la imposibilitatea realizării unei vieți de comuniune a omului cu Dumnezeu. Protestantismul și neoprotestantismul eșuează în

²⁶ Dr. Larry PYLE, *Stop mersului la Biserică! Modelul de A Fi Biserica lui Hristos*, Edit. Shalom, Oradea, 2002, p. 193

misiunea lor, deoarece „încearcă să anuleze sau să estompeze rolul misionar al preoției sacramentale, al Bisericii însăși, fragmentează Biserica și o diversifică în foarte multe părți sau curente care se iau la întrecere între ele”²⁷.

În Ortodoxie, Sfânta Liturghie reprezintă nu numai o șansă extraordinară de a realiza unirea omului cu Dumnezeu, prin Hristos Cel euharistic, dar consemnează, în mod concret, și înfiriparea unui dialog real și personal cu El, experimentat pe două căi: aflarea voii lui Dumnezeu, din lecturile biblice, și trăirea profundă a rugăciunilor și cântărilor, care-l transpun pe om în lumea de dincolo, a desăvârșitei iubiri. Paradoxal, vrăjmașul diavol a încercat să-i înșele pe oameni tocmai pe aceste două căi. Scopul său este, firește, acela de a-i extrage pe aceștia din calea unui dialog viu și adevărat și poziționarea lor pe o direcție greșită, al cărei interes exclusiv este convertirea de noi adepți, prin mijloace violente, prozelitiste. Diverse noi mișcări religioase, de sorginte neoprotestantă, fac jocul diavolului prin exegeze părtinitoare, citări eronate și decontextualizate, adunări cultice lipsite de duhul trăirii autentice a rugăciunii, propunând preeminența necesității pregătirii ofensivelor prozelitiste, în detrimentul slujirii lui Dumnezeu și aproapelui. Se propun „studii biblice la domiciliu”, se transmit chemări la „casele de adunare” și „sălile Regatului”, dar se ignoră transformarea ontologică a firii umane, chemată la părtășia jertfei și învierii lui Hristos, spre îndumnezeirea prin har. În timp ce Liturghia ortodoxă creează starea de comuniune a oamenilor cu Hristos și întreolaltă, reprezentațiile cultice neoprotestante valorizează individul în detrimentul comunității, considerându-l, în chip egoist, pe Domnul Hristos ca „Mântuitor personal”. Citirea și interpretarea Scripturii în manieră proprie, recitarea unor rugăciuni sau executarea

²⁷ +Vasile COMAN, episcopul Oradiei, *În apărarea unității credinței străbune. Studii și cuvântări cu caracter misionar-liturgic*, Edit. Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, Oradea, 1988, p. 17

unor cântări se înscriu în notele deja cunoscute ale respingerii Tradiției și emanciparea autarhică a sinelui. Totuși, Sfânta Liturghie are, drept atribut esențial, universalitatea²⁸, fiind destinată tuturor celor ce-și doresc mântuirea, și nu unei elite de „aleși” și „sfinți”.

Din păcate, și în Ortodoxie înregistrăm efectele nefaste ale presiunii societății grav afectată de secularizare, care se răsfrâng asupra slujirii liturgice, cu consecințe uneori imprevizibile, în plan pastoral – misionar. Dintre acestea, cea mai gravă este ignoranța – întâlnită atât la slujitori, cât și la simplii credincioși. Aceștia refuză să conștientizeze Taina – fie din lipsa unei culturi teologice adecvate, fie din necredință. În cazul credincioșilor, o posibilă explicație ar fi tocmai precaritatea cu care unii sacerdoți înțeleg să se achite de datoria organizării unor cateheze sau ținerii unor predici tematice, care să deslușească oamenilor sensurile deosebite ale ritualurilor bisericești. O altă cauză ar fi nefructificarea corespunzătoare a potențialului misionar al laicilor râvnitori, care, de multe ori, nu sunt îndrumați spre a-și pune în slujba lui Dumnezeu capacitățile creatoare. Aici, desigur, o mare vină o au acei clerici care nu reușesc să pună în aplicare sisteme eficiente de pastorație individuală. Tot clericii comit adeseori, excесе în slujire: fie nu participă afectiv, rezultând o aplatizare a ritualului, redus la o simplă „normă” standard, fie exagerează căutând să atragă atenția în mod voit și exclusiv, prin teatralism și interpretări muzicale proprii. Există și o categorie a „grăbiților”, care, fie trunchiază în mod nepermis ritualul prescris de tipic, fie dezvoltă un stil propriu de lectură sau cântare, în mare grabă, reușind, astfel, să se facă neinteligibili.

Conștientizarea acestor erori ne face mai responsabili, căci avem datoria de a întări comunitățile credincioșilor, în fața provocărilor prezentului. Fiecare parohie trebuie să devină o

²⁸ Dr. P. Pio Maria da MONDREGANES, o.f.m., *Manuale di missionologia*, Edit. Marietti, Roma, 1950, p. 137

„sinaxă euharistică”²⁹, atâta vreme cât participă la cuminerea cu Hristos din același potir. Este de dorit ca la această întâlnire și comuniune tainică să participe cât mai mulți enoriași, evident, cu pregătirea și evlavia necesare, așa încât fiecare să poată exclama, ca și Sf. Ap. Pavel: *De acum, nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește întru mine (Galateni 2,20)*. Mihail Neamțu vede în împlinirea acestui deziderat soluția misionară a momentului: „Ce altă terapie ar putea oferi Biserica patologiilor psihice contemporane dacă nu viața comunitar-agapică, organizată cu sobrietate, bucurie și seninătate în jurul Sfintei Liturghii?”³⁰.

Trăim într-o perioadă când răspunderile ce apasă pe umerii slujitorilor bisericești sunt foarte mari. Există chemarea Martei – oglindită în numeroasele lucrări administrativ-gospodărești, pentru protejarea și înnoirea zestrei de bunuri sacre ce au fost în permanență periclitată în timpul dictaturii comuniste – dar mai presus de toate este chemarea Mariei, care *partea cea bună și-a ales (Luca 10, 42)* – adică transformarea ontologică a celor încredințați spre păstorie, spre a deveni *făpturi noi în Hristos (Galateni 6,15)*. De aceea, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a insistat adeseori prin îndemnuri părintești ca preoții să zidească mai întâi bisericile din sufletele oamenilor, iar mai apoi pe cele de ziduri. Goana după soluționarea nevoilor materiale, chiar justificată pentru înființarea sau repararea unui lăcaș de cult, nu trebuie să umbrească zelul duhovnicesc misionar, pentru îndrumarea credincioșilor spre mântuire, în comuniunea bucuriei euharistice. Este o problemă de atitudine: preotul vrednic, înconjurat de fii duhovnicești ce-i urmează sfaturile, își găsește în propria obște de păstoriți suficiente resurse pentru a rezolva orice problemă administrativă.

²⁹ Î.P.S. Prof. Dr. Nifon MIHĂIȚĂ, *op. cit.*, p. 48

³⁰ Mihail NEAMȚU, *Bufnița din dărmături; Insomnii teologice în România postcomunistă*, Ed. a II-a, revăzută și adăugită, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 60

Activitatea pastorală firească trebuie să fie una *lucrătoare prin iubire* (Galateni 5,6), după chipul Bunului Păstor, *care-și pune viața pentru oi* (Ioan 10,11). Inefabilul Tainei preoției este reprezentat tocmai de această identificare a preotului cu Hristos Însuși, mai ales în Sfânta Liturghie, când rememorează momentele primei Liturghii – cea de la Cina de Taină - și reproduce cuvintele Domnului, prin care a instituit Euharistia. Astfel, preotul, în mod tainic, I se substituie Lui Hristos, în opera Sa de mântuire a creației în Biserică. A. Schmemmann afirmă că Hristos l-a ales pe preot „ca prin el să arate și să împlinească prezența Sa și preoția Sa cea veșnică”³¹. De aceea, Ortodoxia nu simte tensiunea creștinismului apusean, exprimată în formule scolastice pentru a desluși condițiile validității Tainelor, coroborate sau nu cu vrednicia slujitorilor³². Ortodoxia, însă, le solicită preoților ei să conștientizeze faptul că sunt aleși și sfințiți de Duhul Sfânt, ca prin ei să lucreze Însuși Hristos: „este șansa Ortodoxiei ca, într-o lume dezbinată de poftă și orgolii, desacralizată, dar însetată totuși de absolutul divin, să ofere calea adevăratei împliniri umane, posibilă doar prin transfigurarea liturgică”³³.

³¹ Alexandre SCHMEMMANN, *op. cit.*, p. 121

³² *Ex opere operato* vs. *Ex opere operantis*

³³ Preot dr. Gheorghe ISPAS, *Euharistia – Taina unității Bisericii. Aspecte teologice și practice*, Edit. Basilica a Patriarhiei Române, București, 2008, p. 129

2. UN RECURS NECESAR LA ISTORIE: SFINȚIREA TIMPULUI DEVENIT LITURGIC

2.1.Necesitatea Liturghiei

Valorificând aspectul ludic al actului creației, surprins într-o manieră originală de Sf. Maxim Mărturisitorul³⁴, Părintele André Scrima arată că „noi jucăm jocul lui Dumnezeu, dându-i răspuns”³⁵, astfel, Celui care conduce acest joc, adică Duhului Sfânt. În Liturghie, privită ca ospăț ritual desăvârșit, trebuia să existe și o desfășurare ritmată a rugăciunii, unită cu mișcările specifice unui adevărat dans al fapturilor, îndreptat spre Creatorul lor. Iar Duhul însufletește această mișcare dinamică: pe lângă faptul de a-L împărtăși lumii pe Hristos euharistic, El realizează și pregătirea personală a creștinilor pentru a beneficia de acest mare dar, în sensul desăvârșirii lor morale, spre a-i face vrednici de a intra în comuniune cu El, devenind hristofori, după modelul Sfântului Pavel (Galateni 2, 20).

Potrivit pr. prof. Ion Buga, „Liturghia este cea mai mare lucrare pe pământ. Liturghia este, pentru noi, așa cum a fost raiul

³⁴ „Dumnezeu a creat lumea jucându-se” – apud André SCRIMA, *Biserica liturgică*, volum îngrijit de Anca MANOLESCU, trad., cuv. înainte și note de Anca MANOLESCU, prefață de Mihail NEAMȚU, Edit. Humanitas, București, 2005, p. 51.

³⁵ *Ibidem*

pentru Adam. Mai-mare decât Liturghia este doar Omul”³⁶. Asemănările suscită interes: Adam s-a bucurat de paradisul edenic ca de o șansă permanentă de a fi în comuniune cu Dumnezeu. Atâta vreme cât Adam s-a menținut în ascultare față de Dumnezeu, El S-a împărtășit de comuniunea cu El, ca într-o permanentă liturghie; atunci când a căzut în ispită, a devenit prototipul Iudei, gustarea din pom făcându-i-se lui blestem, împărtășire „cu nevrednicie”. Noul Adam – Hristos – deschide raiul prin jertfa Sa euharistică. Așa cum Adam a fost pus să stăpânească peste Eden, creștinii au o poziție hegemonică față de Liturghie, prin faptul că sunt chemați, prin mâinile preotului și prin rugăciunile lui invocatoare, să Îl coboare pe Hristos din nou în istorie. „Liturghia - ca topologie a paradisului - nu face decât să trezească și să hrănească nostalgia originilor”³⁷. Potrivit lui Mihail Neamțu, „în creștinism, liturghia este instanța totalizatoare a temporalității: trecutul sacru este absorbit sapiențial, prezentul se trăiește apocaliptic, iar viitorul e anticipat profetic. În acest sens, liturghia este operatorul transcendent al unei sinteze eshatologice”³⁸. Nu are niciun sens să vorbim despre parusia Domnului, ca act proiectat eshatologic, fără a experimenta parusia Sa reală euharistic, prin lucrarea tainică a Duhului Sfânt.

Viața umană este una liturgică numai în măsura în care ea se deschide spre experiența comuniunii cu cei de aproape, în care se descoperă Hristos însuși, așa cum vedem în pilda înfricoșatoarei judecăți sau în cea a samarineanului milostiv. De aceea, idealul liturgic se întrețese cu cel eclesial, ambele vizând crearea unei stări de comuniune între om și Dumnezeu: „Umanul și divinul nu își mai

³⁶ Pr. prof. Ion BUGA, *Plinirea potirului credinței*, Edit. Sfântul Gheorghe Vechi, București, 2007, p. 33

³⁷ Mihail NEAMȚU, *Liturghia Bisericii – sinteză eschatologică*, prefață la: André SCRIMA, *op. cit.*, p. 8

³⁸ *Ibidem*, pp. 14-15

sunt străini unul altuia, ci pot comunica. Divinul trece în uman, umanul trece în divin”³⁹. În acest sens, rugăciunea comună din cadrul Sfintei Liturghii este expresia elocventă a împlinirii cuvintelor Domnului Iisus: *Unde sunt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sunt și Eu, în mijlocul lor* (Matei 18, 20). Porunca adunărilor sfinte nu anulează rugăciunea particulară, dar reprezintă o confirmare serioasă a priorității sensului comunitar-liturgic al dialogului omului cu Dumnezeu. Adeseori, în cadru privat, creștinul riscă să dea uitării faptul de a-I mulțumi lui Dumnezeu, insistând asupra multiplelor necazuri care-l copleșesc, generând variate cereri, lipsite însă de cuvenita recunoștință. Persistă, adeseori, o abordare egoistă a rugăciunii, făcând referire exclusiv la sine și uitând de semenii, chiar și de cei apropiați, fără să mai vorbim de vrăjmași. Toate aceste accidente se rezolvă în Sfânta Liturghie. Aici, rugăciunea se deschide asupra întregii lumi, vizând atât restabilirea păcii în natură („îmbel-șugarea roadelor pământului”, „bună întocmirea văzduhului”, „vremuri cu pace”), cât și pentru oameni (conducerea bisericească și cea laică, vii și adormiți, cei ce ne iubesc și cei ce ne urăsc, cei ce călătoresc, cei bolnavi etc.). La rugăciuni sunt invocați să participe și Maica Domnului, sfinții și îngerii, cu puterea lor mijlocitoare, astfel încât se urmărește sfințirea lumii întregi, a cerului și pământului, deopotrivă.

Sfânta Liturghie restabilește pacea creației, întrucât permanentizează opera jertfelnică a lui Hristos, împăciuitoare între Dumnezeu și oameni: „Sfânta Liturghie este sărbătoare prin excelență, străluminată de bucuria și măreția Împărăției Cerurilor”⁴⁰. Potrivit părintelui Al. Schmemmann, singura sărbătoare a creștinismului apostolic a fost „Paștele etern, a opta zi”⁴¹. Fiecare

³⁹ André SCRIMA, *op. cit.*, p. 296

⁴⁰ Protos. Dr. Iuvenalie IONAȘCU, *Sfânta Liturghie, reprezentare iconică a Împărăției lui Dumnezeu*, Colecția "Comorile Pustiei", Edit. Anastasia, 2001, p. 67

⁴¹ Alexander SCHMEMMANN, *Introducere în teologia liturgică*, trad.: ierom. Vasile BĂRZU, Edit. Sophia, București, 2002, p. 242

nou botezat experimenta bucuria intrării în Ziua a Opta – Duminica restaurării creației dintâi, prin înviere. Ulterior, în legătură strânsă cu Învierea, au apărut și s-au înmulțit toate sărbătorile Bisericii: atât praznicele, care arată calea spre împărăție, cât și sărbătorile în cinstea sfinților, adică a acelor care se bucură deja de viețuirea împreună cu Hristos în ceruri.

Prefigurată de corurile de îngeri ce cântau bucuria întrupării Domnului (*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bună voie* – Luca 2, 14), o „pace metamorfotică”⁴² s-a realizat prin ștergerea păcatului originar de către Hristos, Cel ce a îndumnezeit trupul omenesc, prin învierea lui și înălțarea la cer, iar apoi l-a oferit oamenilor, ca hrană sfințitoare și îndumnezeitoare. De aceea, în cadrul Sfintei Liturghii ni se cere ca „Sfânta Jertfă în pace să o aducem”, iar ofrandele să fie date la altar numai după împăcarea prealabilă cu toți. Spre deosebire de neliniștea păcatului, exemplificată biblic de permanenta alergătură a lui Cain, perpetuată în timp prin felurite forme ale stresului, pacea sufletească este o virtute rară, la care se ajunge, neapărat, prin credință puternică. De altfel, în Sfânta Liturghie există două momente de experimentare plenară a credinței: mărturisirea acesteia în Crez și rugăciunea pentru unitatea credinței, ambele generatoare ale unor stări de intensă trăire duhovnicească, în sensul realizării doritei comuniuni prin iubire împărtășită.

Adunarea creștinilor la Sfânta Liturghie are, în primul rând, un scop eclesiologic bine definit. Ea țintește formarea unei comunități creștine vii, compuse din credincioși practicanți, adică trăitori în Duh ai mesajului evanghelic. Pentru îndeplinirea acestui scop, în plan liturgic, sunt necesare mai multe condiții esențiale:

1. Fidelitatea față de practica bisericească tradițională.

Aceasta presupune săvârșirea ritualurilor cu conștiința respectării

⁴² Pr. prof. Ion BUGA, *op. cit.*, p. 37

cât mai exacte a prevederilor tipiconale, a muzicii de strună, a recitativului liturgic și a mișcărilor din cult. În Ortodoxie, transmiterea harului nu este condiționată de vrednicia morală a săvârșitorului slujbei sau a celorlalți participanți, ci de respectarea cu fidelitate a normelor liturgice, canonic stabilite.

2. *Aspectul comunitar.* Dincolo de supunerea datorată ierarhiei sacramentale, ca transmițătoare a harului divin mântuitor și a regulilor ce trebuie urmate spre mântuire, se urmărește clădirea unei comunități creștine vii, bazată pe iubire.

3. *Aspectul etic.* O viață liturgică impecabilă este condiționată de o desăvârșită moralitate.

4. *Puterea comunicării.* Este consecința directă a funcției didactice a cultului. Prin predică și cateheză, dar și prin lecturile biblice, rugăciuni, cântări, mișcări liturgice etc., se realizează un amplu proces de comunicare, ce conferă o dinamică aparte obștii credincioșilor. Aceștia nu sunt priviți ca o comunitate preexistentă, ci una în curs de constituire, deoarece ei nu consideră participarea la Liturghie ca un simplu act cultural, ci se implică direct și permanent în sensul unei creșteri duhovnicești, care corespunde și unei cunoașteri mai aprofundate, în consecință. O astfel de urcare cu mintea la cer se face numai după coborârea ei în inimă, implicând trăirea mistică, prin care Dumnezeu se face cunoscut. Apoi, trebuie să arătăm valențele atitudinale ale comunicării, în sensul formării unor deprinderi comportamentale ce evidențiază creștinul față de restul oamenilor. Și, nu în ultimul rând, nu trebuie să neglijăm aspectul didactic al comunicării, funcția sa informativă, dar și formativă, totodată.

5. *Conștiința Prezenței.* Părintele André Scrima arăta că „funcția limbajului liturgic este întotdeauna aceea de a-L face prezent pe Dumnezeu”⁴³. Este, de fapt, singura cale de a combate

⁴³ André SCRIMA, *op. cit.*, p. 318

formalismul și ritualismul sec, redând Liturghiei adevăratul ei sens, cel teofanic. Prin ea, Dumnezeu se face cunoscut de către oameni, iar această teofanie a Sa se permanentizează, fiind descoperit în toate actele liturgice, încărcate de un simbolism profund, în cântări, în rugăciuni, în icoane, în lecturile din Scripturi și în comentariile asupra acestora. De aceea, arhiereul Vasile Coman numea Sfânta Liturghie „izvorul cel mai de seamă, prin care credincioșii trăiesc cu Dumnezeu, prin lucrarea Duhului Sfint”⁴⁴.

2.2. Periplu istoric

Liturghia are un traseu istoric bine definit: chiar dacă se constată unele diferențe între primele forme ale ei de săvârșire și cele de astăzi, putem spune că, în esență, ea a rămas aceeași. Notele caracteristice Liturghiei se mențin valabile, iar lucrarea ei depășește cadrele instituționalizate prin rigoarea unui anumit tipic, permanentizându-se în ceea ce numim *Liturghie pancosmică*, adică acea stare de continuă înălțare a creației la starea de comuniune cu Creatorul ce o ridică la Sine, desăvârșită în eshaton. Deși există o singură Liturghie, se vorbește adeseori de Liturghie pământească și Liturghie cerească sau îngerească, ambele fiind osmotic legate, întrucât slujirea de pe pământ, asemeni vedeniei profetice a lui Iacov de la Betel, deschide calea comunicării dintre cele două lumi: îngerii se coboară pe scara harului spre a fi prezenți în chip tainic pe sfântul disc (prin mirida scoasă pentru ei la proskomidie) și pentru a fi coslujitori cu preoții („fă ca împreună cu intrarea noastră să fie și intrarea sfinților tăi îngeri”), iar oamenii sunt înălțați la pregustarea împărăției cerurilor, lepădând „toată grija cea lumească”. Finalmente, în veșnicia eshatonului, va exista tot o singură Liturghie, prin

⁴⁴ +Vasile COMAN, episcopul Oradiei, *op. cit.*, p. 95

contopirea celei cerești cu cea pământească: Liturghia iubirii eterne, a comuniunii naturii întregi înviată și restaurată cu Hristos – Domnul nostru Cel înviat din morți. Potrivit lui Nicolae Cabasila, „viața în Hristos începe și se trăiește nu numai în veacul ce va să fie, ci încă și în acesta de pe pământ”⁴⁵.

Părintele André Scrima arată că „Liturghia este în primul rând și în mod unic, trebuie spus, cerească. În tradiția bizantină nu se vorbește despre ea în mod curent fără a o numi «sfânta și cereasca Liturghie»”⁴⁶. De aceea, sunt de mare însemnătate cuvintele rugăciunii: „în biserica slavei Tale stând, în cer ni se pare a sta...” Potrivit aceluiași autor, toate Liturghiile de pe pământ, indiferent în ce timp sau spațiu s-ar săvârși, se unesc într-una singură, Liturghia cerească. El nici nu acordă vreo valoare acestor Liturghii terestre, atâta vreme cât sunt luate individual și privite în ele însele, ci numai în sensul unității acestei multitudini de reprezentări, în întregul corp eclesial al lui Hristos – *Singurul Mijlocitor între Dumnezeu și oameni* (I Timotei 2, 5).

Referindu-se la acest aspect, arhiepiscopul Vasile Coman preciza: „Liturghia pe care o facem noi pe pământ este o icoană a Liturghiei îngerești”⁴⁷. Datorită limitelor ființei umane, Liturghia terestră se circumscrie spațiului și timpului (existând așa-numitele „timpuri liturgice” și spații dedicate săvârșirii slujbelor), în timp ce Liturghia cerească este supratemporală, căci îngerii Îl laudă neîncetat pe Dumnezeu. Și oamenii sunt, însă, chemați să valorizeze partea spirituală a naturii lor sufletești, prin care pot deveni următori ai îngerilor, în starea de continuă adorare a lui Dumnezeu: *Să laude toată făptura pe Domnul...* (Psalmul 150, 6).

⁴⁵ Nicolae CABASILĂ, *Tâlcuirea Dumnezeieștii Liturghii*, în vol.: *Scrieri*, trad., studiu introductiv și note de pr. prof. dr. Ene BRANIȘTE și pr. prof. dr. Teodor BODOGAE, Edit. Arhiepiscopiei Bucureștilor, 1989, p. 135

⁴⁶ André SCRIMA, *op. cit.*, p. 32

⁴⁷ pr. prof. dr. Constantin COMAN, *op. cit.*, p. 106

Hristos continuă, în chip virtual, să se sacrifice pentru fiecare om; de aceea, jertfa Sa se permanentizează, depășind timpul și istoria, iar în același timp, intrând în timp și oferindu-se euharistic din fiecare sfânt altar. Înălțarea Sa la cer este definită cel mai bine de coordonata sa liturgică: deși înviat, El rămâne să pătimească împreună cu toți oamenii⁴⁸, până în eshaton. Deci persistă în starea de jertfă: chiar dacă aceasta nu este sângeroasă, nu este mai puțin adevărată. De aceea, Sfânta Liturghie a fost numită „centrul sau soarele cultului divin, în jurul căruia gravitează toate celelalte slujbe”⁴⁹.

Susținem cu tărie ideea că fundamentele Liturghiei s-au transmis și vor fi perpetuate în forma lor inițială, adică așa cum au fost lăsate de Domnul și cum au fost experimentate tainic de apostolii Săi, imediat după înălțarea Sa la cer. Aceste temelii sunt următoarele:

1.- temelia epifanică, adică descoperirea Sfintei Treimi în Creație, adusă prin întruparea Cuvântului, așa cum Însuși Hristos mărturisește, în textele consemnate în Evanghelia Sfântului Ioan (*Eu și Tatăl una suntem – Ioan 10,30*), ca și consubstanțialitatea Duhului Sfânt, trimis ca Mângâietor al lumii (*Ioan 14, 26*). Pe tot parcursul Sfintei Liturghii, de la binecuvântarea mare de început, care proiectează de la început slujirea spre împărăția Preasfintei Treimi, continuând cu rugăciunile pentru unitatea credinței, privită ca unitate cu Dumnezeu, și până la otpustul săvârșit tot întru slava Treimii, se experimentează comuniunea vieții de iubire față de Dumnezeu și de semenii, după model trinitar. Tatăl, Părinte și Creator al lumii orientată euharistic spre El, o ocrotește pe

⁴⁸ După expresia Sfântului Maxim Mărturisitorul

⁴⁹ Pr. prof. dr. Nicolae D. NECULA, „Rolul și importanța Sfintei Liturghii în viața credincioșilor”, în vol. colectiv: *Pastorație și misiune în Biserica Ortodoxă*, Edit. Partener, Galați, 2007, p. 73

aceasta prin pronic și primește jertfa răscumpărătoare a Fiului, actualizată liturgic continuu, prin harul Duhului Sfânt.

2.- temelia hristologică: Hristos este centrul Sfintei Liturghii, fiind, în același timp, în mod tainic, și jertfitor, și jertfă. Temeiurile biblice confirmă faptul că El, Păstorul cel Bun (*Ioan 10, 11, 14*) este totodată și *Mielul lui Dumnezeu, Cel Ce ridică păcatele lumii (Ioan 1, 29)*. Ca Arhiereu, el se aduce ca jertfă pe Sine Însuși, *cu sfânt sângele Său, dobândind o veșnică răscumpărare (Evrei 9, 12)*. Jertfa Sa, deși unică și irepetabilă, se reactualizează nesângeros în chipul Euharistiei, în care e prezent în mod real, chemându-i la comuniune pe toți cei ce își asumă urmarea crucii, urmându-I îndemnul și pilda.

3.-temelia pnevmatologică: lucrarea de transfigurare a elementelor materiei, aduse ca daruri creatorului, se realizează liturgic prin invocarea Duhului Sfânt, coborâtor în lume pe făgașul energiilor divine necreate, sfințitor și desăvârșitor al lucrării euharistice, ca persistență în starea de har, oferită celor ce intră în comuniune cu Hristos.

4.-temelia revelațională: liturghia însăși, ca act sacrificial în sine, și tot ansamblul de rugăciuni și cântări ce o compun, se bazează pe date revelaționale certe, adică numeroase temeuri biblice și patristice.

5.-temelia soteriologică: mântuirea omului este obiectivul primordial al vieții pământești a acestuia. Definită ca efort personal, ca tensiune spre asemănarea cu Dumnezeu, ea nu poate fi separată de acțiunea mântuitoare a Fiului lui Dumnezeu Întrupat, act răscumpărător ce o cauzează și o potențează, deopotrivă.

6.-temelia eclesiologică: Liturghia este comoara Bisericii, ca trup mistic al lui Hristos, întrucât ea devine liantul celulelor ce compun acest trup. Fiind săvârșită de Biserică și în biserică, Liturghia ajunge definitorie pentru un status eclesial corect: „Biserica este și devine în modul cel mai intens Biserică în timpul

săvârșirii Sfintei Liturghii euharistice, când aduce mulțumire lui Dumnezeu pentru toate darurile Sale și în numele întregii lumi”⁵⁰.

7.-temelia sacramentală: Liturghia constituie ea însăși întruchiparea unei Taine (Euharistia), cadrul necesar pentru efectuarea alteia (Preoția) și legătura ce le precede sau le anticipează pe toate celelalte.

8.-temelia eshatologică: întreaga desfășurare a Liturghiei, precum și preponderența săvârșirii ei duminică, ne duc cu gândul la timpurile eshatonului, la Ziua cea mare a Domnului (Sofonie 1, 14), când se va realiza în fapt transfigurarea tuturor făpturilor prin înviere. Ortodoxia mărturisește comuniunea liturgică prin euharistie cu Domnul Cel înviat, ca o anticipare a veșniciei în împărăția Sa cerească.

Hristos, ca arhiereu, a arătat preeminența jertfei Sale nesângeroase față de sacrificiul de pe Golgota, atunci când, la Cina cea de Taină, a oferit ucenicilor prima euharistie, cu rol profetic și anamnetic⁵¹ în același timp. Iar scopul unui astfel de act soteriologic este descris de arhim. lector dr. Vasile Miron pe de o parte sfințitor, prin însăși natura lui, iar pe de altă parte, săditor în făpturile umane „al dragostei și al comuniunii care lega pe Sfinții Apostoli între ei și cu divinul lor Învățător în momentul Cinei celei de Taină, când s-a oficiat pentru prima dată în lume Sfânta Liturghie”⁵². Opiniile cercetătorilor converg în privința considerării Cinei de Taină ca ospăț pascal⁵³, bazându-se pe exclamația Mântuitorului: *am dorit să mănânc cu voi*

⁵⁰ +DANIEL, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *Dăruire și dăinuire. Raze și chipuri de lumină din istoria și spiritualitatea românilor*, ed. a doua revăzută și completată, Edit. Trinitas, Iași, 2005, p. 210

⁵¹ „Liturghia are în centrul ei pomenirea (anamneza) Domnului” – afirmă Pr. prof. dr. Ion BRIA, *Destinul Ortodoxiei*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1989, p. 313

⁵² Arhim. lect. univ. dr. Vasile MIRON, *Studii de teologie liturgică și de educație religioasă*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2005, p. 132

⁵³ Karl Christian FELMY, *De la Cina cea de Taină la Dumnezeiasca Liturghie a Bisericii Ortodoxe*, trad. pr. prof. Ioan I. Ică, Edit. Deisis, Sibiu, 2004, p. 11

acest Paști (Luca 22,15). Diferă, însă, modul de înțelegere a Cinei în sine: creștinii răsăriteni vorbesc de o cină obișnuită, ultima pe care a servit-o Hristos cu ucenicii, înainte de patima Sa, în timp ce occidentalii consideră că aceasta a fost identică ritualului pascal iudaic, ce includea servirea unui meniu special, cu o pregătire anume, inclus într-un ansamblu de acțiuni cultice particulare. Poziționându-ne de partea Ortodoxiei, vom arăta că Hristos realizează la Cină, într-o manieră adânc mistică și profetică, o anticipare a ospățului pascal iudaic – ziua Cinei fiind anterioară zilei celei mari (Ioan 19, 31) a Paștelui, care a căzut în acel an sâmbătă, după ce Hristos murise pe cruce. El nu avea cum să servească meniul tradițional iudaic al ospățului pascal, ce includea azima ca aliment, pentru că acest lucru n-ar fi trecut fără să fie remarcat de Evangheliști. Mai mult, aceștia dau mărturie despre folosirea pâinii dospite, folosind în textul Evangheliilor cuvântul ἄρτος, nu numai când reproduc cuvintele de instituire ale Euharistiei (Marcu 14, 22), ci și când redau metoda prin care Hristos îl descoperă pe Iuda – vânzătorul, întingând în mâncare o bucă de pâine și oferind-o acestuia (Ioan 13, 26)⁵⁴. Interesant este faptul că, în occident, au păstrat inovația catolică a azimei și protestanții, și neoprotestanții, despre care vom vorbi mai pe larg, în alt capitol al prezentei lucrări. Ortodoxia arată sensul profund apofatic al Cinei de Taină: misterul ei constă tocmai în aceea că, deși ospăț pascal, ea desăvârșește coordonatele profetice ale Paștelui mozaic, descoperindu-L lumii pe Hristos – Jertfă și Paște veșnic, instituind Cina euharistică și profetind Ospățul veșnic al împărăției. De aceea, Cina cea de Taină reprezintă centrul de greutate al activității arhieresti a lui Hristos, pentru că se descoperă pe Sine ca Miel și astfel devine, concomitent, și Jertfitor, și Jertfă.

⁵⁴ Azima, crocantă și sfărâncioasă, nu se pretează acțiunii de *întingere* în blidul cu mâncare. Este clară, aici, indicația spre pâinea dospită, posibil spre miezul pufos al acesteia.

Hristos – Domnul, prin chemarea la comuniune cu El, adresează lumii întregi un apel la unitate și solidaritate, ca participare la jertfa Sa. De altfel, El i-a chemat pe toți la împărtășire cu El încă din timpul vestirii Evangheliei în Capernaum, atunci, când S-a numit pe Sine *Pâinea lui Dumnezeu...cea care se coboară din cer și care dă viață lumii* (Ioan 6, 33). Prin răstignirea și moartea Sa pe Cruce, Hristos împlinește în Sine jertfa cea înfricoșătoare a izbăvirii neamului omenesc. De aceea, Liturghia Bisericii, ca actualizare a acestei jertfe, este identică, sub aspect formal, sacrificiului de pe Golgota: avem același săvârșitor – Domnul Iisus Hristos, același primitor – Dumnezeu cel în Treime și aceeași materie a Tainei: Trupul și Sângele Mântuitorului. Cu toate acestea, suntem avertizați de către pr. prof. dr. Nicolae D. Necula că „Sfânta Liturghie nu trebuie concepută ca o repetare sau o reînnoire a Patimilor”⁵⁵. Și aceasta pentru că actualizarea jertfei euharistice ar fi fost imposibilă fără învierea Domnului. Luca și Cleopa Îl recunosc pe Hristos Cel Înviat *la frângerea pâinii* (Luca 24,35); ei se învrednicesc, astfel, să guste primii din euharistia învierii. De acum, trupul hristic *se frânge*, iar sângele *se varsă*, reamintind jertfa Domnului, însă întru *Legea cea nouă*, care include celebrarea duminicală a învierii Lui, ca paradigmă a restaurării întregii creații în paradisul transfigurat. De aceea, primii creștini aveau în memorie extrem de vii și actuale vestirile îngerilor ce s-au arătat la înălțarea Domnului la cer, care le-au spus apostolilor: *Acest Iisus care S-a înălțat de la voi la cer, astfel va și veni, precum L-ați văzut mergând la cer* (Fapte 1, 11). Mai precis, ei celebrau, la fiecare Liturghie, pe lângă jertfa și învierea Domnului, și parusia Lui, socotită ca fapt iminent. „Hristos ne-a dăruit această minune, căci înălțarea Sa nu a fost sinonimă cu dispariția Lui din lume; Liturghia fiind o astfel de reactualizare în prezent, memoria ca viață-amintire, nu ca simplă amintire”⁵⁶.

⁵⁵ Pr. prof. dr. Nicolae D. NECULA, *art. cit.*, p. 75

⁵⁶ Dan PURIC, *Cine suntem?*, Edit. Platytera, București, 2008, p. 165

Atât ucenicii prezenți la Cina cea de Taină, cât și Luca și Cleopa la Emaus, s-au bucurat să-L cunoască pe Hristos sub ambele forme: cu trupul Său de carne, transmitător al mesajului evanghelic prin viu grai, și cu trupul Său euharistic, care le-a deschis ochii (Luca 24,31) sufletești, pentru a continua să rămână în comuniune cu El, și după ce El *S-a făcut nevăzut de ei* (Luca 24, 31). Cu alte cuvinte, vederea lor trupească urma să fie înlocuită, din acel moment, de o vedere mult mai profundă, mistică, duhovnicească. Această cunoștință exclusiv euharistică a Domnului se va dinamiza sub auspiciile Bisericii întemeiate la Cincizecime, cu puterea Duhului Sfânt revărsat în creație. De aceea, potrivit pr. A. Scrima, „Liturghia constituie locul și modalitatea proprii Duhului. De la pogorârea sa, de când Duhul se află în această lume, Îl cunoaștem pe Dumnezeu în mod liturgic, nu Îl cunoaștem în niciun alt chip”⁵⁷. Tot părintele Scrima este cel care sesizează, în cartea *Biserica liturgică*, conlucrarea sinergică, neapărat necesară și intercon condiționată, dintre harul Duhului Sfânt și Sfânta Liturghie. Cu alte cuvinte, dacă n-ar fi venit Duhul, n-am fi avut Liturghie, iar dacă n-ar fi fost Liturghie, Duhul nu ni s-ar fi dat. De aceea, „va trebui să recunoaștem că Duhul și Liturghia sunt co-implicați, inseparabili”⁵⁸. Fără Duhul, n-am putea avea prefacerea euharistică reală, ca urmare a invocării Sale prin epicleză; în același timp, fără a exista motivația rămânării Lui Hristos euharistic în lume și după înălțarea Sa la cer, venirea sfințitoare a Duhului Sfânt ar fi rămas fără obiect. De altfel, Hristos S-a descoperit pe Sine ca Logos al lui Dumnezeu întrupat, anterior revelației Sale euharistice, tot prin puterea Duhului Sfânt, care a insuflat pe sfinții autori ai cărților sacre ale Scripturii, pentru a-L face cunoscut oamenilor în Cuvânt: „Acesta e Dumnezeuul trăit în

⁵⁷ André SCRIMA, *op. cit.*, p. 25

⁵⁸ *Ibidem*, p. 26

Liturghie: Dumnezeu cel apofatic, de neînchipuit în taina Lui, dar în același timp trăit în revărsările Lui de milă, de îndurare, de ajutor”⁵⁹.

Pr. A. Scrima arată că „Liturghia este duhovnicească (pneumatică) în sens direct și personal”⁶⁰. Cântarea Antifoanelor, la Utrenie și Liturghie, laudă pe Duhul Sfânt, pentru desăvârșirea operei divine. Prezența Duhului Sfânt în creație este determinată de momentul crucial al primei Liturghii din istorie – cea de la Cina cea de Taină, numită și „pascală”, pentru că se află în strânsă legătură cu învierea lui Hristos. Sfintele Paști constituie înălțarea condiției umane la starea de imortalitate pneumatizată, prin biruința asupra morții și diavolului. Paștele sfărâmă iadul și deschide cerul, pregătind calea venirii Duhului, la Cincizecime, absolut necesară și intens așteptată, invocată de atunci neîncetat în epicleza euharistică.

Ca lucrare a economiei divine, Liturghia este la originea Bisericii. Este creatoare de Biserică, așa cum Biserica este creatoare și săvârșitoare a ei. Descoperim, iată, o nouă desfășurare sinergică de noțiuni, înțelese perihoretic. Căci, deși scopurile și cadrele coincid, înțelesurile lor ontologice rămân distincte. Episcopul Vasile Coman arată, în acest sens, că „prin săvârșirea Sfintei Liturghii, Biserica devine farul Duhului Sfânt în lume și este mereu o binevestitoare a mântuirii”⁶¹. Iar pr. prof. dr. Nicolae D. Necula consemnează faptul că Liturghia „reprezintă sau închipuie, sub forma văzută a diverselor acte și ceremonii, întreaga economie a mântuirii, de la Nașterea Domnului până la Pogorârea Duhului Sfânt”⁶². Această reprezentare nu exclude, ci potențează prezența reală a lui Hristos în lume. Deși

⁵⁹ Preotul Profesor Dumitru STĂNILAOE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă*, ed. a II-a, E.I.B.M.B.O.R., București, 2004, p. 282

⁶⁰ André SCRIMA, *op. cit.*, p. 34

⁶¹ +Vasile COMAN, episcopul Oradiei, *op. cit.*, p. 39

⁶² Pr. prof. dr. Nicolae D. NECULA, *art. cit.*, p. 79

înălțat cu trupul la cer, El nu se izolează de comunitatea credincioșilor săi, neputând fi înlocuit de nimeni și de nimic. Doctrina catolică a vicariatului papal devine caducă, atâta vreme cât se afirmă prezența reală a lui Hristos în euharistie. Iar justificările privind muțenia lui Hristos euharistic, menite să probeze necesitatea unui locțiitor al Său capabil să se facă auzit, reprezintă nu numai o tentativă injustă de a sluși integritatea persoanei Mântuitorului dăruit nouă în potir, ci și o periculoasă alunecare spre mai vechea erezie nestoriană. Potrivit pr. prof. dr. Mihai Himcinschi, „în Liturghie, Duhul nu Se pogoară pentru că Hristos e în cer, pentru a-L substitui pe pământ, ci pentru a-L face pe Hristos prezent prin Trupul și Sângele Său de pe Masa Sfântului Altar, sub chipul pâinii și al vinului, și ca acestea să se dea tuturor celor ce vin la El cu credință, pline fiind de Sfântul Duh”⁶³.

Este foarte important să arătăm că relația dintre Hristos și Duhul Sfânt, răsfrântă asupra mântuirii oamenilor, permanen-tizează un arc peste timp, între Biserica primară și Biserica de mai târziu, până la sfârșitul lumii acesteia. Și în prezent, se simte cel mai bine acest tip de legătură în Liturghie, prin care „Biserica păstrează cel mai mult chipul comunității apostolice, a poporului biblic în general”⁶⁴. Această exprimare, pe care o datorăm regretatului pr. prof. dr. Ion Bria, clarifică suspiciunile lansate de unii detractori moderni ai Liturghiei, care contestă vechimea ei apostolică. Ele sunt sintetizate de pr. Al. Schmemmann, care încearcă și o explicație a acestei stări de lucruri: „întreaga teorie care neagă existența unei Liturghii a timpului în Biserica primară este fundamentată pe presupusa imposibilitate a combinării unei asemenea slujiri cu conținutul eshatologic al Euharistiei”⁶⁵. Cu alte cuvinte, nerăbdarea apropiatei Parusii i-ar fi

⁶³ Pr. lect. univ. dr. Mihai HIMCINSCHI, *Biserica în societate. Aspecte misionare ale Bisericii în societatea actuală*, Edit. Reîntregirea, Alba Iulia, 2006, p. 60

⁶⁴ Pr. prof. dr. Ion BRIA, *Destinul Ortodoxiei*, p. 314

⁶⁵ Alexander SCHMEMMANN, *Introducere...*, p. 117

făcut pe primii creștini să se împărtășească numaidecât, fără a însoți acest act cu întregul ansamblu de rugăciuni și cântări ce constituie canonul liturgic actual. O astfel de părere este greșită: Hristos Însuși a postit și S-a rugat, îndemnând pe toți la rugăciune (*Marcu 14, 38*), iar apostolii I-au urmat pilda și poruncile, *stăruind în rugăciuni...* (*Fapte 1, 14*). Foarte bine înrădăcinată (poate chiar mai bine ca astăzi, în unele cazuri) era practica filantropiei creștine, concretizată în agape (*Fapte 6, 2*) și strângerea de ajutoare pentru cei nevoiași (*Romani 15, 26*), ambele fiind desfășurate cu prilejul adunărilor liturgice primare.

Despre primele Liturghii, precum și despre săvârșirea lor duminica, dau mărturie scrierile Părinților Apostolici: „De aceea, sărbătorim cu bucurie ziua a opta, după sâmbătă, în care și Hristos a înviat și după ce S-a arătat, S-a înălțat la ceruri”⁶⁶. „Când vă adunați, în Duminica Domnului, frângeți pâinea și mulțumiți, după ce mai întâi v-ați mărturisit păcatele voastre, ca jertfa voastră să fie curată”⁶⁷. În *Didahia celor Doisprezece Apostoli* găsim chiar și o formă primară de epicleză euharistică, foarte interesantă sub aspectul exprimării atât de timpurii a unității Bisericii în Liturghie: „După cum această pâine frântă era împrăștiată pe munți și fiind adunată a ajuns una, tot așa să se adune Biserica Ta de la marginile lumii în împărăția Ta”⁶⁸. Precum vedem, nici sensul eshatologic nu este neglijat: proiecția unității desăvârșite este rezervată timpului eshatologic al împărăției cerurilor. Se observă, de asemenea, și grija față de accederea la actul împărtășirii, numai cu o pregătire corespunzătoare: „Nimeni să nu mănânce, nici să bea din Euharistia voastră, ci acei care au fost

⁶⁶ *Epistola zisă a lui Barnaba*, XV, 9, în *Scrierile Părinților Apostolici*, trad. pr. D. FECIORU, col. P.S.B., vol. 1, E.I.B.M.B.O.R., București, 1979, p. 133

⁶⁷ *Învățătură a celor Doisprezece Apostoli*, XIV, 1, în *Scrierile Părinților Apostolici*, p. 31

⁶⁸ *Ibidem*, IX, 4, p. 29

botezați în numele Domnului. Căci cu privire la aceasta, a spus Domnul: *Nu dați ceea ce este sfânt câinilor (Matei 7, 6)*⁶⁹.

Faptul că Ortodoxia păstrează nealterată practica liturgică a Bisericii primare este confirmat de prof. Karl-Christian Felmy, care consemnează, citându-l pe Sf. Ignatie Teoforul, că nu este posibilă săvârșirea la același altar, într-o zi, decât a unei singure Euharistii, folosind numai o pâine și un potir⁷⁰. Acest lucru este extrem de important, deoarece atestă vechimea împlinirii unității Bisericii în Sfânta Liturghie. De asemenea, constituie un reper valoros pentru liturgica actuală, având în vedere sărăcia de forme și simboluri cultice a perioadei creștinismului primar. S-ar putea argumenta că persecuțiile împotriva creștinilor au stăvilit întrucâtva elanul liturgic al acelor vremuri, forțându-i pe creștini să se retragă și să se roage în ascuns. Însă tocmai acea stare îi apropia mai mult de Dumnezeu, și totuși ei nu depășeau condiția unicității euharistiei zilnice. Este posibil ca unele comunități creștine din Biserica primară, speriate de eresurile iudaizanților, să fi respins, la început, ideea menținerii în cult a unor practici mozaice, întâlnite în mod asemănător și în păgânism: veșmintele sacerdotale, ritualurile complicate sau tămâierile. Reprezentările iconografice erau rare, fiind ilustrate, mai ales, de incizările unor scene biblice sau ale unor chipuri de persoane sfinte, folosind drept suport pietre semi-prețioase („gema de la Potaissa”). Însemnele creștine, explicate (crucea) sau codificate (peștele, porumbelul), aveau mai mult rolul unor semnale de recunoaștere, ideale unei bune comunicări. Printre cele mai vechi forme rituale ale Bisericii primare, trebuie să amintim imnele de seară („Lumină lină...”), sărutarea păcii, precum și pregătirea specială a Darurilor.

⁶⁹ *Ibidem*, IX, 5, p. 29

⁷⁰ Karl Christian FELMY, *De la Cina cea de Taină...*, p. 18

În mod explicit, epicleza, ca rugăciune de mulțumire, este descrisă de Sfântul Iustin Martirul și Filosoful. Acesta insistă asupra prefacerii reale a Darurilor: „...hrana transformată în Euharistie, prin rugăciunea cuvântului celui de la El (Hristos), hrana aceasta din care se hrănesc sângele și trupurile noastre prin schimbare, am fost învățați că este atât trupul, cât și sângele Acelui Iisus întrupat”⁷¹. Și Sfântul Irineu de Lyon, în opera sa *Adversus haereses*, confirmă vechimea credinței în prefacerea euharistică: „Cuvântul lui Dumnezeu vine atât peste paharul amestecat, cât și peste pâinea pregătită, și prin aceasta Euharistia devine Trupul și Sângele lui Hristos...”⁷². Este interesant faptul că ambii Părinți citați mai sus exprimă o poziție quasi-ortodoxă în această problemă. Ei nu teoretizează asupra chipului prefacerii, nici nu încearcă a descoperi modul prezenței lui Hristos, în stilul transsubstanțierii sau impanației de mai târziu, ci enunță, simplu, credința într-o schimbare metanoetică nu numai a chipului vizibil, sensibil, al Cinstitelor Daruri, ci a întregului lor conținut.

Cea mai veche colecție de ritualuri creștine, păstrată până astăzi, se regăsește în celebrul *Evhologiu*, alcătuit de Serapion, episcop de Thmuis. Descoperit de Alexei Dimitrievski, în 1894, la Muntele Athos, *Evhologiu*l dă mărturie prețioasă despre rânduielile slujbelor în creștinismul egiptean al veacului al IV-lea. Studiind acest document, nu putem să nu remarcăm fidelitatea cu care creștinismul ortodox de astăzi a păstrat această bogată tradiție liturgică.

⁷¹ Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, *Apologia întâia în favoarea creștinilor: către Antoninus Pius*, LXVI, în *Apologeți de Limbă Greacă*, trad. pr. prof. T. BODOGAE, pr. prof. Olimp CĂCIULĂ și pr. prof. D. FECIORU, col. P.S.B., vol. 2, E.I.B.M.B.O.R., București, 1980, p. 70

⁷² Sf. Irineu, *Adversus haereses*, V, 2, 3, apud Karl Christian FELMY, *De la Cina cea de Taină...*, p. 38

Puțin mai târziu decât Serapion, la sfârșitul veacului al IV-lea, Sfântul Chiril al Ierusalimului și-a scris vestitele sale *Cateheze*, adresate celor ce se pregăteau pentru botez. Ultimele cinci dintre acestea sunt numite și „mistagogice”, deoarece tratează despre semnificațiile mistice ale celor mai importante ritualuri creștine. Ne interesează ultimele două, care constituie încununarea întregii opere a Sfântului Chiril, nu numai pentru faptul că sunt așezate la sfârșit, ci și pentru că ne prezintă bogăția de simboluri din Sfânta Liturghie. Aici, Sfântul Chiril al Ierusalimului arată caracterul de Sfântă Taină al Euharistiei. Vorbind despre aceasta, el evidențiază consecințele dogmatice ale prefacerii euharistice: îndumnezeirea oamenilor, prin prezența reală a lui Hristos dăruit lor din potir, iertarea păcatelor lor, sănătatea trupească și sufletească, precum și orientarea lor spre împărăția cerurilor, a cărei apropiere este conferită de tovărășia îngerilor împreună-rugători. Evident, Sfântul Chiril accentuează aspectul de jertfă anamnetică a Domnului, pe care Liturghia îl descrie cu prisosință, mai ales în ceea ce privește aspectul ei recapitulativ, cu rol accentuat în definirea corectă a relațiilor comunitare din creștinism.

Așa cum am văzut, Liturghia se săvârșea, în Biserica primelor veacuri, în mod tradițional. În sfera de dezvoltare religioasă a Bizanțului, cei care transcriu rânduielile de slujbă ale Liturghiei, împodobindu-le cu anafore deosebite, sunt Sfinții Ioan Gură de Aur și Vasile cel Mare. Au existat și alte Liturghii, anterioare acestora: cea a Sfântului Iacob⁷³ și cea a Sfântului Marcu. Liturghia Sfântului Iacob se săvârșește și astăzi la Locurile Sfinte, la ziua Sfântului și în duminica dinaintea Nașterii Domnului. În rest, sunt slujite Liturghiile bizantine, ajunse la o asemănare foarte mare, datorită unui „proces de asimilare reciprocă”⁷⁴, așa cum observă prof. Felmy. Deosebirile persistente

⁷³ Tradusă recent în românește; a se vedea întregul text în: pr. prof. Ion Buga, *op. cit.*

⁷⁴ Karl Christian FELMY, *De la Cina cea de Taină...*, p. 104

sunt întâlnite în cazul anaforalelor liturgice, al introducerii cuvintelor de instituire, precum și al axionului. Desigur, este importantă și perioada dedicată slujirii: de zece ori pe an, cea a Sfântului Vasile, iar în rest, cea a Sfântului Ioan. Mult mai târziu, a apărut și cea de-a treia Liturghie, în fapt o pseudo-Liturghie, întrucât este lipsită de invocarea Duhului spre a săvârși prefacerea euharistică, bazându-se pe înfăptuirea acestei lucrări într-o Liturghie anterioară. Este vorba de Liturghia Darurilor mai-nainte Sfințite, pusă pe seama Sfântului Grigorie Dialogul, care este, mai degrabă, un ritual de rugăciuni și cântări menit să satisfacă nevoia unei pregătiri speciale pentru împărtășanie, pe durata postului mare, având în vedere asprimea nevoițelor, care imprimă scurgerii timpului o coordonată aliturgică.

Aceeași evlavie deosebită, care i-a oprit pe creștinii primelor veacuri să săvârșească una din Liturghiile bizantine în cursul săptămânii pe perioada Postului Mare, a impus o stare de mister sacramental asupra unora din lucrările ieraticesti ale Altarului, ascunzându-le privirii și auzului publicului, încă din vremea Părinților Capadocieni. Auzim astăzi vocile unor teologi care, fascinați de frumusețea și bogăția de sens a unor rugăciuni ce se rostesc în taină, inclusiv epicleza euharistică, propun expunerea acestora publică, invocând realizarea unui pretins reviriment misionar printr-o astfel de metodă: „Pe lângă decăderea frecvenței împărtășirii, rostirea în taină a rugăciunii euharistice centrale face parte dintre fenomenele cele mai regretabile a epocii post hrisostomiene”⁷⁵. În primul rând, trebuie precizat faptul că primirea Euharistiei a impus, dintru început, condiția preliminară a unei pregătiri temeinice (*I Corinteni 11, 28*). Și între primii creștini vor fi fost, cu siguranță, unii nevrednici de primirea lui Hristos, care se opreau singuri sau erau opriți de către Biserică. Însă toți se străduiau

⁷⁵ *Ibidem*, p. 128

să ajungă la starea de vrednicie și, ceea ce este mai important, cu toții erau trăitori ai mesajului Evangheliei, în faptele zilnice din viața lor, nu numai sub simplul aspect declarativ, cum întâlnim, din păcate, astăzi, la mulți confrăți. Iar în ceea ce privește rostirea cu voce tare a unor rugăciuni pe care Biserica dintotdeauna le-a rezervat unei laturi tainice a cultului, numai un Sfânt Sinod Panortodox se poate pronunța. În plan misionar, dezvăluirea unor mistere liturgice, cum a fost, de pildă filmarea și transmisia TV a ritualurilor din Sfântul Altar, constituie soluții greșite, sortite din start eșecului. Credincioșii sunt ținuți în starea de trezvie duhovnicească tocmai de această desfășurare a misterului liturgic, căci se concentrează mai mult asupra momentelor importante ale slujbei, a căror așteptare nerăbdătoare le sporește evlavia, așa cum se petrece, de pildă, an de an, la Ierusalim, la venirea Sfintei Lumini. Slujirea Sfintei Liturghii, pentru a rodi în plan duhovnicesc, n-are neapărată nevoie de scoaterea la lumină a unor rugăciuni de taină, ci de trăirea adecvată, atât a sacerdoților, cât și a creștinilor, a fiorului din prezența harului sfințitor. Dacă această înfiorare este inexistentă, chiar și dacă se vor citi cu voce tare rugăciunile de taină, sensul soteriologic al prezenței la Liturghie este compromis.

Reține atenția, în acest periplu istoric asupra receptării patristice a mesajului Sfintei Liturghii, sensul profund mistic al unității creștine euharistice, în valorificări exegetice remarcabile ale textului *I Corinteni 10, 17: precum este o singură pâine, așa noi toți suntem un trup, fiindcă noi toți ne împărtășim dintr-o singură pâine*. Dionisie Pseudo-Areopagitul observă că, prin oferirea Darurilor din potir, Hristos – deși Unul singur – se împarte tuturor, fără a se separa în vreun fel, ci aducându-i pe primitorii Lui la starea de unitate a harului și a credinței. Iar Sfântul Maxim Mărturisitorul, copleșit de grandoearea vieții liturgice de la curtea bizantină a epocii sale, desfășurată într-o manieră greu de egalat în catedrala Sfânta Sofia din Constantinopol, insistă asupra unității eclesiale conferită de

experiența spațiului liturgic. În comentariile sale, sfintele lăcașuri, ca icoane ale cosmosului și cadre ale mântuirii omului, în lumina Sfințelor Scripturi, reprezintă cele mai importante ferestre de comunicare între om și Dumnezeu.

Istoria Liturghiei se împletește armonios cu istoria mântuirii neamului omenesc. Ambele nu și-ar avea sensul, una fără cealaltă. Persistă în cultul liturgic lecturile biblice și patristice, încărcate de semnificații ale căror sensuri se ascund, tainic, sub perdeaua unei simbolistici bogate. La început, Biserica n-a cunoscut această bogăție de simboluri, în forma în care le avem astăzi, din cel puțin două motive: 1. propovăduirea se făcea liber, deschis, cu puterea dată de vestirea Evangheliei de către mărturisitori ce L-au cunoscut pe Hristos în mod direct - și 2. credința în apropierea parusiei, care-i făcea pe apostoli și urmașii lor direcți să nu se concentreze asupra unor detalii organizatoric-cultice, care să-i abată de la activitatea lor de predicare. O astfel de stare de înfrigurată așteptare s-a prelungit, chiar accentuându-și potențialitatea, în perioada grea a persecuțiilor, când parusia era considerată, deja, o certitudine: *Iată, văd cerurile deschise și pe Fiul Omului stând de-a dreapta lui Dumnezeu! (Fapte 7, 56)* – spunea Sfântul Ștefan și, în urma lui, mărturiseau la fel cohorte întregi de martiri. Orientarea eshatologică a iconomiei Preasfintei Treimi este sintetizată de pr. prof. Mihai Hîmcinschi astfel: „legătura Tatălui prin Fiul în Duhul Sfânt, trimis în lume ca foc și lumină ipostatică ce strălucește în Hristos, e posibilă doar prin Duhul, care îi dă posibilitatea creației ca, prin Liturghie, să poată fi sofianizată, îndumnezeită și să se poată regăsi în Hristos și, prin El, în întreaga Treime”⁷⁶.

2.3. Taină și ritual

⁷⁶ Pr. lect. univ. dr. Mihai HÎMCINSCHI, *op. cit.*, p. 88

Ca structură, Liturghia ortodoxă are trei părți: Proskomidia, Liturghia catehumenilor și Liturghia credincioșilor. Nu numai numărul, ci și desfășurarea lor ne întărește convingerea unei ocrotiri treimice asupra acestei lucrări. Proskomidia, bunăoară, amintește în mod cert de lucrarea Tatălui de pregătire a lumii, prin creație și pronie, în vederea întrupării Fiului. Toată așezarea miridelor de pe sfântul disc consfințește prezența Bisericii întregi, văzute și nevăzute, gata de a participa la jertfirea Mielului. Liturghia catehumenilor, numită și *a cuvântului*, ne duce cu mintea la Cuvântul – Hristos, mai ales că imnele și rugăciunile, precum și pericopele biblice care se citesc acum sunt menite a vesti și implementa Legea cea nouă în Biserica lui Dumnezeu. Iar liturghia credincioșilor, sau *euharistică*, exprimă în ea puterea lucrării Duhului Sfânt în lume, invocat prin epicleză și coborât în chip real, spre a-L aduce în potir pe Însuși Hristos, Cel care Îl trimite lumii de la Tatăl.

Impregnată cu un puternic caracter kerigmatic, Liturghia catehumenilor se aseamănă mult formei euharistice primare, în care se impunea aspectul misionar, de vestire a Evangheliei. De aici și predominanța utilizării cărții cultice a Evangheliei în această parte: ea este folosită la binecuvântarea mare, de început, este prezentată credincioșilor la vohod și este deschisă apoi, pentru a se citi din ea pericopa zilei, urmată de un comentariu omiletic, dacă nu se rostește predica la sfârșit. Atunci când Sfinții Ioan Gură de Aur și Vasile cel Mare au realizat uniformizarea Liturghiilor existente în vremea lor în Antiohia, respectiv Cezareea Capadociei, creând Sfintele Liturghii care le poartă numele, aflate în uz în Biserica ortodoxă până astăzi, ei au consfințit în textele liturgice zelul misionar al timpului, care prevedea rugăciuni speciale pentru catehumeni, ca și permisivitatea accesului lor la această primă parte a Liturghiei, săvârșită cu public.

S-a pus adeseori problema dacă mai este actuală sau nu această parte a slujbei, dacă mai trebuie rostită ectenia celor chemați și dacă se mai poate păstra denumirea veche de „Liturghia catehumenilor”. Desigur, și numirea de „Liturghie a cuvântului” este plină de adânci semnificații, dar considerăm că nu există niciun motiv pentru a închide acțiunea misionară a acesteia în cercul restrictiv al catehumenatului de odinioară. Chiar dacă nu mai există, la propriu, catehumeni și școli catehetice, Biserica Ortodoxă promovează doctrina perenității chemării la mântuire a credincioșilor, afirmând că nimeni nu este mântuit din oficiu (ca în protestantismul predestinaționist), ci în urma unui efort personal continuu. De aceea, noi toți suntem „cei chemați”, noi toți formăm o categorie de receptori ai unui mesaj mântuitor, pe care avem datoria a-l implementa în propria noastră viață. Ca să nu mai vorbim de faptul că există, în vremea noastră, o categorie din ce în ce mai numeroasă de persoane care manifestă indiferentism religios, sau chiar ostilitate față de normele credinței, pentru care avem datoria unei rugi permanente. Acțiunea de propovăduire, derulată portivit îndemnului dat de Domnul Hristos, este un act ce reclamă o deschidere universală: *Mergând, învățați toate neamurile* (Mt 28, 19). În Liturghia catehumenilor, vestea cea bună se adresează tuturor celor de față: credincioși și necredincioși, botezați sau nebotezați, creștini sau necreștini.

În ceea ce privește ultima parte a Liturghiei, cea euharistică, trebuie să evidențiem caracterul ei, în egală măsură sacramental și pastoral. Creștinii botezați îi aduc mulțumire lui Dumnezeu pentru darurile primite de la El, oferind ei înșiși darurile lor. Deși Hristos se dă pe Sine pentru viața lumii în chip necondiționat și dezinteresat, omul își arată recunoștința prin acceptarea acestui Dar, prin împărtășirea cu El și prin vrednicia de a-L primi și a-L păstra. Nimic nu poate compensa ceea ce face Dumnezeu pentru om; de aceea, darurile euharistice nu reprezintă un echivalent al Răscumpărării, pentru că, altminteri, nu s-ar fi produs o jertfă reală, ci un troc. Mai

degrabă, cinstitele daruri aduse spre prefacere liturgică sunt, așa cum se exprima un mare tâlcuitor post-patristic al Liturghiei, o „pârgă a vieții omenești”⁷⁷. Ele reprezintă semne văzute ale mulțumirii creștinilor față de marea dragoste a lui Dumnezeu revărsată asupra lor.

Cuvântul lui Dumnezeu, descoperit în Liturghia celor chemați, se materializează, reactualizând cuvintele Noului Legământ, din prologul ioaneic: *Și Cuvântul Trup S-a făcut...(Ioan 1, 14)*. Hrana spirituală, gustată inițial în Evanghelia mântuitoare, se oferă acum ca hrană materializată, în consistența corporală a elementelor euharistice, care îi cheamă pe creștini să le perceapă cu simțurile lor trupești, încălzind și sufletele lor și sfințindu-le, astfel, ființele, în mod plenar. În acest sens, Dan Puric afirmă: „Cămașa lui Hristos, pusă în fiecare duminică în biserică, te dezmărginește de prezentul minor și-ți redă respirația prezentă, acum și aici, a integralității tale. Haina memoriei actualizate te reface ca om. Căci recursul la memoria neamului nu creează o vale a plângerii continue, un paseism al fricii de prezent, ci îl ridică pe om din mîlul mediocrității la demnitatea autenticului, anulând frica de moarte și înlocuind firesc progresul umanității cu desăvârșirea ființei”⁷⁸. Aceste cuvinte încearcă să surprindă, pe de o parte, unicitatea trăirilor inefabile ale întâlnirii cu Hristos în fiecare Sfântă Liturghie, iar pe de altă parte conștientizează asupra pericolelor ce vin din direcția unei lumi secularizate, angoasată și debusolată. Față de astfel de provocări, Liturghia oferă soluția comuniunii, a unirii tuturor în Hristos, Cel dăruit lumii în Euharistie: *Noi cei mulți suntem un singur trup, căci toți ne împărtășim dintr-o singură pâine* (1 Cor. 10, 17). Îndemnul: „Să ne iubim unii pe alții, ca într-un gând să mărturisim...” este aplicat mai întâi în cuprinsul slujbei în sine, prin participarea comună la rugăciuni și cântări și, mai ales, prin gustarea potirului slavei Fiului lui

⁷⁷ Nicolae CABASILĂ, *op. cit.*, p. 33

⁷⁸ Dan PURIC, *op. cit.*, p. 165

Dumnezeu. Hristos este nucleul, este factorul catalizator al familiei creștinilor, care este Biserica. Iubirea Lui este un exemplu mobilizator pentru toți cei chemați să-L urmeze. Viețile celor botezați sunt altoite în Hristos – Viața, după exemplul pe care El Însuși l-a dat, în pilda viței și a mlădițelor (*Ioan 15, 1-11*). Totodată, se creează, prin Hristos, legăturile organice între toți credincioșii, care se simt atașați suflutește, astfel, unii de alții. În acest mod, se poate acționa cu succes în vederea stopării indiferentismului social din lumea contemporană, punând în loc filantropia creștină, generatoare de bunătate și fericire spirituală.

Așadar, virtutea care înobilează relațiile comunitare din Biserica dreptmăritoare este dragostea: „Dacă centrul de unire al creștinilor este Hristos, puntea de legătură între semeni o formează iubirea. Ea este magnetul care apropie și strânge pe cele împrăștiate. După cum cosmosul sau lumea neînsuflețită are legea gravitației, care ține toate unite în jurul unui punct, tot așa viața noastră are o lege a gravitației, care unește și armonizează pornirile contrare”⁷⁹. Expri-marea iubirii creștine, după exemplul dat de iubirea lui Dumnezeu, față de care omul ar trebui să se afle într-o stare de ferventă devo-țiune, se concretizează prin nivelarea tuturor asperităților ce apar ca stări litigioase sau conflictuale între semeni, instaurând buna înțele-gere frățească. Spiritul de fraternitate este liturgic, prin excelență. În același spațiu, al bisericii văzute, coexistă, într-o discreție totală: și cei tineri, și cei mai în vârstă; și cei învățați, și cei simpli; și cei aflați în bunăstare materială, și cei în lipsă; și cei poziționați în funcții înalte, și cei ce fără de ranguri. Cu toții sunt fiii lui Dumnezeu – Tatăl, se împărtășesc cu Hristos după vrednicie și simt puterea ocrotitoare a harului Duhului Sfânt. Pr. prof. dr. Mihai Himcinschi conchide: „în cadrul Sfintei Euharistii, se face o afirmare profundă a existenței uma-ne, excluzând orice altceva: națiune, stat, partid, clasă, ideologie”⁸⁰.

⁷⁹ +Vasile COMAN, episcopul Oradiei, *op. cit.*, p. 123

⁸⁰ Pr. lect. univ. dr. Mihai HIMCINSCHI, *op. cit.*, p. 41

2.4. Liturghie și timp

Trebuie să conștientizăm faptul că, atunci când ne referim la istoria sfântă a mântuirii, nu ne raportăm la aceasta ca la o acțiune finită, desfășurată exclusiv în timpul trecut. Creștinii dintotdeauna și de pretutindeni sunt actanții curgerii acestei istorii, întrucât ea este definită de către ei, iar timpul efectuării ei este prezentul continuu. Această actualizare și permanentizare a istoriei mântuirii neamului omenesc se realizează în cadrul comunității liturgice. Hristos *ieri, azi și în veci, același* (Evrei 13, 8), Își continuă lucrarea în lume și pentru lume, prin intermediul jertfei euharistice, în Duhul Sfânt, *care pe toate le umple* (Înțelepciunea lui Solomon 1,7). Unindu-i cu El pe cei fideli învățaturii Lui, Hristos îi face pe toți părtași la jertfa și la învierea Sa, ca martori și participanți la opera Sa răscumpărătoare. Astfel, Liturghia devine o lucrare ce transcende coordonatele vieții pământești, fiind astfel supraspațială și supratemporală, căci, în împărăția lui Dumnezeu, va înceta curgerea timpului (Apoc. 10, 6). Rugăciunea, chiar în desfășurarea ei particulară (cum avem, în Liturghie, ritul tainic al Proskomidiei), generează, în mod inevitabil, o stare de comuniune cu Dumnezeu și aleșii Săi, proiectată eshatologic. Iar pentru că în timpul slujbei liturgice predomină rugăciunile de mulțumire față de cele de cerere, Sfânta Jertfă este numită Sfântă Euharistie⁸¹.

Desemnată, în chip metaforic, *nunta Mielului* (Apoc. 19, 7), Liturghia se trăiește ca o stare de veșnică fericire, de sărbătoare fără sfârșit a materiei transfigurate, pornită într-un extaz al ospățului desăvârșit. Chiar în viața aceasta pământească se trăiește uneori bucuria unor momente festive, care s-ar dori a nu avea sfârșit

⁸¹ A se vedea Nicolae CABASILĂ, *op. cit.*, p. 110

niciodată. Însă, în împărăția lui Dumnezeu, bucuria va fi chiar veșnică: despre aceasta dă mărturie Sfântul Petru, care s-a învrednicit pe Tabor de o anticipare a ei. Putem vorbi, așadar, de o pronunțată dimensiune eshatologică a Liturghiei, exprimată paradigmatic în pildele Mântuitorului, în special în pilda fiului risipitor, în cea a nunții fiului de împărat și în cea a celor poftiți la cină. „Liturghia este veșnicia ca Eveniment, întâlnirea tuturor celor ale Creatorului în Creația Lui. În Liturghie, universul este un singur trup, a cărui inimă este Dumnezeu - Treime, iar sângele este harul care «adapă toată făptura, spre rodire de viață»”⁸².

Sărbătoarea Paștelui, în creștinism, a constituit, de la începuturile Bisericii, ziua de „actualizare a Eshatonului în această lume”⁸³. De aceea, s-a trecut încă de la început la cinstirea Duminicii, redând semnificația ciclică, săptămânală, a zilei odihnei, căreia i se conferă un rol prefigurativ, al veșnicei odihne în Hristos cel transfigurat. Astfel, succesiunea ritualurilor liturgice exprimă, față de teoria neantificării, o atitudine optimistă față de timp, față de vremea vieții pământești, privită ca o perioadă a mântuirii, ca o progresie în bine, spre desăvârșirea sufletească.

Participarea ideală la Liturghie este una activă și contemplativă în același timp. Activă, pentru că este surprinsă prezența lui Dumnezeu, coborât în interiorul timpului, și contemplativă, pentru că-l înalță pe om deasupra timpului, printr-o „ieșire extatică din timp”⁸⁴, adică o părăsire a tot ceea ce înseamnă mortalitate, pentru a experia, anticipativ, bucuriile veșniciei. Astfel, se poate vorbi despre comuniune ca despre desăvârșita dragoste, dezinteresată, dar, mai ales, proiectată pentru a dura veșnic. De aceea, arhiereul Vasile Coman scria: „Coborârea Duhului Sfânt nu este localizată numai în

⁸² Pr. prof. Ion BUGA, *op. cit.*, p. 60

⁸³ Alexander SCHMEMANN, *Introducere...*, p. 249

⁸⁴ André SCRIMA, *op. cit.*, p. 34

momentul epiclezei. În Liturghie totul e o aducere aminte, o ascensiune spre cer și o coborâre a cerului pe pământ”⁸⁵.

La polul opus trăirii bucuriei ospățului veșnic al Mielului-Hristos stă angoasa acelor sărmani confrăți, unii chiar dintre slujitori, care resimt drama liturgică a rutinei și plictiselii, printr-o participare aplatizată, lipsită de trăire în duh și dovedind o credință precară, dacă nu chiar inexistentă. Așa se explică acele stări improprii slujirii, atât de reprobabile, prin care diavolul închide, adeseori, puntea de comunicare a oamenilor cu cerul. Plictiseala este o suferință sufletească a celor predispuși spre depresie, care este o boală a deznădejdiei și necredinței. Creștinul care trăiește în viața aceasta cu bucuria împlinirii datoriilor sale față de Dumnezeu, semeni și sine însuși, poate afirma cu pregnanță că, la fel cum respiră sau se hrănește, tot așa se și roagă. Liturghia, pentru el, nu este o plictiseală, ci un mod de viață. Ea nu usucă, nu-l schimonosește pe om, ci îl adapă cu sevele tainice ale harului dumnezeiesc, determinând o dezvoltare interioară vie, a omului celui duhovnicesc, care trăiește la intensitate maximă Taina, deslușind variatele ei sensuri: liturgic-euharistic, baptismal, sapiențial etc.

În creștinismul contemporan, această deschidere spre spiritualitate este evidentă. S-a constatat că trăirea duhovnicească, primirea și lucrarea întru sfințire a darurilor Duhului Sfânt constituie adevărate remedii într-o societate tot mai afectată de secularism. În această notă se fundamentează și discursurile mai noi ale liderilor ecumenismului mondial⁸⁶, dar și materialele publicate de către teologi

⁸⁵ +Vasile COMAN, episcopul Oradiei, *op. cit.*, p. 40

⁸⁶ În conferința ținută la Tîrgoviște, în preambulul participării la cea de-a treia Adunare Ecumenică Europeană de la Sibiu (sept. 2007), pastorul Samuel Kobia, Secretar General al Consiliului Mondial Ecumenic al Bisericilor, a insistat în mod deosebit asupra necesității întoarcerii lumii creștine spre adevăratul sens al vieții celei duhovnicești.

neopreoteștanți. De exemplu, dr. Larry Pyle afirmă: „potrivit lui Iisus, adevărata închinare este duhovni-cească, nu «sufletească». Atunci când cuvintele pe care le folosim în închinare se centrează mai mult pe nevoile noastre decât pe lauda adusă lui Dumnezeu, se cheamă că nu ne închinăm «în duh», ci «în suflet». Cuvintele închinării adevărate se centrează pe ceea ce-I place lui Dumnezeu, nu nouă”⁸⁷.

Potrivit unui misiolog contemporan, pr. prof. dr. Valer Bel, „cultul constituie Biserica în devenirea ei misionară”⁸⁸. Ca nucleu al cultului ortodox, Liturghia imprimă misiunii Bisericii o desfășurare aparte, mai cu seamă în ceea ce privește viața cotidiană a creștinilor, cu ritmul ei definitoriu pentru Biserică, în sensul acesteia de comunitate a credincioșilor botezați. Cu cât acest ritm misionar este mai alert, cu atât structura parohială este mai dinamizată, mai ales dacă se urmărește echilibrarea celor două direcții ale sale: cea centripetă, prin care creștinii sunt chemați să intre în comuniunea liturgică, și alta centrifugă, prin care aceștia se întorc în lume, pentru a-i chema pe toți semenii lor să se învrednicească de starea comunitar-cultică. Liantul acestei stări este harul dumnezeiesc, al cărui deținătoare și transmițătoare este Biserica. De aceea, Sfânta Liturghie își revelează, ca primă rațiune de a fi, funcția sfințitoare a oamenilor credincioși și a lumii întregi, prin ei. Creștinii, cunoscători și trăitori ai Evangheliei, se doresc a fi și mărturisitori ai ei, deopotrivă. Prin aceasta, ei împlinesc porunca dată de Hristos, de a nu fi din lume, ci de a fi trimiși în lume, pentru ca lumea să se sfințească prin ei. Parohia devine, așadar, o unitate mobilă și dinamică, iar pastorația depășește cadrul unei simple slujiri în sens diaconal, îndreptându-se tot mai mult spre un status de mărturisire a credinței, oferind merindea cea duhovnicească tuturor celor aflați în nevoi spirituale și mângâind pe cei în lipsuri

⁸⁷ Dr. Larry PYLE, *op. cit.*, p. 143

⁸⁸ Pr. prof. dr. Valer BEL, *Misiune, parohie, pastorație. Coordonate pentru o strategie misionară*, ediția a doua, Edit. Renașterea, Cluj Napoca, 2006, p. 32

materiale. De aceea, și timpul afectat acestei lucrări, pe care l-am numit deja *prezent continuu*, nu se rezumă la cele câteva ore de adunare duminicală, ci definește o permanentă stare de înnoire spirituală. Hristos îi cheamă la El, prin Evanghelie și prin sfântul potir, pe toți credincioșii, trimițându-i apoi ca transmițători ai darurilor Duhului Sfânt către semenii lor, zidind astfel temelia Bisericii prin mărturisirea Evangheliei mântuirii. Activitatea aceasta de propovăduire Îl arată tuturor pe Hristos viu în sufletele vestitorilor Lui, care sunt pătrunși de minunea învierii Lui, asemeni Maicii Domnului, Apostolilor și sfințelor femei, al căror dinamism misionar pornea din convingerea absolută a mărturiei acestui miracol. Mult mai ușor s-a realizat, astfel, vestirea apropierii împărăției cerurilor: „Sfânta Liturghie și Împărăția lui Dumnezeu sunt nu doar într-o simplă legătură una cu alta, ci într-o relație ontologică, întrucât prima își are fundamentul și sensul în cea de-a doua”⁸⁹.

După opinia avizată a pr. prof. dr. Mihai Himcinschi, „misiunea Bisericii Ortodoxe prin Sfânta Liturghie - care este, în însăși ființa sa, misionară – se concretizează în explicarea și însușirea de către creștini și necreștini a celor trei mari taine pe care le deține și le transmite în mod nealterat încă din epoca apostolică, și anume: a) învățătura neștirbită despre Sfânta Treime (cu toate implicațiile ei, atât pe planul trinitar, cât și iconomic); b) învățătura despre întruparea Fiului lui Dumnezeu; c) învățătura despre Euharistie, ca mod al prezenței reale și personale, a Fiului lui Dumnezeu făcut Om”⁹⁰. Revelarea acestor taine este realizată doar parțial și în scop sapiențial. Ea constituie, mai ales astăzi, un obiectiv misionar major al Bisericii, chemată să răspundă provocărilor unor vremuri de pustiire spirituală, susținute de către diverse curente ateiste, nihiliste și eretice.

⁸⁹ Protos. Dr. Iuvenalie IONAȘCU, *op. cit.*, p. 15

⁹⁰ Pr. lect. univ. dr. Mihai HIMCINSCHI, *op. cit.*, pp. 54-55

Domnul rămâne viu în Biserica Sa, permanentizându-și chemarea, adresată întregului neam omenesc. El îi invită pe toți la starea de comuniune: „așa cum ochiul nu poate să vadă fără lumină, tot așa nici sufletele nu pot viețui și nu pot avea pace adevărată, fără Hristos. Căci El e singurul Care ne împacă cu Dumnezeu, dându-ne pacea fără de care am rămâne tot străini lui Dumnezeu, fără de nicio nădejde de a ne împărtăși din bunătățile Lui⁹¹.

„Nu se poate propovădui oricum, nici liturghisi și conduce oricum pe credincioși”⁹² – avertizează pr. prof. dr. Valer Bel. Într-adevăr, aceste chemări reprezintă roade ale vocației definitorii de următori ai lui Hristos, la care sunt chemați cei cu aptitudini deosebite. De aceea, există în Biserică, după modelul selecției apostolice, o selecție sacerdotală a păstrării și transmiterii harului, rezervată celor aleși și consacrați prin hirotonie.

⁹¹ Nicolae CABASILĂ, *op. cit.*, p. 95

⁹² Pr. prof. dr. Valer BEL, *op. cit.*, pp. 32-33

5. PREOTUL LITURGHISITOR

Despre slujirea preoțească s-au scris deja pagini întregi de literatură teologică, începând de la Părinții Bisericii (Sf. Ioan Hrisostom, Sf. Grigorie de Nazianz, Sf. Efreim Sirul, Sf. Grigore cel Mare), care au întărit caracterul înfricoșător al Tainei sacerdotale, și până la teologii zilelor noastre, ale căror discursuri pastorale sunt mult mai relaxate, consecință a marii crize vocaționale care a lovit creștinătatea apuseană și care se întinde, treptat, și spre spațiul ortodox. O abordare exhaustivă a chestiunilor problematice din pastorația contemporană nu-și are locul aici. Totuși, este cazul să încercăm o schiță a principalelor repere ce compun slujirea sacerdotală, mai ales în circumstanțele ei liturgice.

Din perspectivă misionară, slujirea liturgică a preotului își vădește importanța, atât sub aspect ofensiv, cât și defensiv. Trebuie subliniat rolul benefic al unei activități pastorale rodnice, sprijinită pe o vocație autentică, pentru sporirea duhovnicească a credincioșilor, dar și pentru asanarea morală a societății. În același timp, cazurile problematice din slujire se constituie în tot atâtea semnale de alarmă, care ar trebui să responsabilizeze pe cei în măsură să ia decizii, având în vedere pericolul ofensivei sectare în spațiile unde lucrarea mântuirii este încetinită.

O problemă reală a slujirii ortodoxe contemporane este formalismul liturgic. Există mai mulți factori care îl cauzează: cel mai important este perversitatea conștiinței misionare preoțești, în perioada

grea a dictaturii atee, care a restricționat activitatea preoților la simpla „prestare de servicii”, ritualurile religioase ortodoxe nefiind diferite față de manifestările folclorice, de exemplu. O astfel de mentalitate s-a păstrat, o vreme, și după ieșirea de sub regimul comunist, fiind alimentată de slujitori inhibați fie de propriile neputințe, fie de amințirea unor represalii din vechime, la care au fost supuși unii dintre ei, în tinerețe. Astfel, s-a considerat, în mod greșit, că, odată desfășurată în condiții canonice normale, având drept asistență un număr de credincioși care umple biserica, Liturghia este un fapt încheiat, care nu responsabilizează, în sensul că nu fixează obiective în planul misiunii concrete, prezente și viitoare. În contextul unor arondări parohiale defectuoase și inegale, despre care poate vom mai avea prilejul să vorbim, numărul audienților, chiar dacă lăcașul de cult este plin, nu poate fi un criteriu de evaluare a unei pastorații eficiente, întrucât este foarte posibil să nu fie deloc reprezentativ, raportat la dimensiunile parohiei. De asemenea, este important de văzut modul cum oamenii sunt mobilizați să constituie o comunitate vie, cu responsabilități conștiente, atât în planul măn-tuirii personale, cât și în cel al implicării concrete în fapte de într-ajutorare socio-comunitară, vizând nu numai propria desăvârșire spirituală, ci și pe cea a semenilor.

Suntem adeseori tributari unor șabloane impuse de teologia de școală, precum este și acel apelativ binecunoscut al preotului drept „săvârșitor” al ritualurilor ortodoxe. Acesta a impus o adevărată mentalitate greșită, respectiv un blocaj total față de cultivarea celorlalte dimensiuni ale slujirii preotești. În acest sens, Î.P.S. Nifon Mihăiță consemnează că „Sf. Ioan Gură de Aur a dezaprobat orice concept static al preoției. Oricare ar fi funcția deținută de un cleric, el nu este pur și simplu un «săvârșitor» al slujbelor liturgice. Declinul liturgic apare atunci când comunitatea este invadată de ritualism și formalism, dar în primul rând atunci când slujitorul este dominat de către acestea”¹³³.

¹³³ Î.P.S. Prof. Dr. Nifon MIHĂIȚĂ, *op. cit.*, p. 135

În ceea ce privește Ortodoxia românească, apogeul ritualismului sec s-a înregistrat, fără doar și poate, în timpul dictaturii comuniste, care a restrâns slujirea preotească doar la funcția ei liturgică, dublată, ce-i drept, de o susținută activitate administrativă. Părintele prof. Ion Bria vorbește, fără echivoc, despre „propaganda Departamentului Cultelor de a folcloriza Ortodoxia”: „în condițiile regimului ateist, s-a ajuns astfel la o venerare a ritualului extern în detrimentul unei misiologii a comuniunii cu Dumnezeu și cu oamenii...”¹³⁴. Pentru mulți dintre slujitorii altarelor, formați în instituțiile de învățământ teologic în perioada comunistă, preoția a constituit o meserie ca oricare alta, fiind circumscrisă unor normări fixe în privința timpului și activităților desfășurate, neapărat aducătoare de profit, în plan material. O astfel de viziune a compromis, însă, aspectul de jertfă, trăită și asumată de liturghisitor, prin propria sa viață, alterând în același timp și mesajul transmis credincioșilor, care nu mai regăsesc în Liturghie decât o manifestare teatrală, a cărei repetitivitate este adesea deranjantă. Părintele prof. Nicolae Necula atrage atenția, însă, că „Liturghia în sine nu este nici lungă, nici plictisitoare, ci numai pare așa, fiindcă lipsește dispoziția lăuntrică necesară pentru a participa la ea, iar felul în care se slujește este cu totul nesatisfăcător și defectuos”¹³⁵. Este evident faptul că aceste cazuri sunt din ce în ce mai rare; ele sunt sancționate în primul rând de credincioși, a căror atitudine față de diferitele abordări ale slujirii este mult mai selectivă astăzi, potrivit unor exigențe sporite, în plan duhovnicesc. Astfel, putem observa, adeseori la distanțe fizice neînsemnate, biserici pline de credincioși și biserici de-a dreptul goale: diferența o face maniera în care se slujește. Iar în centrul atenției stă, desigur, preotul slujitor, a cărui statură misionară este creionată cu finețe de pr. prof. Valer Bel: „El este icoana lui Hristos în mijlocul comunității liturgice și liturghisește în numele lui Hristos Iisus. De aceea preotul trebuie să săvârșească serviciile religioase cu

¹³⁴ Pr. prof. dr. Ion BRIA, *Liturghia după liturghie*, p. 158

¹³⁵ Pr. prof. dr. Nicolae D. NECULA, *art. cit.*, p. 84

regularitate, cu toată responsabilitatea și cu pregătirea sufletească necesară. Slujba să fie trăită și simțită de fiecare dată cu toată intensitatea până la transfigurare și nu îndeplinită numai ca un ritual. Să fie săvârșită cu un duh misionar în care toate gesturile și riturile să transmită cu adevărat ceea ce intenționează. Dacă nu se realizează corespondența dintre rit și realitatea spirituală pe care acesta vrea s-o transmită, se cade într-un formalism cultic, care împiedică efectul sau lucrarea duhovnicească, personală a actelor liturgice. Rugăciunea, cântarea să fie clare, adecvate conținutului, expresive, însoțite de smerenie și evlavie, pentru a transpune comunitatea în stare de rugăciune și a contribui la crearea atmosferei de evlavie colectivă. Predica să fie pregătită și rostită cu duh apostolic”¹³⁶.

La rândul lor, și credincioșii trebuie implicați mai activ, după puterile lor, în săvârșirea și trăirea Liturghiei. Pregătirea și aducerea pomelnicului, a darurilor de prescuri și vin la altar, a prinoaselor de pe masa ofrandelor, aprinderea lumânărilor, urmărirea cântărilor și rugăciunilor și intonarea lor, în măsura posibilității fiecăruia, sunt acțiuni asupra cărora credincioșii trebuie să fie îndrumați a le urma întocmai. Cel puțin „Crezul” și „Tatăl nostru” ar trebui să adune laolaltă vocile tuturor celor prezenți. Preotul are datoria de a insista, așadar, asupra unei participări active a tuturor creștinilor la actul liturgic; el trebuie să lupte împotriva mentalității participării la slujbă ca la spectacol, fără nicio implicare concretă.

Vorbind despre formalismul liturgic, nu putem să nu zăbovim și asupra unei alte surse a acestuia: acrivia respectării unor ritualuri lungi, prescrise pentru anumite slujbe. În primul rând, problematica aceasta depășește cadrul exprimării slujbei Sfintei Liturghii, deci și limitele impuse studiului de față. Există anumite dezvoltări, mai ales în cuprinsul unor Laude (în special, Vecernia și Utrenia), dar și al unor ierurgii (însmormântarea, de pildă), care ar putea lungi durata slujbelor respective chiar cu câteva ore, dacă s-ar respecta

¹³⁶ Pr. prof. dr. Valer BEL, *op. cit.*, p. 56

rânduilele în totalitate. Catismele și Canoanele – căci despre ele este vorba – ar trebui să înfrumusețeze slujbele, dar, din păcate, în multe cazuri, le mutilează îngrozitor. Este, practic, un sacrilegiu toată acea zornăială ce se aude prin unele mănăstiri, în care citirea Psalmilor este complet neinteligibilă, dar e musai să nu se omită nimic... Sau acel scrâșnet continuu, care ar trebui să fie un „Doamne miluiește” repetat... Revenind la Sfânta Liturghie, se constată chiar și aici un stil flașnetar, extrem de grăbit, circumscris coordonatei temporale, mai ales la acele săvârșiri în cursul săptămânii, la ore foarte matinale. Primează, aici, slava deșartă a unora care doresc să bifeze, cu orice preț: „noi săvârșim Sfânta Liturghie în fiecare zi”. Despre toate acestea, vorbește pilduitor Mitropolitul Antonie Plămădeală:

„L-am auzit odată pe un călugăr spunând despre viața de rugăciune că dacă aceasta e trăită fără înțeles, dar se țin toate rânduilele cum scrie la carte, că acolo ar fi: «Tipic, tipic și la inimă nimic», rugăciune fără participarea inimii, formală. Trebuie să nu fiți dintre aceștia. Sau, mai spunea cineva despre un altfel de rugăciune: «E aici atâta rugăciune, încât nu ai timp să te rogi». Adică se dă atâta importanță formei și prezenței formale, încât nu mai ai timp să te concentrezi. Trebuie să învățați să vă rugați, să vă feriți de rugăciunea mecanică”¹³⁷. Sau, în duh patristic, aceeași idee e sintetizată de Sf. Simeon Noul Teolog: „Cei ce cântă mult timp, nu pricep ce cântă. Căci a cânta mult s-a poruncit acelor care nu pătrund în cele ce cântă”¹³⁸.

¹³⁷ Dr. Antonie PLĂMĂDEALĂ, Mitropolitul Ardealului, Crișanei și Maramureșului, *Preotul în Biserică, în lume, acasă*, Edit. Arhiepiscopiei, Sibiu, 1996, p. 160

¹³⁸ *** , *Dicționar filocalic*, texte și glosar, alcătuire de Ignatie Monahul, cu o precuvântare de Î.P.S. Nicolae, Mitropolitul Banatului, Editura Cavallioti, București, 2000, p. 117

Problema rutinei a depășit cu mult spațiul ortodox, devenind astăzi o constantă a preocupărilor misionare și în alte confesiuni creștine. Pastorul Pyle, de pildă, afirmă: „Numeroase organizații de astăzi pretind că sunt Biserica, oferind aderenților identitate socială și o mulțime de alte beneficii. Trist însă, multe din aceste organizații nu sunt ceva mai mult decât cluburi sociale, având un aer religios, dar fără să ofere acea putere care schimbă vieți”¹³⁹. O constatare generică, valabilă pentru întreg spectrul religios neoprotestant, care se regăsește în realista descriere de mai sus. Revenind la Ortodoxie, reținem, ca remediu împotriva rutinei, sfatul Sfântului Ioan din Kronștadt: „dacă slujești numai cu mintea, inima se răcește pentru rugăciune: trebuie să te îngrijești ca între minte și inimă să existe un acord permanent și mai cu seamă să ai grijă să nu ți se răcească inima față de Dumnezeu...”¹⁴⁰.

Formalismul liturgic este alimentat, aproape invariabil, de mercantilism. Confundată cu o „prestare de servicii”, slujirea devine o goană nesăbuită după agonisita unor profituri în plan material, totalmente străine duhului Evangheliei mântuitoare. Există preoți care se mândresc cu agendele lor supraîncărcate: din jumătate în jumătate de oră, mai ceva ca miniștrii sau managerii de firme, au ceva programat: o sfeștanie, o dezlegare, o înmormântare etc. Se-nțelege că viața lor duhovnicească se pierde printre șirurile nesfârșitelor ritualuri rostite mecanic. Alți preoți afirmă că în luna martie săvârșesc 40-50 de sfeștanii pe zi și se laudă unii altora cu astfel de „recorduri”. Personal, cred că o astfel de „performanță” este un calvar. Și totuși, aceia se încapățânează să continue; ba chiar se războiesc prin Consistorii cu vecinii, dacă-i prind ieșiți la „braconaj liturgic”. Aceste chipuri jalnice de păstori ascund, precum se vede, ferocități ale lupilor. Iar păstoriții, în loc să fie sprijiniți duhovnicește, printr-un

¹³⁹ Dr. Larry PYLE, *op. cit.*, p. 15

¹⁴⁰ Sfântul IOAN DIN KRONȘTADT, *op. cit.*, p. 318

misionarism plin de abnegație, sunt adeseori priviți ca o masă de cotizanți, pentru niște servicii săvârșite adeseori în mare grabă, în total dispreț. Î.P.S. Dr. Casian Crăciun descrie această situație, cu realism și speranță în îndreptare: „Ori de câte ori nu ne este îndeajuns, fraților, Domnul nostru euharistic, cine altcineva ar putea să ne îndeestuleze? Salarii mai mari, posturi mai bune, poziții mai în față, toate sunt în contradicție cu vocația slujitoare. Proba focului este și pentru ierarhizarea valorilor și cu aceasta a rostului fiecăruia în comunitate și în Biserică”¹⁴¹.

În unele cazuri, chiar sfintele lăcașuri sunt folosite ca spații de atragere a unor beneficii materiale, mizând pe nevoile și suferințele concrete ale oamenilor. Biserici goale la Liturghiile duminicale și din sărbători se umplu la masluri și acatiste, unde înfloresc adeseori o paletă de exprimări nefirești ale ocultismului sacerdotal, doritor de câștig urât. Părintele prof. Nicolae Necula sesizează acest aspect: „preoții «acatistieri» de la orașe, prin cultivarea, uneori, interesată și excesivă a privegherilor și acatistelor, lasă să se înrădăcineze înaintea credincioșilor simpli convingerea greșită că apelul la mijlocirea sfinților ajută mai mult decât participarea la Liturghie”¹⁴². Mulți oameni aleg să vină la biserică în cursul săptămânii, pentru rugăciune și reculegere, însă resping participarea la Liturghie, motivând că doresc să cultive o relație personală cu Dumnezeu. Preotul trebuie să fie prezent în mijlocul lor și să-i îndrume spre calea întâlnirii reale cu Hristos euharistic, în comuniune cu Biserica. Individualismele de orice fel sunt asemănări flagrante cu fariseul evanghelic, constituind totodată pericole maxime de ieșire a creștinului din viața comunitară, în spiritul egoismului postmodernist.

¹⁴¹ +CASIAN, Episcopul Dunării de Jos, *Întru lumina Ta*, Edit. Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2007, p. 228

¹⁴² Pr. prof. dr. Nicolae D. NECULA, *art. cit.*, p. 85

Vom primi, poate, reproșul că și preotul trebuie să-și asigure traiul zilnic, acesta venind și din direcția așa-numitului „venit al patrafirului”. Nu-i mai puțin adevărat că acest venit nu trebuie să fie un scop în sine, ci o consecință a unei bune păstoriri a turmei încredințate, după constatarea Sf. Pavel: *Cine paște turmă și nu bea din laptele ei? (I Corinteni 9,7)*. Desigur, idealul ar fi ca preotul să fie complet degrevat de activități financiare și administrative, pentru a se putea dedica total slujirii: „Când preotul sinaxei euharistice va înceta să-și câștige cele necesare traiului din slujirea preotească, atunci va fi în exclusivitate exponentul adevărului și experienței comunității lui liturgice, și nu un reprezentant de profesie al unui organism instituționalizat care-l susține economic. Preoția își va regăsi caracterul ei harismatic, iar comunitatea euharistică își va afla caracterul ei misionar”¹⁴³.

Tot în legătură cu mercantilismul slujirii unor confrăți trebuie să amintim, inevitabil, și de o altă latură a eșecurilor misionare contemporane: absența aproape generală a culturii religioase și simțului estetic al credincioșilor, asediați fără precedent de produse încadrate în categoria *kitsch*-ului religios. Este și cauza pentru care tot mai mulți intelectuali nu-și mai găsesc locul în biserici: prostul gust se află aproape peste tot, iar motivația existenței acestuia este că se vinde cel mai bine. Iar preoții, în loc să-și facă datoria de a informa credincioșii asupra unor norme minimale de estetică liturgică, încurajează pseudo-culturile generatoare de profit. Din păcate, chiar mănăstiri renumite odinioară pentru statutul lor de așezăminte de cultură promovează astăzi *kitsch*-ul pe scară largă. Un inventar deloc exhaustiv al problematicei în cauză îl realizează Mirel Bănică, oripilat de proporțiile fenomenului: „cum și cine autorizează mutilarea atroce a mănăstirilor cu geamuri de plastic ieftin, numite comercial corect «termopan» pentru a masca mizeria unui material care peste 10-15 ani

¹⁴³ Chr. YANNARAS, citat de Gheorghios D. METALLINOS, *op. cit.*, p. 156

va îmbătrâni urât, ca dinții marilor fumători? Cum se poate frâna invazia candelor de plastic roșu, cumpărate de preoți parohi avari de câștig la kilogram din supermarketuri, obiecte străine de Ortodoxie, care amenință în unele locuri să înlăture clasică lumânare din ceară? Cum se face că majoritatea covârșitoare a bisericilor aproape nu mai vând ceea ce numim ICOANA, ci doar bucațele de plastic colorate sau țipătoare *kitsch*-uri grecești, gen breloc de cheie de contact autoturism? «Nu trebuie săvârșite niște rituri, ci riturile trebuie desăvârșite», spune Christos Yannaras într-un splendid eseu dedicat secularizării și *kitsch*-ului din Biserica ortodoxă greacă, intitulat simbolic *The «Unseemly Form»*¹⁴⁴.

De multe ori, ne dăm seama că preoții cunosc foarte bine standardele unei culturi a bunului-gust în privința obiectelor liturgice, însă refuză să le aplice în propria lor slujire. Unii fac acest lucru din comoditate sau neglijență, alții, deosebit de grav, din necredință. Cazurile semnalate recent ale unor preoți surprinși săvârșind „liturgia seacă”¹⁴⁵ sau în transmisie, prin sisteme audio performante, a unei slujbe înregistrate anterior, confirmă o lipsă de vocație incontestabilă. Disensiunile existente între slujitori își pun amprenta asupra modului cum este receptată slujba de către credincioși. Adeseori, oamenii sunt siliți să asiste la scene ale unor violențe de limbaj sau chiar fizice, petrecute în spațiul sacru al slujirii sacerdotale. Cazuri similare sunt întâlnite și la alte confesiuni; despre aceasta dă mărturie pastorul Pyle: „mi-am amintit de realitatea canibalismului spiritual din bisericile noastre. Membrii acestora se devorează unii pe

¹⁴⁴ Mirel BĂNICĂ, *Locul celuilalt – Ortodoxia în modernitate*, Edit. Paideia, București, 2007, p. 46

¹⁴⁵ Adică, batjocorirea ritualului Liturghiei prin valorificarea exclusivă a performanțelor vocale și teatrale ale slujitorului, fără a oficia prefacerea elementelor euharistice, care, în acest caz, lipsesc din sfintele vase, folosite doar ca recuzită.

alții prin critică, defăimare și bârfă, în vreme ce pastorii fac și ei același lucru, însă prin spirit de competiție și ambiții care nu au nimic de-a face cu creștinismul autentic”¹⁴⁶.

Dacă situațiile de mai sus s-au înregistrat cu totul sporadic, nu același lucru îl putem spune despre altele, poate la fel de ilustrative pentru mentalitatea neglijenței liturgice, provenită, de fapt, tot din puținătatea credinței: „Lipsa de evlavie și respect a unor slujitori bisericești față de biserică în timpul slujbei este îngrijorătoare. Mulți clerici ai «vremurilor moderne», au renunțat, de exemplu, la cuvenitele metanii și închinăciuni în fața Sfintei Mese, pe care se află permanente Sfântul Trup și Sânge al Mântuitorului, căruia I se cuvine aceeași închinare ca Trupului Său cu care a suferit pe Cruce, a pățimit și a înviat, cu care S-a înălțat la cer. Alți preoți manifestă o atitudine necuviincioasă, stând rezemați pe Sfânta Masă, cu coatele, cu spatele, sau nu se îngrijesc de materia Sfintei Jertfe (prescuri, vin curat din struguri), folosind la întâmplare orice fel de pâine sau vin”¹⁴⁷. O astfel de atitudine se dovedește a fi indolentă și disprețuitoare față de sublimul slujirii sacerdotale, adică întâlnirea tainică a preotului cu Hristos.

În aceeași categorie, a neglijențelor izvorâte din necredință, se încadrează atitudinile pline de grabă ale unor preoți, dornici să-și termine cât mai rapid „treaba”, pentru a se întoarce la activitățile lor lumești curente sau pentru a se dedica altor slujbe, în spiritul „prestărilor de servicii” de care am amintit deja. Părintele prof. Gheorghe Ispas inventariază aceste situații: „Sunt cazuri când slujba este săvârșită mai rapid, clericii se grăbesc să termine mai repede, pentru că au de săvârșit botezuri, parastase după Liturghie etc., sau sunt așteptați acasă de oaspeți de seamă, musafiri etc.... Sunt cazuri când unii clerici «scurtează» Liturghia: vara, din cauza

¹⁴⁶ Dr. Larry PYLE, *op. cit.*, p. 130

¹⁴⁷ Preot dr. Gheorghe ISPAS, *op. cit.*, p. 190

căldurii, iarna, din cauza frigului din biserică... Se omite, de asemenea, închinarea pe la sfintele icoane (înainte de îmbrăcarea veșmintelor pentru proscomidie); unii se îmbracă în veșminte fără rostirea rugăciunilor”¹⁴⁸. Chiar dacă, după cum vedem, există destule motivații ale abaterilor semnalate, pentru lipsa de evlavie nu poate exista nicio justificare.

Adeseori, confruntarea cu ispitele, în cadrul slujirii liturgice, poate căpăta forme extrem de variate. Una dintre ele este distragerea atenției, aparent motivată de rezolvarea unor probleme minore, dar extrem de periculoasă pentru slujirea concentrată, prin participare: „Din păcate, dată fiind slăbiciunea omenească uneori, preoții co-slujitori par a fi destul de relaxați și, lăsând sarcina rugăciunii pe umerii celui care este protos, sunt atenți numai când le vine rândul să spună ceva. În restul timpului există tentația să vorbească între ei sau să fie furați cine știe de ce gânduri... Se poate întâmpla ca în momentele importante ale Dumnezeieștii Liturghii, în timp ce protosul, preotul de rând, face sfințirea darurilor de exemplu, celălalt preot - sau ceilalți - să fie surprins ocupându-se de alte treburile în Sfântul Altar: fie că mai taie puțină anafură, fie că se îngrijește de apa caldă, fie că face rânduială în pomelnice sau la lumânările din sfeșnice, ca să pomenim cele mai «nevinovate» posibile îndeletniciri... Atunci când sunt mai mulți preoți co-slujitori nu este cu totul exclusă nici ispita schimburilor de cuvinte: întrebări legate de slujbă, scurte comentarii etc.”¹⁴⁹. Cel care enumeră aceste stări negative, pr. prof. Constantin Coman, oferă și o soluție: „Cred că este foarte binevenită rânduiala, care s-a impus mai mult în ultimul timp, ca, în momentul respectiv, toți preoții co-slujitori să arate cu mâna dreaptă, împreună cu protosul, către Sfintele Daruri”¹⁵⁰. În acest mod, se asigură

¹⁴⁸ *Ibidem*, pp. 191-193

¹⁴⁹ pr. prof. dr. Constantin COMAN, *op. cit.*, pp. 176-177

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 178

participarea, și în egală măsură concentrarea tuturor slujitorilor la momentul culminant al Liturghiei. Nu-i mai puțin adevărat că „îndeletnicirile” sus-menționate sunt adesea greu de controlat, însă certitudinea prezenței lor în unele altare, producând distragerea atenției de la ceea ce este mai important, creează o diferențiere cel puțin egală cu aceea dintre Marta și Maria, din Evanghelie.

După ce am trecut în revistă principalele probleme cu care ne confruntăm în definirea corectă a personalității sacerdotale din vremea noastră, este momentul să evidențiem și câteva soluții misionare, eficiente și practice, pentru remedierea disfuncțiilor semnalate.

În primul rând, este absolut necesară regândirea parohiei ca structură eminemente misionară. Vechile criterii, administrativ-teritoriale, s-au dovedit deja a fi perimate, atâta vreme cât există parohii cu sectoare arundate extrem de mici, dar care s-au evidențiat cu rezultate misionare spectaculoase, în timp ce macro-structurile parohiale, dominând cartiere întregi, au rămas mult în urmă, în privința vieții culturale și diaconiei. Înființarea unor noi parohii, pentru dinamizarea vieții religioase, este un imperativ misionar al momentului. Cu cât numărul credincioșilor arondați este mai mic, cu atât cresc șansele misionare, atât preotul, cât și păstoriții având posibilitatea unei mai bune cunoașteri și a permanentei legături duhovnicești. O variantă pastorală de compromis este, până la înființarea unor parohii noi, rearondarea celor existente – acțiune ce deja a început, firav, în Arhiepiscopia Bucureștilor. Fiecărui dintre preoții slujitori îi revine un sector misionar, atribuit de Chiriarh, în cadrul căruia nu răspunde doar de oficierea unor servicii liturgice, ci ține și evidența cazurilor sociale, a manifestărilor prozelitiste, a înșelărilor oculte și demonice, unele ascunse sub masca unei false ortodoxii. Potrivit Statutului (Art. 50, litera h), preotul care deține oficiul de paroh are doar datoria de a centraliza aceste date demografice, la nivelul unității de cult pe care o administrează, însă răspunderea sectorială cade pe umerii fiecărui preot slujitor în parte.

Accentuarea rolului vizitelor pastorale, ca și a dialogurilor personale purtate cu enoriașii, vor conduce spre diminuarea situațiilor neplăcute înregistrate în vremea noastră, când mulți creștini nici nu cunosc numele preotului care le deservește sectorul.

O soluție permanent valabilă pentru dinamizarea vieții misionare a slujitorilor Bisericii este conștientizarea a ceea ce Sfinții Părinți numeau sublimul preoției: „În primul rând – arată pr. prof. Petre Vintilescu - funcțiunea de liturghisitor creează preotului o stare de intimitate, de contact apropiat cu Dumnezeu, o onoare”¹⁵¹. Aceasta îl responsabilizează pe preot, care devine conștient asupra faptului că nu și-a asumat un rol soteriologic doar în plan personal, ci și în numele comunității păstoriților săi: „Prin rugăciunile pentru toți, prin stimularea dată tuturor de a-și uni rugăciunile lor cu ale lui, prin aducerea ofrandei sau jertfei cu credincioșii, preotul adâncește rolul său de factor unificator între credincioși”¹⁵². Iar modelul unității este dat de Hristos Însuși, Care a recapitulat întreaga făptură umană în persoana Sa, când s-a jertfit pe Cruce. Părintele Metallinos insistă asupra impunerii unității în Hristos drept reper primordial al unității Bisericii: „Lucrul de care avem nevoie cel mai mult este o redeșteptare liturgică; aceasta însă nu se realizează prin teatralizarea și înfrumusețarea cultului nostru, ci prin realizarea înfrățirii noastre a tuturor în Hristos și prin înlăturarea ciocnirii claselor sociale. Înfrumusețarea nefirească a cultului și recurgerea la mijloace străine de duhul său (jazz, muzică pop etc.) nu sunt suficiente pentru a arunca o punte între clerul distant și popor. Important e ca aici clerul să simtă mai profund misiunea lui ca ambasador al lui Hristos și slujitor al poporului lui Dumnezeu”¹⁵³. Precum vedem, soluțiile nefirești propuse de alte confesiuni în vederea sporirii vieții duhovnicești sunt ineficiente,

¹⁵¹ Pr. prof. univ. dr. Petre VINTILESCU, *Preotul în fața chemării sale de păstor al sufletelor*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2007, p. 44

¹⁵² Pr. prof. dr. Valer BEL, *op. cit.*, p. 53

¹⁵³ Gheorghios D. METALLINOS, *op. cit.*, p. 147

atâta vreme cât se renunță la trăirea în Hristos. Adaptările ritualului la cerințele paradigmelor postmoderne creează confuzie; mai degrabă se impune conștientizarea membrilor Bisericii asupra tezaurului de valori existente în Liturghia canonică: „Rostirea în comun a Crezului sau a rugăciunii scoate pe credincios dintr-o anumită pasivitate în care se găsește.(...) În ceea ce privește cântarea în comun în Biserică, pe lângă Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, temeiul cel mai puternic pentru aceasta ni-l oferă cultul însuși și îndeosebi Sfânta Liturghie, atât prin conținut, cât și prin indicațiile sale tipiconale”¹⁵⁴. Iată de ce Dominic Jala afirmă: „Acum, când noi afirmăm că Liturghia este piscul întregii vieți și activității a Bisericii, acest lucru se întâmplă, mai presus de orice, întrucât Biserica, poporul al lui Dumnezeu și trup al lui Hristos, ca sacrament al mântuirii, își realizează continuu misiunea ei în săvârșirea ritualului liturgic”¹⁵⁵. Iar misiunea ei nu se rezumă doar la simpla slujire rituală, așa cum am văzut; ea este, de fapt, o extindere a acesteia la nivelul tuturor nevoilor spirituale ale comunității. „N-avem nevoie de noi forme de cult” – remarcă, în mod corect, Părintele Metallinos, dar avem nevoie „să fixăm o sărbătoare pentru familia înstrăinată”¹⁵⁶. Aceasta nu presupune o schimbare sau o adaptare a cultului, în ființa sa tradițională, ci o concentrare a mesajului ritualic spre nevoile concrete ale pastorației timpurilor pe care le trăim.

O altă soluție de contracarare a efectelor crizei spirituale profunde a societății postmoderniste, cu suportul de aplicabilitate destinat slujitorilor bisericești, îl constituie povățuirea credincioșilor. În acest domeniu, adeseori întâlnim deficiențe. Unii sacerdoți își închipuie că dacă urmează linia clasică a discursului monologic de amvon, prin predici și cateheze, sunt sfătuitoari buni. Însă rezultatele, de multe ori, îi contrazic. Construcția *sinelui* hiperbolizat, definitorie

¹⁵⁴ Pr. prof. dr. Valer BEL, *op. cit.*, p. 57

¹⁵⁵ Dominic JALA, *op. cit.*, p. 335

¹⁵⁶ Gheorghios D. METALLINOS, *op. cit.*, p. 148

pentru spiritul vremurilor pe care le trăim, reprezintă o circumstanță dificilă pentru comunicarea predicatorială. Omul postmodern nu acceptă să fie dăscălit din amvon; el are impresia că, accesând mijloacele de informare diversificate ce-i stau la îndemână, este atâteștuitor. De aceea, în mod surprinzător, chiar predicatorii renumiți nu mai sunt luați în seamă de către un anumit segment de destinatari ai mesajului, din ce în ce mai consistent numeric, mai ales atunci când expunerea depășește 10 minute. În acest context, din punct de vedere misionar, un singur lucru rămâne de făcut: dialogul personal. Redescoperirea dialogului în biserică este un imperativ categoric al pastorației actuale. Episcopul Vasile Coman sesiza acest aspect, într-unul din îndemnurile sale: „Nu poți avea la biserică decât pe aceia pe care reușești să-i câștigi cu dragostea. Nu se mai pot conduce astăzi credincioșii de pe poziții de forță, din punct de vedere bisericesc”¹⁵⁷.

Nu dorim, prin demersul nostru, să estompăm cu nimic rolul cuvântărilor în cadrul cultului divin public. Ba dimpotrivă, arătăm, prin vocea autorizată a unui cunoscut liturgist român, că „dacă preotul nu predică la Sfânta Liturghie înseamnă că el nu-și face rânduiala deplin sau nu se conformează dispozițiilor canonice dintot-deauna ale Bisericii care îl obligă la aceasta”¹⁵⁸. Predica, însă, trebuie să zidească, trebuie să transforme conștiințele; ori, acest lucru nu este posibil, dacă îndemnurile trasate la modul general nu sunt implemen-tate, în particular, în viața creștinilor. „Puține spectacole sunt mai triste decât cel al miilor de membri de Biserică încălzind locuri pe bănci în biserici și gustând câte o predică săptămână de săptămână, în vreme ce o lume întreagă piere în jurul lor”¹⁵⁹ – arată pastorul Pyle.

¹⁵⁷ +Vasile COMAN, episcopul Oradiei, *op. cit.*, p. 21

¹⁵⁸ Pr. prof. univ. dr. Nicolae D. NECULA, „Sfânta Scriptură în cultul ortodox”, în vol.: *Sfânta Scriptură și Sfânta Liturghie, izvoare ale vieții veșnice*, ed. îngrijită de pr. lect. dr. Mihai VIZITIU, Edit. Trinitas, Iași, 2008, p. 296

¹⁵⁹ Dr. Larry PYLE, *op. cit.*, p. 54

Povățuirea permanentă a credincioșilor trebuie să aibă drept misiune centrală apropierea lor, cu responsabilitate, de Sfântul Potir. Potrivit pr. prof. Valer Bel, „împărtășirea credincioșilor la Sfânta Liturghie ține de Însăși ființa Tainei euharistice”¹⁶⁰. De aceea, ei trebuie îndrumați să înțeleagă, în primul rând, semnificația cuminecării. Să li se explice rânduiala prefacerii Darurilor lor în Trupul și Sângele lui Hristos. Să li se arate înțelesul duhovnicesc al rugăciunilor rostite de preot sau episcop, în altar, la aducerea Sfintei Jertfe. Și, nu în ultimul rând, să li se incumbe dragostea față de împărtășire, cu pregătirea prealabilă obișnuită. „În același timp – continuă pr. prof. Bel - trebuie să se mențină mereu conștiința trează că Hristos se oferă tuturor spre împărtășire, iar atitudinea de a sta departe nu numai că nu este în concordanță cu săvârșirea Tainei euharistice, dar ea constituie și un răspuns negativ, sau neputința celui nepregătit de a răspunde lui Hristos Cel ce Se oferă și ne cheamă: *Iată, Eu stau la ușă și bat (Apocalipsa 3,20)*. Cel nepregătit să aibă în felul acesta conștiința că trebuie să-și sporească lupta duhovnicească pentru a se putea împărtăși cu Sfintele Taine și să intre în comuniunea deplină cu Hristos Cel prezent în Sfânta Liturghie”¹⁶¹.

De la conceptul teologic al „Liturghiei de după Liturghie” pornesc direcțiile misionare actuale, care promovează o deschidere firească a ierarhiei față de credincioși. Potrivit Preafericitului Părinte Daniel, în Biserica Ortodoxă Română, această situație se perpetuează în întreaga sa istorie bimilenară: „ierarhii ortodocși au promovat cultul liturgic ca fiind cea mai bogată și profundă cultură a sufletului și a neamului, iar împletit cu acesta, au promovat cultura creștină autohtonă, ca pe o liturghie națională adusă iubirii și înțelepciunii lui Dumnezeu”¹⁶². Spiritualitatea occidentală vorbește, în schimb, abia

¹⁶⁰ Pr. prof. dr. Valer BEL, *op. cit.*, p. 60

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 61

¹⁶² +DANIEL, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *op. cit.*, p. 205

acum despre „deblocarea Liturghiei” („how to unlock the Liturgy”): „Așa cum vedem din experiența zilnică, nicio săvârșire a Liturghiei nu-și îndeplinește obiectivele misionare în mod perfect, și nici măcar satisfăcător. Nu sunt catolici adevărați cei care au asistat la sute, poate mii de Misse, dar încă înțeleg extrem de puțin semnificația actuală a celebrării acestora. Starea lor de audienți nu-i ajută să-și înțeleagă mai bine religia, nici nu-i conduce la o participare adecvată la taina lui Hristos. A «debloca» Liturghia înseamnă, deci: mai întâi a săvârși ritualurile în maniera de a-i conduce pe credincioși la o înțelegere corespunzătoare a tainei lui Hristos; apoi, a-i antrena pe aceștia în părtășia Sfintelor Taine în așa fel încât să sporească în comuniunea cu El...”¹⁶³ Revenirea la semnificațiile adânci, duhovnicești, ale actului liturgic este, cu adevărat, o prioritate. Iar episcopul Vasile Coman subliniază, foarte bine, acest lucru: „Misiunea preotului de azi are un caracter dinamic și nu se mai poate rezuma doar să stea cu patrafirul în biserică și să-și săvârșească slujbele pe care le cer credincioșii. Este o vreme în care Biserica trebuie să meargă spre credincioși. Este o vreme în care preotul trebuie să fie foarte atent și foarte sensibil la întreaga viață a credincioșilor”¹⁶⁴.

Prin firea sa, omul tânjește după o viață spirituală cât mai înaltă, atâta vreme cât nu este rob de patimi sau de plăcerile vremelnice ale vieții pământești. Menirea Liturghiei este de a activa și întreține foamea și setea duhovnicească. Sfântul Ioan Gură de Aur, cel ce a orânduit varianta Sfintei Liturghii cel mai des uzitată în cultul Bisericii, a redat, cu precizie, și cele trei valențe ale termenului „Liturghie”, în sens misionar: 1. cea interioară (cultul lăuntric al inimii), 2. cea euharistică și 3. cea a fratelui (a aproapelui)¹⁶⁵. Dacă despre ultimele două sensuri am mai vorbit, se cuvine să ne oprim

¹⁶³ Johannes HOFINGER, S.J., *The Art of Teaching Christian Doctrine...*, pp. 35-36

¹⁶⁴ +Vasile COMAN, episcopul Oradiei, *op. cit.*, p. 18

¹⁶⁵ Citat de pr. prof. dr. Ion BRIA, *Liturghia după liturghie*, pp. 107-108

puțin și asupra primului, arătând că viața duhovnicească, deși se trăiește în comuniune, se experimentează, în primul rând, în planul existenței personale. Dominic Jala, teologul catolic al Liturghiei misionare, demonstrează că, „dacă o comunitate liturgică își dorește să fie, în același timp, și o comunitate misionară, una din condițiile de bază este, cu siguranță, orientarea și supunerea față de Duhul Sfânt, întrucât rolul special al Acestuia este de a pune în aplicare iconomia lui Dumnezeu. Prin puterea Duhului Sfânt a început opera de mântuire; prin puterea Aceluiași Duh Sfânt, care acum lucrează în cei botezați, Dumnezeu va ridica trupurile noastre muritoare la învierea eshatologică. Și iarăși: prin puterea Duhului Sfânt, Hristos S-a născut în lume cu trup real, și tot prin puterea Duhului Sfânt, Biserica a apărut pentru prima dată în istorie¹⁶⁶.

Duhul Sfânt îl înrăurește pe slujitorul bisericesc, așa încât lucrarea sa este, ea însăși, plină de dragoste și de evlavie, stări iradiante spre cei din jur. Am ales, spre exemplificare, din mulțimea de pilde existente, două, care atrag în mod special atenția.

Prima dintre ele este dată de Sfântul Ioan din Kronștadt, mare liturgist și, totodată, liturghisitor rus, conștient în permanență de nevrednicia lui de a se apropia de prezența tainică a lui Hristos: „În timpul Liturghiei, când o săvârșesc eu însumi, la prefăcerea Cinstitelor Daruri în Preacuratul Trup și Sânge, țin în mâini Sfântul Disc cu Agnețul și Potirul cu Preacuratul Sânge și mă rog Domnului pentru mine însumi și pentru toți; țin pe rând Discul și Potirul, așa cum se ținea desfrânata cu mâinile de picioarele Domnului Iisus Hristos, plâng pentru păcatele mele și mă rog Lui de iertare”¹⁶⁷. Tot el vorbește despre sublimul preoției ca fiind o consecință a apropierii de Dumnezeu: „În timpul cultului divin, preotul nu este numai un slujitor al lui Dumnezeu ci, mai mult, un prieten al lui Dumnezeu,

¹⁶⁶ Dominic JALA, *op. cit.*, p. 263

¹⁶⁷ Sfântul IOAN DIN KRONȘTADT, *op. cit.*, pp. 130-131

care stă înaintea Lui ca mijlocitor pentru poporul lui Dumnezeu și săvârșitor al Tainelor Sale celor preacurate, de-viață-făcătoare și mai presus de ceruri, în care se află cuprinsă întreaga comoară a iubirii lui Dumnezeu față de neamul omenesc. Preotul este ca Moise înaintea lui Dumnezeu, fiind tot atât de aproape de El și bucurându-se de aceeași încredere”¹⁶⁸.

Al doilea exemplu este un preot român, pe care contemporanii l-au numit „de foc”, tocmai datorită staturii sale pnevmatice, care-l făcea să trăiască, la intensitate maximă, slujirea sacerdotală, ca și cum ar fi fost prezent la o neconținută Cincizecime: Părintele Iulian Stoicescu. Despre el, citim că „era tot timpul în biserică. De pildă, când domnul Grigore Popescu picta, el se ruga. Și odată, pe la ora trei după-amiaza, s-a dus în biserică să citească niște pomelnice. Era singur la biserică. La un moment dat, a intrat Preafericitul Părinte Patriarh Teoctist, cu o mică suită. A rămas extraordinar de impresionat când l-a văzut pe părintele Iulian că iese din altar, în odăjdii, ca unul care își făcea acolo slujba”¹⁶⁹. Era un desăvârșit liturghisitor: „Cred că oricine l-a văzut pe Părintele liturghisind n-a putut să nu fie impresionat de privirea pătrunzătoare – blândă și plină de căldură - cu care cerceta pe fiecare credincios prezent. Aceasta se întâmpla mai ales în momentele când ieșea din Sfântul Altar pentru a cădi în biserică. Această privire, care te pătrundea până în adâncul sufletului, nu cred că a putut lăsa pe cineva indiferent. Personal, am îndrăznit să o compar cu privirea cu care Hristos Însuși ne va cerceta la înfricoșătoarea Judecată”¹⁷⁰. În acest caz, se poate observa modul cum se răsfrânge slujirea corectă asupra vieții duhovnicești a credincioșilor: aceștia văd în preot chipul lui Hristos. Pentru împlinirea acestui deziderat, se cere o perfectă concordanță între

¹⁶⁸ *Ibidem*, p. 258

¹⁶⁹ ***, *Un preot de foc – Părintele Iulian*, ediție îngrijită de Costion NICOLESCU, Editura Bizantină, București, 2000, p. 50

¹⁷⁰ *Ibidem*, p. 77

cuvânt și faptă: „Ceea ce m-a impresionat la Părintele de la început a fost modul în care slujea Sfânta Liturghie. Fiecare cuvânt, rostit distinct și cu grijă, nu mai era un simplu cuvânt din dicționar, ci își recăpăta adevăratul sens; chiar pauzele dintre cuvinte îmi păreau pline de substanță. Nu era nici urmă de patetism în rugăciunile rostite de Părintele, ci aveam sentimentul că viața și rugăciunea se întrepătrundeau complet”¹⁷¹. Toate aceste coordonate definitorii pentru o slujire exemplară își pun amprenta asupra vieții duhovnicești ai credincioșilor, care se simt, după expresia Î.P.S. Mitropolit Bartolomeu Anania, „purătorii lăuntrice ai Împărăției Cerurilor”¹⁷².

Exemplele date mai sus ne sunt folositoare, în măsura în care ne ajută să conturăm portretul moral-spiritual al preotului misionar. Suntem ajutați, în demersurile noastre, de pr. prof. dr. Nicolae D. Necula, care a schițat, deja, chipul preotului „bun bisericaș”, împodobindu-l cu următoarele calități: vocație, temeinică pregătire, respectarea și îndeplinirea cu sfințenie a pravilei, lupta împotriva păcatului rutinei, îmbunătățirea permanentă a calității predicilor, cultivarea simțului estetic, educarea colaboratorilor săi apropiați: cântărețul și paracliserul¹⁷³.

Preotul are datoria de a-și aminti mereu de vocația sa, de a fi slujitor lui Dumnezeu și semenilor săi. Dacă el însuși trăiește cu adevărat în spiritul acestei chemări, îi va fi ușor să o transmită și altora, așa încât să poată modela alte și alte vocații de misionari, în comunitatea liturgică, privită ca „un mijloc de întărire a credinței și de progres spiritual pentru cei ce participă la ea, precum și o mărturie vizibilă pentru convertirea altora. Prin spiritul său comunitar, cultul public al Bisericii este, astfel, și un loc unde creștinii se pregătesc pentru misiune. Preotul să aibă mereu conștiința sublimității cutremurătoare a misiunii sale, aceea că el este slujitorul văzut al preoției

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 79

¹⁷² + Bartolomeu ANANIA, Arhiepiscopul Clujului, *op. cit.*, p. 258

¹⁷³ A se vedea: pr. prof. dr. Nicolae D. NECULA, „Rolul și importanța...”, pp. 86-87

nevăzute a lui Hristos”¹⁷⁴. În acest sens, și Sfântul Ioan din Kronstadt îndeamnă: „Trăiește mereu cu conștiința și cu sentimentul prezenței lui Dumnezeu și a Maicii Domnului și că te vede tot cerul; toți sfinții îngeri și oamenii sfinți se uită la noi din cer și văd toate intrările și ieșirile noastre, gândurile, intențiile, faptele noastre, ca niște martori incoruptibili ai vieții noastre”¹⁷⁵.

Preotului misionar i se cere moralitate desăvârșită, asemănându-se întrutotul îngerilor: „Preotul este un înger al Domnului Atotțiitorul. Asemenea îngerului din Apocalipsă, lui i s-a dat tămie multă înaintea fețelor Domnului și ale sfinților, să-I aducă rugăciuni lui Dumnezeu pentru toți oamenii. Odăjdiile pe care le poartă în timpul dumnezeieștilor slujbe îi dau chipul unui înger; fiindcă felonul închipuie veșmântul cel nestricăcios și aripile îngerului Domnului; și într-adevăr preotul trebuie să fie ca un înger: să plutească mai presus de cele pământești; să fie deasupra patimilor vieții; să vestească neconținut măreția și slava lui Dumnezeu în Biserica Domnului poporului Său; să facă cunoscută voia lui Dumnezeu, să fie păstrătorul și vestitorul poruncilor veșnice ale lui Dumnezeu; trebuie să se distingă prin bărbăție și neînfricare; să fie mai presus de orice fățarnicie și neadevăr; trebuie să fie asemenea îngerilor prin neconținuta sa înfrânare, curăție și veghe neadormită asupra zălogului încredințat lui de Domnul, și anume să se îngrijească de sufletele nemuritoare ale oamenilor. În însăși croiala felonului se exprimă un gând preafrumos: că preotul este ca un înger al lui Dumnezeu; acest gând este luat din Apocalipsă, unde Însuși Domnul îi numește pe întâi-stătătorii Bisericilor îngeri (*Ap 1, 20; cap. 2 și 3*)¹⁷⁶.

Pentru a ajunge la starea îngerească, preotul trebuie să lucreze, în viața sa proprie, despățimirea. În acest scop, o legătură

¹⁷⁴ Pr. prof. dr. Valer BEL, *op. cit.*, p. 55

¹⁷⁵ Sfântul IOAN DIN KRONȘTADT, *op. cit.*, p. 322

¹⁷⁶ *Ibidem*, pp. 236-237

permanentă cu un duhovnic se impune cu necesitate. Deși, între anumiți slujitori, circulă o părere a îndreptățirii de sine și autosuficienței, prin care se acreditează ideea că spovedania preotului n-ar fi necesară, atâta vreme cât el însuși trebuie să-i consilieze corect pe alții, considerăm că aceasta este o mare înșelare, după cum ne învață Părinții Bisericii, dar și teologi mai noi: „Curăția ce i se cere nu stă în îndeplinirea fără greș, dar pe dinafară a unor obligații cultice, ci într-o anumită stare spirituală de pace și înălțare sufletească, pe care nu le poate dobândi decât printr-o deasă spovedanie”¹⁷⁷.

Odată curățit de păcate, preotul are datoria de a-și împodobi sufletul cu virtuțile. În contextul slujirii Liturghiei, el devine un simbol al comunității și un reprezentant al acesteia în fața Preasfintei Treimi. Astfel, el nu se poate prezenta oricum: „Pentru preot, săvârșirea Liturghiei constituie o mare problemă și un mare efort moral: fiindcă îi trebuie o foarte grijulie pregătire pentru slujbă, dar una permanentă, nu doar o singură dată – cu un cuvânt, îi trebuie o nepătimire îngerească, o dragoste înflăcărată de Dumnezeu și de oameni, o minte îndreptată către cele de sus și inimă așijderea, și o voință supusă în chip absolut voii lui Dumnezeu”¹⁷⁸.

Pentru a se transpune în starea chenotică pe care o presupune slujirea liturgică, preotul trebuie să fie, el însuși, un om al rugăciunii. „Cum puteți pretinde ca Dumnezeu să ia seama la rugăciunea voastră, dacă voi înșivă nu luați seama la rugăciune?”¹⁷⁹ – întreabă Sf. Ambrozie al Mediolanului. Suntem, așadar, îndemnați să pătrundem sensurile rugăciunilor, în permanenta lor rostire. Iar aceasta nu se poate realiza decât cultivând virtutea smereniei, care dă tonul unei vieți morale desăvârșite: „Preotul care slujește la altarul Domnului trebuie să fie idealul smereniei închinat cu

¹⁷⁷ Pr. Prof. Univ. Dr. Ilie MOLDOVAN, *op. cit.*, p. 233

¹⁷⁸ Sfântul IOAN DIN KRONŠTADT, *op. cit.*, p. 184

¹⁷⁹ ***, *Dicționar filocalic*, p. 111

cuviință desăvârșită Atotputernicului Dumnezeu; el însuși reprezintă pe Hristos în fața credincioșilor lui. De aceea, el nu este primit la oficierea serviciului liturgic decât în anumite condiții de moralitate”¹⁸⁰. Trebuie să recunoaștem faptul că, în cele mai multe cazuri, preoții se feresc să cadă în păcate care s-ar răsfrânge în mod negativ asupra imaginii lor – de aici și tentația de a căpăta un fel de mândrie triumfalistă, asemănătoare fariseului biblic. De aceea, poate, Părintele Prof. Petre Vintilescu, având un inegalabil simț al definirii coordonatelor unei pastorații eficiente, atrage atenția că, „în cadrul chemării preotului ca păstor de suflete, într-o comunitate religioasă, nu este la locul ei figura preotului schimnic ori a preotului contemplativ, în chip absolut”¹⁸¹. Evident, se pune problema valorificării unor aptitudini de comunicare, întrucât responsabilitatea privind mântuirea unei comunități se achită prin acte de îndrumare ce presupun dialoguri vii și acțiuni directe.

Venind din mediul occidental, unde s-a pierdut mult din eficiența misionară a slujirii preoțești, Prof. Karl Christian Felmy descoperă avantajele Ortodoxiei, pe mai multe planuri, din care reținem câteva imagini edificatoare: „În vreme ce chelnerul și băiatul de hotel își poartă pe mai de parte nestingheriți costumele cu adevărat învechite, preoții romano-catolici și pastorii protestanți desconsideră reverenda și vestimentația liturgică pe motivul nepotrivirii lor cu lumea și cu timpurile de azi. La fel, pentru a continua șirul exemplurilor, nimeni nu renunță astăzi în cadrul sărbătorilor de familie, al vizitelor de stat sau al excursiilor colective la ospetele comune ce au ca funcțiune fundamentală constituirea sentimentului comunitar. În schimb, în multe biserici din Apus, slujba divină a fost transformată în adunare informativă”¹⁸².

¹⁸⁰ Pr. Prof. Univ. Dr. Ilie MOLDOVAN, *op. cit.*, p. 159

¹⁸¹ Pr. prof. univ. dr. Petre VINTILESCU, *op. cit.*, p. 210

¹⁸² Karl Christian FELMY, „Existență seculară și viață liturgică”, în: Picu OCOLEANU, Radu PREDA (editori), *Viață liturgică și etos comunitar. Preliminarii la*

Din păcate, și în Ortodoxie se înregistrează exagerări în privința uniformelor preoțești și a veșmintelor liturgice. Există, pe de o parte, un curent de influență grecească, a cărui tendință este de a așeza centrul deplinătății harului într-o simplă costumație, de culoare neagră – haina preoțească, și un alt curent, venit dinspre sistemele religioase occidentale mai sus amintite, care neagă orice valoare hainei în sine, tratând-o cu indiferență condamnată. Cei din prima categorie pot fi văzuți în situații jenante, încurcându-se în reverendă în timp ce împing câte un cărucior la supermarket sau meșteresc ceva pe sub mașină, iar cei din a doua categorie ajung să urască reverenda, încât nu o mai folosesc nici când vin la biserică sau când vizitează o instituție eclezială. Ambele situații sunt greșite, din punct de vedere misionar. Reverenda este uniforma oficială a preotului, care trebuie să impună respect și să fie purtată cu cinste. Preotul are datoria să fie îngrijit, pentru că este un reper în societate; de aceea, uniforma se cade a fi îmbrăcată ori de câte ori situația de fapt pune în valoare demnitatea preoțească; în egală măsură, ea nu va fi purtată în momente în care aduce atingere acestei demnități – cum sunt cele în care există riscul de a fi murdărită sau pângărită, ca în exemplele date mai sus. La polul opus, celor care au renunțat, aproape complet, la portul uniformei, ar trebui să le reamintim cuvintele Domnului Hristos: *De cel ce se va rușina de Mine și de cuvintele Mele, în acest neam desfrânat și păcătos, și Fiul Omului se va rușina de el, când va veni întru slava Tatălui Său, cu Sfinții Îngeri (Marcu 8,38).*

O situație similară întâlnim, revenind la tema centrală a studiului nostru, și în privința veșmintelor liturgice. Există preoți care slujesc Sfânta Liturghie cu veșminte murdare, uzate sau învechite, invocând adeseori pretextul unei false smerenii. Aceștia trebuie să li se reamintească faptul că veșmintele nu au

nicidecum conotația vreunei forme de slavă deșartă, ci reprezintă, ele însele, manifestări concrete ale evlaviei și modalități de participare la jertfa Mântuitorului, unde se aplică principiul biblic al necesității de a aduce lui Dumnezeu tot ce avem mai bun. Dacă adăugăm și exemplul elocvent al pildei lui Hristos, în care cel prins fără haină de nuntă este osândit aspru, considerăm că alte comentarii sunt de prisos.

În concluzie, „preotul trebuie să fie ca în Liturghie în toată viața lui, și peste tot. Această comportare este cerută astăzi, mai mult decât oricând”¹⁸³. Este firesc ca oamenii să vadă în preotul lor nu o persoană cu capacitatea dedublării, ci cu integritate morală. Fățarnicia unor slujitori s-a dovedit a le fi fatală; în era tehnologiilor moderne, ies la iveală, din păcate, toate faptele ascunse, spre batjocura celor în cauză, dar și spre alimentarea unor tactici ostile, denigratoare la adresa Bisericii însăși.

Și, pentru că am vorbit de mijloacele moderne de informare, nu putem încheia acest capitol dedicat personalității preotului misionar fără a arăta faptul că este imperios necesar ca acesta să fie bine ancorat în realitatea timpului său. El are datoria să se pună la punct, în primul rând, cu evoluția gândirii teologice, exprimată în scrierile de specialitate, dar și în publicațiile bisericești și pe canalele TV și Radio Trinitas. Totodată, preotul trebuie să fie informat asupra tuturor evenimentelor recente din viața culturală, socială, economică și politică, atât pe plan național, cât și local. Este, de asemenea, important să știe să utilizeze rețeaua Internet, inclusiv în scopuri misionare. Părintele prof. Bria arată explicit că „există o generație tânără de oameni de știință care trăiesc în ritmul revoluției tehnologice de azi, adică o «biserica latentă» care are alte surse de cunoaștere intelectuală și alte modele de formare spirituală decât

¹⁸³ Dr. Antonie PLĂMĂDEALĂ, Mitropolitul Ardealului, Crișanei și Maramureșului, *Preotul...*, p. 24

experiența liturgică a Bisericii tradiționale. Pe calea informaticii, în fața ecranului unui televizor sau ordinator, realitatea materială este depășită de o «lume virtuală»¹⁸⁴. Față de aceasta, preotul n-are dreptul să adopte o atitudine de respingere, ci este dator să interacționeze cu ea, pentru că, de cele mai multe ori, în spatele unor *nick-name*-uri se ascund oameni transformați în mașini de către societatea postmodernă, mulți dintre ei tineri care și-au pierdut, în mare parte, speranța experimentării căldurii sufletești. Acestora trebuie să li se acorde o deosebită atenție, după modelul paradigmatic al samarineanului milostiv.

¹⁸⁴ Pr. prof. dr. Ion BRIA, *Liturghia după liturghie*, p. 33

6. CREDINCIOSUL LA SFÂNTA LITURGHIE: MARTOR AL JERTFEI ȘI ÎNVIERII LUI HRISTOS

Specificul Liturghiei ortodoxe rezidă, potrivit Părintelui Gheorghe Metallinos, în faptul că, în slujirea ei, „nu pot exista «săvârșitori» și «urmăritori» pasivi, ci numai împreună-săvârșitori, împreună-rugători și împreună-oferitori ai cultului și Euharistiei, clerici și laici”¹⁸⁵. Comuniunea cu Hristos este temelia relațiilor frățești dintre creștini, pentru a deveni, după îndemnul Sfântului Apostol Petru, *preoție sfântă...preoție împărătească, neam sfânt...* (I Petru 2, 5,9). Astfel, nu se anulează slujirea specifică preoției sacramentale, consecință a harismei apostoliei, ci se descoperă starea de comuniune a creștinilor în Hristos - *preot în veac, după rânduiala lui Melchisedec* (Evrei 5,6). Prin chenoză, Hristos ni se oferă ca dar, căci numai renunțând la slava Sa cerească, El ne dă nouă posibilitatea intrării în aceeași slavă, pe care a realizat-o primul tot El, atunci când S-a înălțat și a șezut de-a dreapta Tatălui cu firea noastră omenească purificată de păcat. Această părtășie cu Hristos - ofranda noastră de mare preț - se realizează în cuminecătură, numită și Euharistie, adică mulțumire pentru darul primit, care arvunește viața veșnică în împărăția Lui¹⁸⁶: *Cine mănâncă trupul Meu și bea*

¹⁸⁵ Gheorghios D. METALLINOS, *op. cit.*, p. 21

¹⁸⁶ pr. David PESTROIU, *art. cit.*, pp. 132-133

sângele Meu are viață veșnică și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi (Ioan 6, 54). „Liturghia este mișcare continuă, o înălțare a noastră din lumea aceasta în împărăția lui Dumnezeu”¹⁸⁷.

Împărtășirea cu Trupul și Sângele lui Hristos trebuie să fie idealul participării la Liturghie a fiecărui creștin. „Liturghia oferă totul pentru sfințirea vieții spirituale; de aceea, credinciosul nu trebuie lăsat să caute un «substitut» pentru Trupul lui Hristos”¹⁸⁸. Nici anafura sau aghiasma, nici simpla prezență la rugăciune, nici auzirea cuvântului lui Dumnezeu rostit în Evanghelie nu pot suplini, nici pe departe, Cuminecarea. Aceasta potențează viața spiritual-liturgică parohială, actualizând bucuria învierii și sădind pacea între oameni și în creație, știut fiind faptul că una din condițiile preliminară împărtășirii este împăcarea cu toți. Preotul ar trebui să insiste asupra pregătirii credincioșilor, în vederea unei împărtășiri dese, după vrednicie. Misionarismul modern desăvârșește conștiințe vii, dinamice, ale creștinilor, aflați într-o continuă dorință de a se întâlni cu Dumnezeu. „Din păcate, în cazul concret al împărtășirii, există, în mod paradoxal, două atitudini diametral opuse, însă la fel de păgubitoare de suflete: pe de o parte, există un curent al permisivității laxe, care-și propune să ofere euharistia tuturor, în mod absolut necondiționat, iar pe de altă parte, o dorință de a limita drastic accesul la sfântul potir, rezervat numai celor ce îndeplinesc condiții de pregătire cu totul speciale”¹⁸⁹. În acest caz, calea de mijloc este cea mai bună: creștinii se pot împărtăși cu Trupul și Sângele lui Hristos numai dacă se pregătesc corespunzător; ei trebuie să-și cultive conștiințiozitatea unirii cu Hristos, ca dar al lui Dumnezeu făcut celor ce sunt nevrednici de îndurarea Lui. Totuși, din iubire, Hristos îi primește pe

¹⁸⁷ Pr. Boris RĂDULEANU, *Cuvânt înainte* la Alexandre SCHMEMANN, *Euharistia...*, p. 8

¹⁸⁸ Pr. prof. dr. Valer BEL, *op. cit.*, p. 62

¹⁸⁹ pr. David PESTROIU, *art. cit.*, pp. 133

cei ce se întorc la El cu credință și cu pocăință: „Mirenii trăiesc în lume și sunt în contact permanent cu necurătenia ei, cu nedreptatea, cu păcătoșenia, cu minciuna ei, și, de aceea, ar avea nevoie de o curățire și pregătire deosebite, de o silință și pocăință deosebite”¹⁹⁰. Conștiința unei stări păcătoase nu trebuie să ducă la deznădejde, ci să producă în om *metanoia* – transformarea ontologică a ființei, părăsind calea păcatului și urmând îndeaproape lui Hristos. Părintele Stăniloae arată că „Sfânta Liturghie poate fi socotită și ca un mijloc de transcendere a oamenilor de la viața închisă în egoism și în lume la viața de comunicare în Dumnezeu, ca împărăție a Lui”¹⁹¹.

Slujitorii Sfintelor Altare trebuie să înțeleagă că exigența în plan penitențial nu poate da roade decât în cazuri extrem de rare, unde conștiința este deplin educată în acest sens. Din păcate, carențele care există la ora actuală în acest domeniu ne determină să considerăm că interdicțiile apropierei de Sfântul Potir, ca mijloace de îndreptare duhovnicească și de conștientizare a stării decăzute, sunt aplicabile diferențiat, ținând cont de pericolul pierderii definitive a unor suflete, în contextul ofertei religioase contemporane, într-o paletă tot mai diversă și atractivă. Simpla canonisire nu-i suficientă; este nevoie de dialog permanent, de cateheză vie și de urmărirea vieții religioase a penitentului, care trebuie canalizată spre cultivarea dorinței de a realiza cât mai repede unirea cu Hristos, în deplină conștiință și cu responsabilă pregătire. Un profesor bun este apreciat nu după numărul de corigenți și repetenți, ci după numărul de olimpici. Similar, forța Bisericii nu stă în a accentua dezechilibrele, ci de a cultiva performanțele, în plan duhovnicesc: „adunarea duminicală a creștinilor, după ce ascultă lecturile biblice și omiletice, rostește Crezul, în unison, aduce ofrande, se roagă pentru lume și pentru unitatea Bisericii, colectează ajutoare pentru săraci, se

¹⁹⁰ Alexandre SCHMEMANN, *Euharistia...*, p. 233

¹⁹¹ Preotul Profesor Dumitru STĂNILOAE, *op. cit.*, p. 9

îmbrățișează în numele lui Hristos, nu poate să plece înfometată și însetată. Ar fi o omisiune liturgică și o imprudență pastorală”¹⁹².

„Ca loc al întâlnirii noastre cu Hristos, întreaga Liturghie, de la început până la sfârșit, este o epifanie”¹⁹³, arată pr. prof. Valer Bel. Este o descoperire reală a lui Dumnezeu, realizată prin coborârea lui printre noi, prin care suntem chemați să ne bucurăm de dragostea lui Hristos, care să rodească fapte ale iubirii creștine față de semenii. Iar acest lucru se realizează nu în plan ideatic, ci personal, căci Domnul Iisus se descoperă în viața fiecăruia din cei ce-L primesc în ființa lor. Și nu se descoperă în mod singular, ci revelează plenar Treimea cea de o Ființă: „Am văzut lumina cea adevărată, am primit Duhul cel ceresc, am aflat credința cea adevărată, Nedespărțitei, Sfintei Treimi închinându-ne...”. Lumina este, aici, harul dumnezeiesc necreat, revărsat de la Duhul Sfânt, ca și la Cinzecime, spre sfințirea întregii făpturi.

Spre această stare de trezvie duhovnicească sunt conduși credincioșii, încă de la intrarea lor în biserică, la aceasta contribuind nu doar programul liturgic, ci chiar modul cum este realizat sfântul lăcaș: „dacă întotdeauna s-au făcut ferestre mici la biserici, acest lucru s-a întâmplat foarte probabil pentru a se limita la maximum comunicarea cu lumea din afară a celor care intră în biserică, pentru a lăsa cât mai puțin spațiu lumii din afară să intre în biserică, fie prin lumina caracteristică, fie prin zgomot, fie prin orice imagine a acesteia, dar și pentru a limita la maximum ispita acestora de a privi sau a sta cu gândul la lumea din afară în timp ce sunt în biserică. Intrat în biserică, credinciosul este chemat «să se lepede de toată grija cea lumească», pentru a se putea apropia de o altă lume, de

¹⁹² Pr. prof. univ. dr. Ion BRIA, *„Spre plinirea Evangheliei”- Dincolo de apărarea Ortodoxiei: exegeza și transmiterea Tradiției*, Edit. Reîntregirea, Alba Iulia, 2002, p. 105

¹⁹³ Pr. prof. dr. Valer BEL, *op. cit.*, p. 54

lumea lui Dumnezeu”¹⁹⁴. Ca să înțeleagă adevăratul sens al prezenței la Sfânta Liturghie, creștinul trebuie îndrumat, în primul rând, să înțeleagă și să aplice în mod conștient îndemnul Imnului heruvimic. Adică, trebuie alungate gândurile și stările care-l perturbă pe om, abătându-i atenția de la rugăciune și cântare. Participarea afectivă trebuie concretizată în trăire intensă a actului liturgic, cu conștiința prezenței lui Hristos, dar și a Maicii Domnului, îngerilor, sfinților și tuturor membrilor Bisericii triumfătoare, a căror comuniune tainică este realizată pe Sfântul Disc, prin rugăciunile Proskomidiei. Aceasta este „cea dintâi acțiune a lui Dumnezeu asupra credincioșilor, temelia însăși a Sfintei Liturghii. Toți cei care alcătuiesc această comuniune sunt realmente mădulare ale Trupului lui Hristos (1 Corinteni 12,27)”¹⁹⁵. Principalul scop al îndrumărilor catehetice cu conținut liturgic este, deci, atenționarea asupra nevoii de a conștientiza această prezență. Odată trecut acest pas, creștinul se află deja foarte aproape de a-și îndeplini scopul venirii lui la biserică. Iar fără a face asta, el nu-și atinge scopul, ba dimpotrivă, poate cădea mai rău în felurite ispite, prin fixarea altor priorități: admirația față de caracterul festiv al slujbei, față de cântările preoților, stranei sau corului, urmărirea retoricii predicatoriale sau chiar interese mult mai pământești, precum interacțiunile umane și împlinirea nevoii de socializare.

Din păcate, „pentru mulți oameni, mersul la biserică intră în aceeași categorie cu mersul la un meci de baschet sau fotbal”¹⁹⁶. Se urmărește slujba; se asistă la ea ca la un spectacol. Foarte puțini sunt cei care conștientizează în mod real că trebuie să *participe* la slujbă. Să se implice, cu alte cuvinte, în mod efectiv și dinamic. Î.P.S.

¹⁹⁴ pr. prof. dr. Constantin COMAN, *op. cit.*, p. 13

¹⁹⁵ N. AFANASIEV, *Biserica Sfântului Duh*, Cluj-Napoca, 2008, pp. 35-36, apud Pr. Prof. Univ. Dr. Ilie MOLDOVAN, *op. cit.*, p. 217

¹⁹⁶ Dr. Larry PYLE, *op. cit.*, p. 13

Bartolomeu Anania scrie: „Ei bine, la Liturghie nu se asistă, ci se participă. Dacă doar asigți, te-ai situat înafara ei, ești un simplu spectator...”¹⁹⁷. Iar Mihail Neamțu conchide: „liturghia nu este un spectacol, ci un eveniment trinitar aflat la limita dintre istorie și eshaton”¹⁹⁸.

De altfel, această stare nefirească, de neimplicare apatică, este specifică postmodernității, care a știut să abată vigilența oamenilor de la problemele existențiale reale, către lumile virtuale, guvernate de idoli ai distracțiilor mărunte, adevărate surogate ale valorilor autentice. S-a ajuns la divinizarea unor competiții sportive, la idolatrizarea unor personaje urcate pe nedrept pe valul popularității, doar datorită statutului de „vedetă”, la stabilirea unor noi temple: cluburi, stadioane, săli de sport, la fixarea de noi paradigme comunicaționale, cu zeul-internet în prim-plan. Pastorul Pyle descrie această stare de lucruri: „Bărbați și femei, care par absolut normali și stabili sub aspect emoțional, participă vineri seara la diferite întreceri sportive, unde aplaudă și bat din picioare, cântă cât îi țin plămânii, strigă până răgușesc, își aruncă pălăriile în aer și sar în sus și în jos, încurajându-și echipa favorită. Apoi, duminică dimineața, exact aceleași persoane se adună în biserici... Ne emoționează mai mult mișcarea pe un teren sportiv a unei bucăți de piele umplute cu aer decât faptul că Regele regilor și Domnul domnilor l-a înfrânt pe cel mai mare dușman al nostru și că a ales să-și arate puterea și stăpânirea prin noi, copiii Lui”¹⁹⁹. Toate aceste tentații fac, din păcate, numeroase victime, în rândul contemporanilor noștri.

Față de tentația spectacolului, trebuie să arătăm cu pregnanță faptul că participarea la Liturghie se face prin rugăciune și cântare. Acestea trebuie să reprezinte mijloacele proprii prin care

¹⁹⁷ + Bartolomeu ANANIA, Arhiepiscopul Clujului, *op. cit.*, p. 36

¹⁹⁸ Mihail NEAMȚU, *Bușnița din dăruimături...*, p. 49

¹⁹⁹ Dr. Larry PYLE, *op. cit.*, pp. 140-141

un creștin se apropie de Dumnezeu. El însuși trebuie încurajat să cânte și să se roage; astfel, el nu va mai simți nevoia de a aprecia cântarea altora, și nici tentația de a interacționa cu ceilalți, altfel decât în slujirea comună. Este adevărat că aici o parte din vină o au și unii preoți, diaconi, cântăreți sau coruri religioase, care exagerează execuția unor formule liturgice, punând în prim-plan impresia artistică, în detrimentul slujirii trăite, interiorizate. Este străin de duhul Ortodoxiei să auzi în biserică soliști cântând ca la operă sau interpreți de folclor doinind pricesne. Și mai grav este faptul că unii creștini aleg să frecventeze anumite biserici exclusiv pe criterii artistice (pe lângă motivația muzicală, există și cea picturală); necatehizați, aceștia nu prețuiesc rugăciunea, al cărei exercițiu nu-l cunosc. Sf. Ioan din Kronștadt li se adresează acestora: „Te întreb pe tine, rugătorule, confrate al meu sau soră; sunteți oare interesați în rugăciune, vă este ea scumpă, plăcută, vă desfătează, vă schimbă oare în bine, vă mângâie inima? Sau aveți față de ea o atitudine rece, indiferentă, neparticipativă, neroditoare? Atunci degeaba vă rugați: *Poporul acesta Mă cinstește cu buzele, dar inima lor este departe de Mine* (Matei 15, 18)”²⁰⁰.

Asistența pasivă a credincioșilor la ritualul liturgic, ca la un spectacol de teatru sau operă, ori ca o vizită la un muzeu, este condamnată, fiind imputabilă mai ales acelor sacerdoți care încurajează o astfel de stare de lucruri. Cauzele pentru care se ajunge aici sunt disecate de către pr. prof. dr. Nicolae D. Necula: „Scăzând zelul pentru împărtășire, a scăzut și interesul credincioșilor pentru Liturghie, în general, manifestându-se prin absența lor de la biserică. Lărgirea treptată a atribuțiilor cântărețului, care preia, cu timpul, aproape în întregime, rolul activ jucat mai înainte de popor, în executarea răspunsurilor liturgice, este o altă consecință și formă de manifestare a decadenței participării active a poporului la Liturghie.

²⁰⁰ Sfântul IOAN DIN KRONȘTADT, *op. cit.*, p. 362

La acestea s-au mai adăugat și alte cauze, ca, de exemplu: răcirea zelului și a pietății religioase, neglijarea instrucției mistagogice, adică a prediciei sau catehezei, care aveau ca obiect de tratare cultul; dezvoltarea treptată și excesivă a rânduiei Liturghiei din veacul V înainte, prin adăugirea excesivă a unor noi piese, imne, rituri și ceremonii, perpetuarea limbilor moarte în Liturghii; căderile și lipsurile unora dintre liturghisitori (ignoranța, lipsa pregătirii liturgice sau a însușirilor înnăscute, viața moral-religioasă scăzută, propaganda diferitelor Biserici protestante și a sectelor, care consideră formele cultului inutile”²⁰¹.

Cel mai grav este faptul că, treptat, s-a deteriorat evlavia credincioșilor, adică acel zel apostolic al Bisericii primare, care avea funcție transfiguratoare la nivelul conștiințelor. Aplatizați, mulți dintre creștini s-au abătut, în diferite forme, de la drumul constant către lăcașul de cult, frecvența lor reducându-se doar la unele mari sărbători sau la petrecerea unor evenimente familiale deosebite. Mai ales astăzi, acest stil de a înțelege apartenența la creștinism este larg răspândit. Dar, „din moment ce apropierea de sfântul altar n-a mai constituit o necesitate sufletească pentru majoritatea membrilor Bisericii, nu s-a mai simțit nici nevoia și obligația acelei serioase pregătiri trupești și sufletești care trebuia să o preceadă”²⁰². În acest context trebuie să plasăm, pe de o parte, necesitatea revigorării unei lucrări catehetice în Biserică, iar pe de altă parte, să readucem în sufletele oamenilor aplecarea spre evlavie și religiozitate. Nu este suficientă predarea unor noțiuni liturgice în școală, la ora de religie: în acest caz, „un rol activ, prioritar, ar trebui să fie deținut de participarea elevilor la rânduielele de slujbă ale Bisericii, și nu de instruirea lor la cursuri.

²⁰¹ Pr. prof. dr. Nicolae D. NECULA, „Rolul și importanța...”, pp. 82-83

²⁰² Pr. Prof. Ene BRANIȘTE, *Participarea la Liturghie*, Colecția: Clasi ai Teologiei Românești, Edit. România Creștină, București, 1999, p. 25

Desigur, orele de religie sunt importante, dar, până la urmă, sunt doar pregătitoare. Pe de altă parte, deși o Liturghie săvârșită cu evlavie își are locul în centrul instrucției liturgice, va trebui să ne ferim cu mare atenție de pericolul izolaționismului liturgic. O participare adecvată necesită pregătire pe măsură, precum și cunoașterea simbolismului liturgic. Dar, mai ales, ea trebuie să-și arate roadele în viața creștină de zi cu zi”²⁰³.

Odată cu trecerea timpului, o percepție greșită, dihotomică, și-a făcut loc în privința înțelegerii stării participative liturgice. Prof. Felmy arată că, „încă de la Teodor al Mopsuestiei, dar mai ales de la Gherman încolo, poporul prezent se împarte în actori și spectatori. Mulți creștini ortodocși sunt, ce-i drept, de părere că rolul de spectatori promovează elementul meditativ și credincioșii din cor nu trebuie invidiați, pentru că trebuie să fie mereu activi în loc să se poată ruga”²⁰⁴. Din păcate, istoria a consemnat eșecuri grave în materie de credință, cauzate tocmai de greșita etichetare a serviciului liturgic drept o piesă de teatru. Protestantismul și ramurile neoprotestante au despodobit cultul de orice aspect festiv. Iar invocarea meditației drept suport al participării pasive, ca simplu spectator, la Liturghie, este nefirească. Nici rugăciunea, practică independent de cursul slujbei în sine, nu poate fi acceptată, atâta vreme cât produce o ruptură a individului de întregul numit Biserică, lipsind tocmai caracterul comunitar. Pe de altă parte, o implicare prea activă a unor credincioși ca actanți ai slujbei, fie cântând în cor, fie îndeplinind diverse sarcini administrative, le poate genera acestora senzația de rutină, de superficialitate, concretizată mai ales prin scăderea zelului de a se împărtăși, după vrednicie.

Din păcate, uneori însăși configurația spațiului și a obiectelor ce împodobesc biserica nu îndeamnă spre rugăciune, ci distrag

²⁰³ Johannes HOFINGER, S.J., *The Art of Teaching Christian Doctrine...*, p. 29

²⁰⁴ Karl Christian FELMY, *De la Cina cea de Taină...*, pp. 190-191

sufletul de la atmosfera de reculegere și concentrare. Există biserici unde stiluri arhitectonice împrumutate din Occident imprimă o stare de răceală, de abis al distanței dintre om și Dumnezeu, izolat totalmente în transcendent, și cu care greu se poate înfripa un dialog. Există stiluri în pictura bisericească murală care încurajează aceeași stare, nefirească. Mai nou, se promovează și moduri de restaurare a bisericilor vechi, de patrimoniu, după concepte muzeistice seculare, și nu după criteriile credinței. Avem așa-ziși „pictori restauratori” care nu înțeleg că biserica este un spațiu sacru, cu funcționalitate liturgică, și refuză să integreze chipurile persoanelor sfinte, distruse în timp, în lucrările de restaurare. Astfel, s-a ajuns ca, la biserici respectabile din București, evlavia credincioșilor veniți la Liturghie să se îndrepte spre siluete din care nu se întrezăresc decât veșmintele, în locul chipurilor lor fiind lăsate spații libere, de formă ovală sau rotundă, extrem de deranjante. Din păcate, atitudinea de a transforma bisericile în muzee, contrară prevederilor internaționale în domeniu²⁰⁵, s-a generalizat la noi, prin delăsarea factorilor de răspundere în plan ecleziastic și prin ingerința brutală a unor simpli tehnicieni, cu veleități de restauratori, de pe poziții de forță, la nivel guvernamental.

În plus, există în biserici obiecte sau podoabe care – departe de a susține efortul omului de a intra în comuniune cu Dumnezeu – distrag, mai degrabă, atenția către cele lumești: „este de prisos să spunem că privind întâmplător ceasul - așezat nefericit în față tocmai pentru a putea fi văzut de credincioși - observarea orei îi poate genera oricărui dintre noi fel de fel de

²⁰⁵ A 14-a Adunare Internațională a I.C.O.M.O.S. (Consiliul Internațional al Monumentelor și Siturilor), Victoria Falls, Zimbabwe, oct. 2003. A se vedea articolul pr. prof. dr. Nicolae D. NECULA, „Ce noutate aduce legislația de ultimă oră cu privire la restaurarea picturii bisericești?”, în *Vestitorul Ortodoxiei*, 15 sep. 2004, pp. 6-7.

gânduri, toate legate de trecerea timpului și de grijile lumești... Nu mai luăm în discuție un alt aspect, cel mai important de altfel: acela că a-ți cerceta ceasul atunci când stai de vorbă cu cineva - în biserică stăm de vorbă cu Dumnezeu - este un gest necuviincios, care sugerează cu prea multă evidență că ai dori să se scurteze convorbirea, grăbit fiind spre altceva sau spre altcineva”²⁰⁶ – arată pr. prof. dr. Constantin Coman. În această situație, fiecare creștin trebuie să răspundă, individual, dacă Îl pune pe Dumnezeu pe primul plan în viața sa. Iar când toți vor răspunde afirmativ, atunci orologiile de pe pereții bisericilor vor dispărea, cu siguranță.

O atenție deosebită trebuie acordată pietății populare, uneori haotică și exagerată, alteori vădind emoție sinceră, dar crasă incultură teologică. Ea se exprimă concret în variate feluri, toate disonante față de apofatismul ortodox. Practic, se constată dorința nefirească de a face paradă de evlavie, fie în modul de participare la slujbe, fie în promovarea dezinvoltă a unor produse ale pseudo-artei „creștine”, în care „icoana” și „lumânarea” au ajuns produse vandabile în supermarket. Comentând acest fapt, Mirel Bănică afirmă: „kitsch-ul «creștin» (cu necesare ghilimele!) este cel mai bun indiciu al unei colosale pierderi de substanță teologică fundamentală, creată și decantată de-a lungul vremii și care numai poate fi înlocuită atât de ușor, odată distrusă. «Icoanele» reprezentând Christii încununați de spini, lăcrimând pe etamină sau Madonne patetice și voluptoase frângându-și disperate mâinile privind spre ceruri, total străine de spiritul Ortodoxiei, nu mai reprezintă de multă vreme «sarea pământului»...”²⁰⁷. Am putea pune această lipsă de autenticitate pe seama carenței de educație creștină sau a pierderii unor deprinderi în acest sens, ca să fim în concordanță cu autorul citat mai sus. Însă nu este numai atât. De

²⁰⁶ pr. prof. dr. Constantin COMAN, *op. cit.*, pp. 31-32

²⁰⁷ Mirel BĂNICĂ, *op. cit.*, p. 43

multe ori, cei ce încurajează aceste exprimări plastice îndoielnice sunt înșiși slujitorii altarelor, care la rândul-le sunt fie ignoranți în domeniu, fie delăsători în a-și sfătui cum trebuie discipolii, fie interesați să nu-i deranjeze cumva, dacă aceștia au calitatea de „sponsori” ai bisericii respective. În toate aceste cazuri, rezultatul misionar este compromis. Educația moral-religioasă, dacă nu este dublată și de o educație estetică, de cultivare a valorilor autentice ale Ortodoxiei, este, la rândul-i, inefficientă.

Este absolut vital să delimităm un spațiu liturgic al Ortodoxiei. Desigur, prin extensie, lumea întreagă este loc al prezenței lui Dumnezeu, care o vivifică prin har. Teoretic, ne putem ruga lui Dumnezeu oriunde, în orice situație, cerându-I ajutorul oricât ne-ar fi de greu. Nu același lucru se poate spune despre invocarea harului Duhului Sfânt. Pentru aceasta, există locuri consacrate diferitelor slujiri liturgice, precum și locuri improprii desfășurării ritualurilor creștine. Acolo unde prezența satanică este îndemnătoare la păcat, acolo unde ritualul se săvârșește silit, fără voia sacerdotului și a primitorului, acolo unde se urmăresc alte scopuri, în afara mântuirii, trebuie refuzată din start oficierea oricărei forme cultice ortodoxe. Preotul va solicita în mod expres remedierea situațiilor problematice și abia apoi va săvârși ritualurile, pentru a nu compromite dreapta-credință. Cazuri în care preoții au săvârșit sfeștanii ale unor case rău-famate sau ale unor spații de comercializare a produselor pornografice, intens mediatizate, au avut un impact cu totul negativ asupra mentalității generale a societății, primând în mod evident interesele pecuniare în fața rigorii aplicării prevederilor canonice. Cu totul nefirească a fost pretenția respectivilor sacerdoți de a fi receptat actul lor ca unul de misionarism, în fața unor căderi morale evidente. Din păcate, atitudinea lor n-a fost deloc misionară, ci – prin săvârșirea unor ritualuri – s-au încurajat tocmai abaterile respective. În același ton se înscriu și excesele unor

lideri politici contemporani, concretizate în solicitări neverosimile: „a cere tinerilor din discotecă, loc prin excelență a-religios, recitarea «Crezului» în schimbul unor recompense materiale, constituie un formidabil stimul al secularizării. Mediatizarea excesivă a unor astfel de situații contribuie la crearea unei situații de anomie religioasă, favorizând un ritualism lipsit de conținut, accentul fiind pus pe spectacol, pe clipa imediată, în detrimentul «memoriei lungi» reprezentată de Biserică”²⁰⁸.

Creștinii trebuie deprinși cu spiritul comunitar. Ei au nevoie să înțeleagă faptul că jertfa Domnului Hristos, petrecută din dragostea Sa infinită pentru lume și om, este temeiul răspunsului fiecărui credincios în parte, chemat să experimenteze în viața lui iubirea față de Dumnezeu și de aproapele, în care ni se descoperă El (*Matei 25, 40*). În multe din bisericile ortodoxe de astăzi, acest lucru rămâne un deziderat. Chiar și în sfintele lăcașuri, aflăm manifestări de ostilitate, atât între unii dintre cei prezenți, cât și, foarte grav, către cei ce vin foarte rar sau pentru prima dată într-o biserică. Au devenit deja celebre admonestările efectuate asupra acestora din urmă de către unele persoane care, parcă, vânează momentele în care-și etalează cunoștințele de practică religioasă față de nefericiții profani. La polul opus, dacă vom analiza modul cum sunt primiți noii-veniți în comunitățile neoprotestante, de pildă, vom înțelege succesul lor misionar, pe care ne grăbim să-l punem, în întregime, pe seama unor tactici prozelitiste. Dar, cel puțin în această privință, nu este deloc așa. Î.P.S. Dr. Casian Crăciun se exprimă astfel, într-o cuvântare misionară de excepție: „noi, credincioșii și credincioasele care venim zilnic la Sfânta Liturghie, îl reținem cu asprime pe un om care, poate, a intrat pentru prima dată în biserică și nu știe să facă atâtea închinăciuni câte știm noi. Și nu a stat în genunchi așa cum am stat noi. Îl

²⁰⁸ *Ibidem*, p. 97

repezim ... Pe noi ne repezim! Îl umilim ... Pe noi ne umilim! Îl jignim ... Pe noi ne jignim!”²⁰⁹

Lipsa spiritului comunitar, a sentimentului formării unei singure familii creștine, definitorie pentru multe parohii, în special urbane, de astăzi, reprezintă o diferență majoră față de spiritul Bisericii primare, care se cere a fi urgent anulată. Societatea postmodernă, promotoare frenetică a individualismului, încearcă să-și instaleze mentalitățile și în mediul ecleziastic, beneficiind de suportul globalizării. Însă aici, însingurarea poate avea consecințe dezastruoase. Nu vorbim de mediul monahal, unde guvernează alte reguli, și unde există manifestări de comuniune în duh autentică. Vorbim de obștile mirenești, unde încep a-și face simțită prezența germenii autarhiei. Există, și în acest cadru, diverse voci care solicită adaptarea unor forme rituale la solicitările lor proprii, nesocotind Tradiția Bisericii și tratând cu dispreț pe cei care se încăpățânează să o promoveze. În acest sens, avertismentul pr. prof. Bria este extrem de actual: „Parohia nu este o instituție de prestații liturgice și rituale private. Preotul și fiecare credincios trebuie să se supună acestei discipline comunitare parohiale, mai ales astăzi, când pentru mulți credincioși credința în Hristos e o moștenire formală”²¹⁰. Singurul caz în care se poate vorbi de acceptarea unei forme de adaptare în cult este cel menționat de Prof. Felmy: „cea mai frecventă formă de a construi o punte peste abisul dintre existența seculară și viața liturgică o reprezintă acomodarea slujbei divine la sensibilitatea omului modern”²¹¹. Cu alte cuvinte, nimic nu se schimbă, nici în fond, nici în formă, ci trebuie găsite resursele ca mesajul liturgic să ajungă nedistorsionat la destinatari, transformându-le sufletele: „sensul veritabil al

²⁰⁹ +CASIAN, Episcopul Dunării de Jos, *op. cit.*, p. 150

²¹⁰ Pr. prof. dr. Ion BRIA, *Destinul Ortodoxiei*, p. 308

²¹¹ Karl Christian FELMY, „Existență seculară și viață liturgică”, p. 89

Liturghiei este dat de caracterul comunitar al cultului, în duh și în adevăr, ca într-o adevărată școală a spiritului creștin”²¹².

O caracteristică reală a postmodernității este mult-trâmbițata compresie a timpului. De la explicațiile pretins științifice, vizând modificările survenite asupra polilor magnetici ai planetei, și până la elucubrantele „dezvăluiri” numerologice sau astrologice, s-a decantat o singură concluzie: trăim într-o eră marcată de o evidentă carență de timp. Nu avem timp suficient pentru serviciu, pentru familie, pentru odihnă și recreere, și, implicit, ne este ușor să spunem că n-avem vreme îndestulătoare pentru a ne ocupa de suflet și mântuirea lui. Este, de fapt, o nouă înșelătorie diabolică: timpul este același, însă raportarea noastră la el este greșită, de cele mai multe ori. Este necesară o ordine de priorități în viață, în care sufletul să fie mereu pe primul loc, orice s-ar întâmpla. În acest context, unele solicitări privind reducerea ritualurilor liturgice, pe motiv că sunt prea lungi, reprezintă o gravă impietate și inconștiență duhovnicească. De asemenea, trebuie insistat asupra gestionării resurselor de timp avute la dispoziție în întreaga viață pământească, în scopul săvârșirii binelui și apropierii de Dumnezeu. Nu este suficientă doar prezența formală la săvârșirea unei Liturghii, o dată pe săptămână sau mai rar; este nevoie ca starea de evlavie liturgică să-l caracterizeze pe omul creștin: „Mulțimi de oameni se adună în biserici duminica, numind-o «ziua Domnului», dar le cer lui Dumnezeu și păstorului să le umple rezervorul spiritual între ora 11 înainte de prânz și 12, astfel încât ei să se poată întoarce repede la lumea lor «reală»”²¹³. Pastorul penticostal Pyle descrie aici situația din comunitățile americane, însă, dacă suntem obiectivi, vom arăta că și în Ortodoxie există destule exemple negative similare, iar Sfântul Ioan din Kronștadt identifică atât

²¹² RYTHMES DU MONDE - Abbaye de Saint-André, *op. cit.*, p. 31

²¹³ Dr. Larry PYLE, *op. cit.*, p. 120

cauzele, cât și remediile lor: „Dar mulți dintre creștini sunt morți și surzi pentru ea (pentru Liturghie – n.n.); asistă fără nici un chef, rece, în timp ce privirile și gândurile rătăcesc cine știe pe unde. De ce? Din pricină că n-au destulă credință în această Taină. Și, mai cu seamă, fiindcă nu cugetă îndeajuns la măreția, la sfințenia, la puterea ei de-viață-făcătoare și la roadele ei: înnoirea și viața veșnică. Mulți rămân surzi fiindcă au inima alipită de bogățiile cele vremelnice, stricăcioase, de desfătărilor vieții, de tot felul de pofte trupești. Pentru aceea se cuvine ca noi să luăm aminte cu atât mai mult la cele auzite, ca nu cumva să ne pierdem (Evr. 2, 1)”²¹⁴.

O primă consecință nefastă a acestui flagel o constituie diminuarea forței rugăciunii comune, în detrimentul celei particulare²¹⁵. Retragerea în *cămara inimii* (Matei 6, 6), cerută de Hristos, nu reprezintă o acțiune egoistă, nici nu exilează mântuirea în planul ideatic al unei deveniri individuale, ci se referă la respingerea tentațiilor lumii, care perturbă râvna spre rugăciune. Pentru a înțelege sensul corect, nu trebuie uitat faptul că Hristos promite că va fi prezent, atunci când doi sau trei se vor ruga în numele Lui (Matei 18, 20). Studiul biblic nu este de niciun folos, dacă nu este transpus în faptă, în Biserică: „trebuie spus foarte clar că nimeni nu-L poate cunoaște pe Dumnezeu în bibliotecă, oricât de silitor ar fi, ci în biserică, la Sfânta Liturghie”²¹⁶. Din păcate, multe confesiuni ce se consideră „creștine” au față de ritualuri o atitudine de silită toleranță, știută fiind opoziția lor față de valorile tradiționale. În Ortodoxie, „niciodată cultul nu a fost pentru Biserică o chestiune «spiritualistă» și idealistă sau o simplă adunare religioasă”²¹⁷.

²¹⁴ Sfântul IOAN DIN KRONȘTADT, *op. cit.*, p. 163

²¹⁵ Pr. prof. dr. Nicolae D. NECULA, „Rolul și importanța Sfintei Liturghii în viața credincioșilor”, p. 85

²¹⁶ pr. prof. dr. Constantin COMAN, *op. cit.*, p. 396

²¹⁷ Gheorghios D. METALLINOS, *op. cit.*, p. 47

Puținele exemple negative, precum cele ale lui Petrache Lupu sau Vasilica Barbu, care au pretins realizarea unor întâlniri spirituale cu Divinitatea, nu se pot răsfrânge asupra întregii Biserici, chiar dacă atitudinea sfidătoare a celor în cauză a produs multă tulburare în epocă, mai ales prin manifestări liturgice deviate și abuzive, cum ar fi intrarea prin Sfintele Uși în altar, solicitarea împărtășirii direct din Potir și anunțarea publică a vederii lui Hristos stând deasupra Sfintei Mese²¹⁸.

Spre deosebire de cei ce încearcă să redefinească sensul coeziunilor comunitare, inventând noi procedee de atragere a adepților, creștinii ortodocși au conștiința Bisericii ca *împărăție pregătită de la întemeierea lumii* (Matei 25, 35). Deci, nu o comunitate nouă, ci aceeași stare de extindere a dragostei Sfintei Treimi în lume și în oameni. Pr. prof. dr. Valer Bel arată, concret, care este dimensiunea jertfelnică a unei astfel de vieți în iubire profundă: „Preotul și credincioșii, fiecare după chemarea și slujirea lui trebuie să predice prin cuvântul și fapta lor cu ecou pentru ca «cei din afară» să ajungă la întrebarea celor care au ascultat predica Apostolilor în ziua pogorării Duhului Sfânt: «Ce să facem?». S-au rugat la Liturghie pentru bolnavi, după aceea trebuie să-i viziteze; s-au rugat pentru cei ce se află într-un necaz, la o răscruce a vieții, trebuie să le aducă lumină și mângâiere; știu că într-o familie este neînțelegere, trebuie să se străduiască să contribuie cu ceva la aducerea păcii și înțelegerii în acea familie. Parohia trebuie să devină o comunitate vie în care se simte duhul cel nou pe care îl aduce Liturghia în viața credincioșilor”²¹⁹. Astfel, în inimile credincioșilor trebuie sădită conștiința de enoriași, adică de aparținători ai unei comunități, față de care devin responsabili, prin

²¹⁸ Despre toate acestea, a se vedea: Mihail URZICĂ, *Minuni și false minuni*, Ediția a doua, Editura Anastasia, București, 1993, pp. 191 și 241

²¹⁹ Pr. prof. dr. Valer BEL, *op. cit.*, p. 34

participare și interacțiune în plan spiritual. Un fenomen regretabil este pendularea unora între diverse biserici și mănăstiri, fără a se lega sufletește de un spațiu liturgic anume, fapt care favorizează nestatornicia în credința și practica Bisericii dreptmăritoare. Deosebit de periculos este contactul unor astfel de persoane oscilante cu propovăduitorii sectanți, care reușesc adeseori capturarea lor, prin mijloace prozelitiste specifice. Pr. prof. Ene Braniște arăta că un motiv important, pentru care „credincioșii noștri aleargă în casele de adunare sau de rugăciune ale sectanților, este și faptul că ei găsesc acolo posibilitatea de a fi mai activi decât în bisericile ortodoxe”²²⁰. Preoții trebuie să cunoască foarte bine cazurile problematice, realizând prevenția apostaziei prin oferirea către cei în cauză a unor responsabilități sporite, atât în plan liturgic – încurajându-i să participe la cântare sau încredințându-le mici responsabilități auxiliare ritualului, cât și în plan misionar, filantropic sau gospodăresc-administrativ, stabilindu-le sarcini specifice de lucru, prin Consiliul parohial sau departamentele Comitetului parohial.

O latură foarte importantă a slujirii misionare liturgice este cultivarea zelului religios al credincioșilor. Aceștia trebuie învățați să participe cu bucurie la viața de rugăciune comunitară, cât mai de dimineată, oferind cu bucurie prinoase simbolice la altar, însoțite de pomelnice. Părintele Necula precizează: „darurile și pomelnicele trebuie date până la Vohodul cel mare. A-l chema pe preot la ușa altarului după acest moment, pentru a-i da ofranda liturgică, înseamnă un gest nepotrivit cu această parte a Sfintei liturghii, când preotul are de îndeplinit lucrarea cea mai importantă, adică sfințirea darurilor, prin marea Rugăciune a anaforalei sau canonul euharistic, când el are de rostit rugăciuni foarte importante, cuvintele de instituire a Sf. Euharistii, rostite de Mântuitorul la cină, epicleza,

²²⁰ Pr. prof. Ene BRANIȘTE, *Participarea la Liturghie*, p. 106

adică rugăciunea de invocare a Duhului Sfânt și de sfințire a darurilor, ca și rugăciunile de mijlocire”²²¹.

În România contemporană, Biserica are șansa de a-și face mai viguros simțită prezența, în plan socio-comunitar, prin instituțiile sale de presă proprii. Atât studiourile TV și radio Trinitas, cât și publicațiile *Lumina*, reprezintă pentru credincioși alternativele reale față de o piață mass-media aservită intereselor partinice, manipulative. Creștinul are șansa de a afla că, dincolo de calculele meschine, imediate, ale lumii acesteia bulversate de păcat, există speranța vieții veșnice și există un loc – biserica – unde această speranță este deja o certitudine.

Mai mult decât atât, omul contemporan, dezamăgit și deznădăjduit, tânjește după dragoste și comuniune. Dar oare de ce se arată oamenii atât de nepăsători față de Liturghie? – se întreabă Sf. Ioan din Kronstadt. Și tot el răspunde: „Din sărăcia judecății, din puțină credință și din necredință, și din pricina patimilor acestei vieți. De ce oare iubesc mai mult teatrul decât biserica? Mai mult tiradele și năzbâtiile actorilor decât dumnezeieștile slujbe? Teatrul înfățișează viața omenească de fiecare zi, plină de griji, de patimi, speranțe, de amăgiri și dezamăgiri, cu bucuriile și amărăciunile ei, cu viciile și virtuțile ei, cu iubirea trupească, pătimașă și cu ura; omul se vede acolo ca într-o oglindă, se distrează, rămâne încântat de sine, adeseori chiar de propriile sale vicii, le aplaudă, le aprobă, răsplătind cu mărinimie măiestria cu care sunt redade. Pentru Liturghie însă omul rămâne în majoritatea cazurilor nepregătit, nevrednic de a trăi viața ei, de a-i pătrunde măreția și rosturile ei mântuitoare, de a se înduhovnici și îndumnezei: cei pământești se desfată cu cele pământești. Sunt însă și oameni pentru care Liturghia este totul pe lume”²²².

²²¹ Pr. prof. dr. Nicolae NECULA, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, (vol. I), Edit. Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 1996, p. 116

²²² Sfântul IOAN DIN KRONSTADT, *op. cit.*, p. 161

Ruptura dintre eșichierile vieții sociale, adeseori delimitate de jaloane exclusiv materialiste, a condus la adâncirea prăpastiei dintre bogați și săraci, dintre cei lipsiți de scrupule și cei corecți și empatici. Continuă să se traseze delimitări sociale, în toate direcțiile. În acest cadru, misiunea Bisericii nu este deloc ușoară. Ea trebuie să-i adune laolaltă pe toți, chiar și pe păcătoși, pentru a-i îndrepta, prin roade vrednice de pocăință: „Liturghia este «Taina adunării», Hristos a venit *pentru ca pe fiii împrăștiați ai lui Dumnezeu să-i adune într-una*” (Ioan 11, 52) și Euharistia, chiar de la început, a fost descoperirea și realizarea unității poporului nou al lui Dumnezeu, adunat de Hristos și întru Hristos”²²³. Evident, această strângere laolaltă a creștinilor reprezintă un proces anevoios, care trebuie să țină seama de mulți factori: mediul urban sau rural, nivelul de pregătire intelectuală, vârsta, moralitatea, ocupațiile etc. Mai presus de toate, însă, se află mentalitățile, care generează, potrivit pr. Metallinos, „o nouă concepție despre parohie, cel puțin pentru cei care urmăresc să aibă o viață religioasă: noțiunea de parohie «spirituală», nu «geografică»”²²⁴. În aceasta rezidă frumusețea „unității în diversitate” ortodoxe: sufletele creștinilor vibrează la chemarea păstorilor sufletești, iar anularea distanțelor fizice, în lumea postmodernă, favorizează polarizarea lor după criterii duhovnicești, și nu după apartenența la un anumit teritoriu. Părintele Bria atrage atenția asupra faptului că realizarea comuniunii între creștinii de la Liturghie este țelul suprem al slujirii, iar pentru atingerea lui nu este nevoie de afirmarea unor merite personale, ci dimpotrivă: renunțarea la sine, pentru a experimenta „penitența și votul de fidelitate față de Hristos”²²⁵, prin rostirea în comun a „Crezului” și, mai ales, prin gustarea din același Potir mântuitor.

²²³ Alexandre SCHMEMANN, *Euharistia...*, p. 28

²²⁴ Gheorghios D. METALLINOS, *op. cit.*, p. 62

²²⁵ Pr. prof. dr. Ion BRIA, *Liturghia după liturghie*, p. 140

Societatea postmodernă se confruntă cu o alarmantă lipsă a speranței. S-a cultivat în ultima vreme un criticism generalizat, pe fondul exprimării energice a publicității negative. Mentalitățile individuale aplatizate au inhibat conștiința civică, iar dragostea față de oameni tinde să devină doar un slogan, fiind din ce în ce mai conjuncturală, atâta vreme cât urmărește interese egoiste. „Biserica nu numai că are dreptul, dar are și datoria să ia atitudine, așa cum a făcut-o în dese rânduri în istoria poporului român. Este foarte grav că, până la dragostea față de aproapele, trebuie parcursă lunga cale a recâștigării încrederii în aproapele. Și aici vine într-ajutor textul liturgic: «Să ne iubim unii pe alții ca într-un gând să mărturisim...». Aceste cuvinte nu trebuie cântate oricum, ci cu trăirea tainică a înrâuririi Duhului Sfânt – unificatorul și împăciuitorul tuturor”²²⁶. Iubirea se concretizează în acte jertfelnice, derulate în comunitățile creștine, sub atenta îndrumare a păstorilor spirituali, așa cum precizează P.S. Dr. Casian Crăciun: „delegarea filantropiei altora, după tradiția noastră, nu ne rezolvă propriile noastre probleme. Dar vă întreb, de ce nu delegăm altora și Sfântul Potir? De ce nu delegăm și responsabilitățile Sfântului Altar? Domnul ne arată care sunt competențele în această privință, precis, și legătura dintre Altarul lui Hristos și celălalt altar - al slujirii aproapelui”²²⁷.

Cadrul corect al desfășurării misiunii filantropice a Bisericii este cel liturgic, așa cum se exprimă Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, cerând „redescoperirea unității dintre Liturghie și Filantropie, dintre spiritualitatea rugăciunii și spiritualitatea lucrării sociale a Bisericii”²²⁸. Aici, rolul preoților este determinant: ei constituie liantul comunităților, rânduind fiecărui creștin roluri specifice în marele angrenaj misionar al parohiei. O astfel de lucrare are meritul de a

²²⁶ pr. David PESTROIU, *art. cit.*, pp. 151

²²⁷ +CASIAN, Episcopul Dunării de Jos, *op. cit.*, p. 227

²²⁸ +DANIEL, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *op. cit.*, p. 344

repune în valoare încrederea între oameni, prin într-ajutorare specifică: „locul spitalului de vindecare trupească îl ia aici Biserica - Parohia, ca «spital duhovnicesc», loc de vindecare și restabilire a omului întreg”²²⁹. La Liturghie, credincioșii aduc diferite ofrande, ca pârgă a muncii lor, spre a fi sfințite. Împărțirea acestora ca daruri pentru cei aflați în dificultate se poate face fie direct în biserică, după terminarea slujbei, fie în spații special amenajate (trapeze), unde este reînviată străvechea practică a agapelor, din Biserica primară.

Șansa Ortodoxiei este potențată, după părerea lui John Meyendorff, de participarea activă a credincioșilor la actul liturgic: „Folosirea limbilor vorbite și înțelese de credincioși a contribuit cu putere la înrădăcinarea Liturghiei în sânul poporului, ce vede îndeobște în participarea sa la rugăciunea comună a Bisericii semnul esențial al apartenenței sale la Trupul lui Hristos. Iată de ce laicul ortodox va fi întotdeauna atent la forma și felul în care cultul este celebrat”²³⁰. Ortodoxia românească are un mare avantaj, din această perspectivă, întrucât limba sa liturgică este perfect inteligibilă, chiar și de către cei lipsiți de o cultură avansată. Astfel, se poate crea în Biserică (și este ideal să fie așa) o atmosferă reală de reculegere, rugăciune și pietate.

Desigur, trebuie avut în vedere echilibrul colaborării dintre preot și credincioși: preotul nu poate face, de unul singur, acte umanitare eficiente²³¹, iar credincioșii nu trebuie nici ei, la rândul lor, încurajați spre atitudini individualiste, lipsiți de călăuzire pastorală. Se cunosc unele situații regretabile, în care mirenii pun stăpânire pe

²²⁹ Gheorghios D. METALLINOS, *op. cit.*, p. 25

²³⁰ Jean MEYENDORFF, *Biserica Ortodoxă ieri și azi*, ediție nouă, revăzută și îndreptată de J. MEYENDORFF și N. LOSSKY, trad. Cătălin LAZURCA, Edit. Anastasia, București, 1996, p. 60

²³¹ De altfel, preotul nu poate sluji de unul singur nici Sfânta Liturghie: neputința de a realiza comuniunea cu semenii conduce la imposibilitatea comuniunii cu Hristos.

viața bisericească, impunând reguli administrative și misionare proprii, în cel mai pur stil protestant. Este cazul unor comunități românești din diaspora, dar și al unor nuclee din „Oastea Domnului” de pe la noi. Dihotomia dintre cler și mireni, apărută în unele situații, trebuie soluționată în sensul unei bune relaționări, luând ca model legătura, oarecum similară, existentă între Biserică și lume. Este nevoie de o poziționare firească, precum și de stabilirea punctelor de convergență, asupra cărora să se insiste, identificându-se, în același timp, roluri specifice, pentru a marca acțiunile individuale. În acest sens, Părintele A. Schmemmann arată: „Ne aflăm în fața următorului paradox: pe de o parte, pare că destinația clerului este de «a servi» pe mireni, ceea ce înseamnă a săvârși slujirea divină, a conduce și a supraveghea lucrările bisericești, a învăța, a avea grijă de starea spirituală și morală a celor păstoriți. Pe de altă parte, mulți consideră că este nedrept ca mireni să nu participe și ei la această slujire și toată conducerea vieții bisericești să fie concentrată numai în mâinile clerului. Această falsă dilemă duce de fapt la conflictul dintre «clericalismul» pur, care împarte Biserica în «activi» și «pasivi» și cere de la mireni numai supunere oarbă clerului, și un «democratism» bisericesc sui-generis, după care sfera activității specifice clerului este numai slujirea divină (săvârșirea tainelor și a cerințelor religioase), tot restul rămânând să fie împărțit cu mireni”²³².

Ierarhia deține deplinătatea acțiunilor pastorale în Biserică, ea fiind îndatorată la aceasta ca fiind urmatoare a mandatului dat de Mântuitorul Hristos (*Matei 28, 19*). Preoții sunt, așadar, primii următori ai lui Hristos, dar ei se numesc slujitori față de comunitate, așa cum Domnul Însuși a dat pildă: „în Biserică, omul nu este niciodată supus omului (mireanul preotului), ci toți sunt co-supuși unul altuia în unitatea vieții divino-umane”²³³. În felul acesta, nu

²³² Alexandre SCHMEMMANN, *Euharistia...*, p. 95

²³³ *Ibidem*, p. 97

există discriminare: „mirenii nu sunt preoți de categoria a doua în Biserică”²³⁴. Lor le revin, de fapt, sarcini misionare deosebite, concretizate atât în plan liturgic, cât și în cel socio-comunitar. Fără prezența lor, nu se poate săvârși Sfânta Liturghie. Tot ei sunt cei ce aduc darurile euharistice, iar în planul propovăduirii Evangheliei, ei reușesc, de cele mai multe ori, să trezească sentimentele religioase ale semenilor prin maniera simplă, directă, de abordare, dar și prin pilda propriei vieți: „după ce au întărit comuniunea între ei în Sfânta Liturghie, o vor promova și după Liturghie”²³⁵ – arată Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae.

Așa cum ucenicii au fost trimiși de Hristos la propovăduire, toți creștinii sunt îndemnați de către preot să facă același lucru, prin cuvintele: „Cu pace să ieșim...Întru numele Domnului...”²³⁶. Nu este suficientă propășirea spirituală personală; este nevoie de a duce vestea cea bună rudelor și cunoscuților, pentru că mântuirea este un bun comun al tuturor. De aceea, specialiștii vorbesc despre „două mișcări în Liturghie: una centripetală, de revenire, din lume, a Bisericii în sine, în jurul Potirului; și o alta, centrifugală, de ieșire în lume”²³⁷. Adresabilitatea mesajului mântuitor este generală, vizându-i atât pe eterodocși, cât și pe ortodocșii îndepărtați de viața curată, în Hristos. Se urmărește nu numai o creștere a Bisericii sub aspect numeric, ci și o sporire a calității vieții religioase, a conlucrării cu harul dumnezeiesc²³⁸ și a sporirii în fapte bune mântuitoare. De

²³⁴ *Ibidem*, p. 98

²³⁵ Pr. prof. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în liturghia ortodoxă*, ed. I, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1986, p. 387

²³⁶ ***, *Liturghier*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2000, p. 184

²³⁷ Î.P.S. Prof. Dr. Nifon MIHĂIȚĂ, *op. cit.*, p. 48

²³⁸ Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, analizând prima poruncă dată protopărinților: *Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți*, arată desăvârșirea ei în pogorârea harului în Sfânta Liturghie (*Ioannem Homilia*, XLVI, P.G., 59, 260-262, apud Î.P.S. Prof. Dr. Nifon MIHĂIȚĂ, *op. cit.*, p. 48).

la o duminică la alta, creștinii sunt chemați să progreseze în har, prin lucrarea virtuților, marcând traseul treimic al luminii dumnezeiești prin trei momente esențiale: de la prima zi a creației, prin slăvita zi a Învierii lui Hristos, spre ziua a opta – a refacerii tuturor lucrurilor în veșnicie (*Iezechiel 43, 27*). Dan Puric realizează o analiză lucidă a acestei stări de fapt, oferind și soluții: „Trebuie să punem capăt unui comportament schizoid, manifestat la scară mare în rândul celor care spun că sunt creștini. Adică, după ce am ieșit de la Sfânta Liturghie, să nu uităm de Hristos, ci să prelungim trăirea din biserică și în viața cotidiană. Mulți dintre noi nu «îmbisericesc», în sens duhovnicesc, familia, societatea, odată ieșiți din biserică de zid. Devin strict cetățeni, străini de Dumnezeu. Este mare păcat. Înseamnă că participarea lor la viața Bisericii se rezumă la un ritual. Evident, nu vorbesc aici despre instituția Bisericii, nici măcar despre ierarhia bisericească. Mă refer la comunitatea de iubire adunată în numele lui Dumnezeu, comunitate care trebuie să rămână în iubire, și nu poate, dacă Îl uită pe Hristos”²³⁹.

Din păcate, prezența unora dintre creștini la Liturghie „a devenit un act mecanic, o pură și solemnă figurație, cu cât mai neînțeleasă cu atât mai temută, ca orice tabu terifiant”²⁴⁰. Exprimarea, impregnată de o oarecare doză de fatalism și fobie apocaliptică, aparține pr. prof. Ion Buga, care relatează, în același context, un episod relevant: este vorba de strategia misionară din tinerețe a Părintelui Galeriu, proaspăt numit sacerdot într-o parohie rurală cu oameni destul de apatici la chemările sale duminicale. Văzând că invitația de a se întâlni cu Hristos nu dă rezultate, Părintele Costachi i-a convocat pe săteni la o întâlnire cu necuratul, pretinzând o dată și o oră la care se va întâmpla „minunea”. Tocmai atunci, a profitat de interesul lor, pe care l-a călăuzit spre bine, rușinându-i că n-au fost în

²³⁹ Dan PURIC, *op. cit.*, pp. 18-19

²⁴⁰ Pr. prof. Ion BUGA, *op. cit.*, p. 97

stare să-L pună pe Dumnezeu pe primul plan. Analizând acest plan misionar extrem de riscant, nu putem să nu arătăm că el a dat roade numai datorită personalității carismatice a Părintelui Galeriu, ținând cont și de particularitățile impuse de mediul social, vârsta și pregătirea intelectuală a actanților. Pentru noi, cei de azi, o astfel de manevră ar fi de-a dreptul un suicid spiritual, în contextul generalizat al secularizării, ateismului, nihilismului și sectarismului, toate având ca substrat demonismul. Demersurile psiho-nevrotice dominatoare ale unor sacerdoți contemporani, mai ales din mediul monahal, bazate pe exagerarea fobiilor legate de chinurile iadului, nu mai au rezultatele scontate, într-o societate care tinde să relativizeze concepte precum *păcat* și *pedeapsă*.

Propovăduirea Evangheliei are drept scop convertirea tuturor destinatarilor mesajului divin. Așa cum am arătat, nu se urmărește, în sine, un scop cantitativ, ci mai ales calitativ: „Convertit este, așadar, cel la care ne așteptăm cel mai puțin: nu cel care respectă legea și se laudă cu aceasta, ci dimpotrivă, cel care primește iertarea deplină a lui Dumnezeu. Sensul convertirii este schimbat. Topografia care presupune schimbarea de orientare – întoarcerea este modificată: acolo unde Îl credeai pe Dumnezeu aproape, El este departe. Acolo unde este de presupus să fie departe, El se apropie”²⁴¹. Pentru a asigura succesul convertirii, dr. Larry Pyle atenționează asupra interpretării corecte a textului *I Corinteni 3,1*, unde noii discipoli sunt asemănați pruncilor²⁴². El socotește comparația valabilă și în vremea noastră, întrucât mesajul Evangheliei trebuie adaptat, în primul rând, particularităților socio-culturale și educaționale ale auditorilor. De asemenea, acțiunea de propovăduire trebuie să fie clară și explicită,

²⁴¹ Jean-Luc BLAQUARD, „Tipuri tradiționale de convertire. Abordare filozofică și teologică”, în: Emmanuel GODO (coord.), *Convertirea religioasă*, trad. de Nicoleta PETUHOV, Edit. Anastasia, București, 2002, p. 27

²⁴² Dr. Larry PYLE, *op. cit.*, pp. 200-201

acordând toată atenția interlocutorilor și canalizându-le întreaga energie spre cunoașterea adevărului și conformarea vieții față de acesta. O atenție deosebită trebuie păstrată și față de cei care se aseamănă fratelui rămas în casa părintească, din pilda fiului risipitor (*Luca 15, 11-32*), care ar putea avea reacții neprevăzute față de întoarcerea celor căzuți de la adevăr. Consilierea duhovnicească trebuie îmbinată cu atât de necesarele cateheze, prin care se urmărește normalizarea relațiilor între membrii comunității.

Deși este încheiată prin Otpust, Liturghia, practic, se continuă prin „liturghia de după Liturghie”²⁴³ – adică întreaga lucrare creștină misionară, la care participă preoții și credincioșii, deopotrivă, aplicând în viața de zi cu zi roadele comuniunii lor liturgice și pregătindu-se, în același timp, pentru viitoarea lor întâlnire la Liturghie. Ideea pregătirii este similară privegherii cerute de Hristos, cu un pronunțat temei eshatologic. Într-adevăr, adunarea liturgică este temelia accederii tuturor în Împărăția Cerurilor, căci miezul ei este Hristos, Cel ce cheamă pe toți la împărtășirea cu El din potir: „Frecventarea și îndeplinirea aceluiași forme de cult creează unitatea religioasă, identitatea de simțire și solidaritate care leagă pe toți credincioșii”²⁴⁴. Astfel, se realizează *liturghia vieții*, adică răspunsul fiecărui creștin la iubirea lui Dumnezeu, prin fapte de pocăință și prin întoarcerea dragostei, oglindită în fapte bune. Transfigurarea lumii, așteptată a se petrece în timpurile eshatologice, este prefigurată acum de însuflețirea prin har a creației, de către omul chemat să vindece accidenteale răului

²⁴³ Expresia a căpătat o însemnătate misiologică excepțională, fiind lansată și deslușindu-i-se sensurile adânci de către pr. prof. dr. Ion BRIA, care a scris și lucrarea fundamentală *Liturghia după liturghie*, Editura Athena, București, 1996. A fost preluată rapid și valorificată, din punct de vedere teologic și misionar, și de către alți autori, precum: mitrop. prof. dr. Nifon MIHĂIȚĂ, mitrop. Bartolomeu ANANIA, pr. prof. dr. Valer Bel, pr. prof. dr. Mihai Himcinschi.

²⁴⁴ Arhim. lect. univ. dr. Vasile MIRON, *op. cit.*, p. 291

din lume, cu ajutorul lui Hristos, care nu ne părăsește niciodată: *Iar Eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârșitul veacului* (Matei 28, 20). Deși aparținem lumii, nu ne solidarizăm cu ea în rău, ci în bine, contribuind la vindecarea ei de accidente ale păcatului și atrăgându-ne reacții neprietenoase, în consecință: *De aceea vă urăște pe voi lumea...* (Ioan 15, 19): „Tot ceea ce se întâmplă în viața Bisericii lui Hristos poartă pecetea acestei deschideri eshatologice, care se traduce prin credința că viața sacramentală a Bisericii este o pregustare sau o arvună a realităților de care lumea se va împărtăși «mai cu adevărat» la sfârșitul istoriei, după ce va trece acest chip al lumii create. Biserica este, în acest sens, o realitate eshatologică pentru că oferă lumii spre împărtășire «bunătățile cele făgăduite sfinților întru veacul viitor» după expresia Sfântului Grigorie Palama. Din acest punct de vedere, Biserica este întâlnirea dintre veacul acesta și veacul ce va să vină”²⁴⁵.

N. Gogol observă că „toți cei ce au ascultat cu bunăcuviință dumnezeiasca Liturghie părăsesc biserica mai blânzi, mai milostivi în relațiile cu oamenii, mai prietenoși, mai chibzuiți în ceea ce fac”²⁴⁶. Creștinii nu abandonează starea de rugăciune; aceasta continuă, în viața lor cotidiană, în așa-numita „*ecclesia domestica*”²⁴⁷, adică biserica de acasă, unde fiecare își amenajează un colț care să-i deschidă o fereastră de comunicare cu Cerul, prin icoane, candelă, Sfânta Cruce, Sfânta Scriptură, cărți de rugăciuni, cărți ziditoare de suflet, tămâie, anafură, aghiasmă etc. Toate acestea au menirea de a întreține lucrarea vie a harului lui Dumnezeu în fiecare om, sporind dorința reîntâlnirii cu Domnul în viitoarele Liturghii din biserică. Iar cea care pune în valoare această năzuință este credința. Mihail

²⁴⁵ pr. prof. dr. Constantin COMAN, *op. cit.*, p. 30

²⁴⁶ Nikolai Vasilievici GOGOL, *op. cit.*, p. 107

²⁴⁷ A se vedea: pr. prof. Ion BRIA, *Teologia ortodoxă în România contemporană. Evaluări și perspective*, Edit. Trinitas, Iași, 2003, p. 73

Neamțu scrie: „Credem în Hristos, crezând în cei care L-au mărturisit mai întâi. Pentru a fi crezuți, la rândul nostru, trebuie să credem, să iubim și să pătimim euharistic minunea unei prefaceri lăuntrice...”²⁴⁸

Într-adevăr, în Biserică, totul poartă pecetea întâlnirii dintre divin și uman, într-un sens profund eshatologic. De aceea, „organizarea teocratică a vieții bisericești ne îngăduie să înțelegem de ce în Biserică nu pot exista demnități și autorități în sens lumesc, ci numai liturghisiri și diaconii”²⁴⁹. Chiar dacă vorbim de o pastorație a credincioșilor, ea nu conferă nimănui ranguri omenești efemere, ci se înscrie în sensul mai larg al slujirii iubitoare a aproapelui. Credincioșii înșiși trebuie să preia drept model smerenia vameșului, căci „nu există probabil un individ mai periculos pentru Împărăția lui Dumnezeu decât fariseul modern de azi. El folosește parcă din inerție cuvinte religioase, dar nu cunoaște Cuvântul. El știe totul despre El, dar nu Îl cunoaște pe El. El cunoaște Psalmul 23, dar nu Îl cunoaște pe Păstor”²⁵⁰. Pericolul formalismului este, așadar, extrem de mare: combinat cu fățărnicia, conduce la rezultate misionar-duhovnicești catastrofale. A trata mântuirea doar ca un act mecanic este o gravă eroare, de sorginte protestantă. Creștinul trebuie, dimpotrivă, să concretizeze în viața sa efectele împreună-lucrării sale cu harul lui Dumnezeu.

O astfel de manieră privind definirea și gestionarea relațiilor comunitare, specifică protestantismului și cultelor derivate din acesta, a condus la un regres vizibil al vieții spirituale și o înregimentare a Bisericilor stabilită strict, pe criterii tehnicizate, în rândul organizațiilor umanitare. Deși instituționalizarea cultelor este un „rău necesar”, nu putem trece cu vederea faptul că primatul chestiunilor administrative și al implicărilor umanitare față de creșterea duhovnicească reprezintă o problemă. Mulți creștini nu sesizează

²⁴⁸ Mihail NEAMȚU, *Gramatica Ortodoxiei*, p. 61

²⁴⁹ Gheorghios D. METALLINOS, *op. cit.*, p. 18

²⁵⁰ Dr. Larry PYLE, *op. cit.*, p. 64-65

importanța poziționării lor ca membri activi ai Bisericii, fiind atrași doar de statutul de „simpatizanți”. Societatea secularizată le dă un imbold puternic în acest sens, nu numai în planul unor mentalități dominante (așa-zisul „spirit de turmă”), cât și prin întregul sistem de organizare socială, ale cărui norme privesc statutul unei organizații religioase prin prisma calității de cult, și nu în înțelesul profund, mistic, al noțiunii de Biserică. Slujitorii bisericești devin, astfel, deservenți de cult, iar credinciosul este aruncat, de partea cealaltă a baricadei, în postura de simplu obiect al cultului, ale cărui nevoi religioase trebuie satisfăcute prin ritualuri. Această viziune este extrem de periculoasă, întrucât produce o separație dihotomică între cler și credincioși și anulează caracterul mistic al închinării, înlocuindu-l cu simpla ritualistică, a cărei valoare rămâne a se defini, cu obiectivitate, mai degrabă în plan folcloric, decât religios.

O întrebare persistă: se poate realiza, într-un final, o uniformizare a ritualului liturgic? Unii - deopotrivă liturgiști și specialiști în muzică bisericească – ar tinde să creadă că da. S-au făcut și demersuri în sensul realizării unor proiecte în acest sens, vizând dinamizarea vieții cultice, prin antrenarea în cântarea omofonă a credincioșilor. Trebuie, însă, să fim sinceri cu noi înșine și să recunoaștem că o uniformitate liturgică și muzicală, în cultul ortodox, nu este posibilă. Și aceasta pentru că Ortodoxia promovează conceptul de „unitate în diversitate”. Creștinii sesizează mici diferențe chiar între modul de liturghisire la biserici din același oraș, în timp ce deosebirile de cult dintre marile regiuni geografice constituie o realitate insurmontabilă. Chiar și cântarea omofonă se execută diferit în Transilvania, față de restul țării. Unele tropare, de după Vohodul Mic, de exemplu, nu se mai cântă în bisericile de mir, fiind de neînlocuit, însă, la slujbele mănăstirești. Uneori, ascultăm cântându-se integral psalmii Antifoanelor sau Crezul, alteori auzim spunându-se cu voce tare rugăciuni care, în mod obișnuit, se rostesc în Altar, în taină. Există și o variantă

intermediară: prin intermediul stației de amplificare, se pot asculta, simultan, rugăciunile preoților și cântările stranei. Avem strane cu protopsalți destoinici sau cafasuri de unde răsună armonii corale deosebite. Toate acestea converg spre a contura tabloul unei palete diverse de exprimări liturgice, fără a impieta cu ceva asupra rectitudinii respectării ritualului prescris. Din păcate însă, s-au semnalat și unele exagerări, care ies din canoanele Tradiției, înscriindu-se în rândul inovațiilor. Despre acestea ne ocupăm într-un capitol aparte al acestei lucrări. Acum vom aminti două exprimări liturgice locale, foarte vechi, dar care nu s-au generalizat, datorită unor aspecte problematice legate de săvârșirea lor: atingerea Cinstitelor Daruri de capetele credincioșilor și dezbrăcarea veșmintelor, după terminarea slujbei, peste creștinii îngenunchați, împreună cu rostirea unor rugăciuni din Molitfelnic.

După unii autori, prezența preotului cu Cinstitele Daruri în mijlocul credincioșilor și atingerea capetelor lor cu Sfântul Potir ar avea vechime apostolică, simbolizând starea de comuniune a tuturor cu Hristos, care-i recapitulează în Sine pe toți oamenii mai-nainte de jertfa Sa. În comentariul său, N. Gogol sesizează faptul că acest act era anticipat încă din antichitatea păgână: „la vechii romani exista tradiția ca împăratul nou ales să fie purtat pe dinaintea poporului pe scut, escortat de legiuni de ostași care țineau deasupra lui mulțime de sulite aplecate”²⁵¹.

„Dacă vezi oameni strânși într-un semicerc, ca preotul, când merge, să le atingă capul cu sfântul potir, pe unii apucând veșmintele preotului și sărutându-le, pe alți creștini culcați pe jos, ca preotul, cu Sfintele Taine să treacă peste ei, să știi că acest obicei e o rămășiță din obiceiul creștinilor trăitori pe timpul sfinților apostoli, când creștinii, din credință evlavioasă, scoteau pe cei suferinzi ai lor înaintea sfinților apostoli, ca, în trecere, să fie atinși sau măcar

²⁵¹ Nikolai Vasilievici GOGOL, *op. cit.*, p. 61

umbra lor să treacă peste ei și bolnavii căpătau sănătate. În tot cazul, îngrămădeala nu e bună. Deci, cei sănătoși e bine să stea la locul lor”²⁵². În aserțiunea sa, Părintele Ioan Ștefan Popescu sesizează valoarea misionară a acestui demers liturgic, dar și riscurile sale, în același timp. De aceea, se consideră că această practică trebuie privită cu multă circumspecție, fiind acceptată numai acolo unde nu prezintă riscul de a strica echilibrul - și-așa fragil - al materiilor pregătite spre sfințire. Preotul trebuie să analizeze cu atenție dacă nu cumva ținând la respectarea unei tradiții locale - destul de solicitantă, în plan psihic, dar și fizic - există pericolul comiterii unui sacrilegiu. La această analiză este, deci, necesară cunoașterea amănunțită a profilului misionar al credincioșilor.

Și cealaltă situație apartine - o tradiție la fel de veche - pune probleme misionare asemănătoare. Cităm iarăși îndemnurile Părintelui Popescu: „Iubite creștine, dacă ești suferind și voiești ca preotul, după terminarea Sfintei Liturghii, să se dezbrace de sfintele veșminte cu care a slujit și să le pue pe tine, apropie-te de ușa despre miazănoapte a sfântului altar, stai îngenunchiat, ca preotul, dezbrăcându-se, să le pue pe tine și peste alți suferinzi deodată. Acest obicei este o rămășiță din timpul sfinților apostoli care, fiind chemați de bolnavi, ca să-i vindece și ei neputând merge, credincioșii se mulțumeau cu câte un obiect folosit de sfântul apostol căruia se adresau, de pildă o basma, pe care o lua, o ducea și o pune pe bolnav și bolnavul căpăta sănătate (Fapte 19,12: Încât și peste cei ce erau bolnavi se duceau pe trupurile lor mahrămi sau basmale și se depărtau de la ei boalele și duhurile cele rele ieșeau dintr-ânșii)²⁵³. Și prof. Foundulis arată că „poporul creștin evlavios a

²⁵² Pr. Ioan Ștefan POPESCU, *Povățuitorul creștinului ortodox răsăritean în timpul Sfintei Liturghii*, cu o prefață de + GHERONTIE, episcopul Constanței, ed. a II-a, Institutul de Arte Grafice, Constanța, 1926, pp. 40-41

²⁵³ *Ibidem*, pp. 73-74

considerat întotdeauna veșmintele preotului sfinte și purtătoare ale puterii dumnezeiești, nutrind față de acestea o evlavie adâncă”²⁵⁴, iar atingerea lor plină de evlavie exprimă nădejdea vindecării sufletești și trupești. La prima vedere, s-ar părea că nu este nimic anormal aici, având în vedere practica apostolică și dovada scripturistică indubitabilă. Însă există voci care contestă poziționarea acestui ritual după săvârșirea Sfintei Liturghii, plecând de la premiza că nimic nu poate fi mai presus de participarea la jertfa cea mântuitoare și cuminecarea cu ea. Nu-i mai puțin adevărat faptul că astăzi răspund tot mai puțini chemării la împărtășire deasă, datorită dificultăților privind pregătirea sufletească și trupească. Însă aceștia trebuie catehizați de către preot și aduși la starea de normalitate; este cu adevărat aberant să auzi că vine cineva la biserică nu pentru Liturghie, ci pentru molitfe și dezlegări! Pe de altă parte, preotul nu poate refuza solicitările credincioșilor, privind citirea rugăciunilor respective, chiar dacă resimte oboseala de după Liturghie. El trebuie să plece ultimul din biserică, după ce satisface toate cerințele păstoriților săi. O mare atenție trebuie acordată selecției și adaptării rugăciunilor citite la nevoile reale ale oamenilor; în acest sens, Molitfelnicul are o ofertă foarte bogată, din care preotul are ce să aleagă.

Parohia este structura religioasă chemată să depășească provocările prezentului. Aici se simte tentația de a schematiza rigid sarcini administrative, sociale-filantropice sau culturale, neglijând sensul profund al adunării creștine: comuniunea celor porniți spre mântuire. Părintele A. Schmemmann avertizează că, „trăind nu ca Biserică, ci prin propriile sale interese umane limitate, ea rămâne o comunitate limitat umană și numai umană”²⁵⁵. Credincioșii trebuie ghidați spre experiența vieții cu Hristos, o stare ce nu trebuie

²⁵⁴ Prof. dr. Ioannis FOUNDOLIS, *Răspunsuri la probleme liturgice*, vol.I (1-150), traducere de preot Victor MANOLACHE, Editura Bizantină, București, 2008, p. 72

²⁵⁵ Alexander SCHMEMMANN, *Introducere...*, p. 73

explicată, ci trăită. Iată de ce Ortodoxia păstrează apofatismul drept ghid spiritual, cu foarte bune rezultate în planul transformării lăuntrice. În momentul în care s-a pătruns cu camera de filmat în altar, luând vălul misterului, anume pregătit prin lăsarea dverei la anumite momente liturgice, s-a obținut un efect contrar celui scontat: a scăzut interesul față de participarea la Liturghie. La fel s-a întâmplat și în cazul unor catehizări detaliate ale sensurilor mistagogice ale slujbei, în fața celor profani, precum și în cazul unor lecții din fostele manuale de Religie de clase primare (III-IV), care prezentau detaliat Proscomidia copiilor. Și într-un caz, și-n celălalt, rezultatul a fost negativ: noțiunile prezentate n-au stârnit interesul, deoarece nu trebuiau destinate novicilor, ci celor inițiați. Exemplu în acest sens este ciclul Catehezelor Sf. Chiril al Ierusalimului, care poziționează la sfârșit catehezele mistagogice, ca o încununare a demersului său didactic. Părintele A. Schmemmann observă acest lucru: „credinciosul iubește simbolurile, ceremoniile, întreaga atmosferă a lăcașului bisericii, această hrană familiară și prețioasă pentru sufletul său, dar această iubire nu tânjește după înțelegere”²⁵⁶.

²⁵⁶ *Ibidem*, p. 75

7. TAINA EUHARISTIEI – ESENȚA LITURGHIEI

Misiunea lui Hristos este continuată de Biserica Sa. El Însuși este prezent în Biserică, depotrivă în acțiunile ei misionare, precum și în cele liturgice. Misiunea și Liturghia se intercondiționează reciproc: angajamentul misionar sporește, trăgându-și sevele din slujirea liturgică a Bisericii. În același timp, slujirea liturgică ar fi complet seacă, neroditoare, dacă nu ar mobiliza Biserica într-o continuă activitate misionară.

Evident, primul aspect al Liturghiei este cel de jertfă, dar „asemănarea paradigmatică a relației dintre Liturghie și misiune, cu referire directă la Hristos, este desăvârșită de ceea ce noi înțelegem prin conceptul de *continuitate*”²⁵⁷. Biserica este cea care perpetuează această relație până la sfârșitul veacurilor. În opera lui Dumnezeu de sfințire a lumii, Euharistia continuă și desăvârșește întruparea Cuvântului. Nu vorbim despre darul întrupării Fiului lui Dumnezeu ca de un act singular, chiar dacă demonstrăm valoarea lui covârșitoare pentru omenire; acest dar, însă, se desăvârșește prin Euharistie, care devine început al renașterii omenirii și cosmosului, redefinind o nouă dimensiune a lumii materiale și a celei spirituale²⁵⁸.

²⁵⁷ Dominic JALA, *op. cit.*, p. 88

²⁵⁸ Un comentariu teologic avizat, pe această temă, la: André RETIF, S.J., *La mission: éléments de théologie et de spiritualité missionnaire*, Edit. Mame, Tours, 1963, p. 207

Euharistia este puntea care unește cele două lumi, așa cum precizează și Robert Taft, în scrierea sa, *Ritul bizantin*: „în credința creștină s-a creat o legătură dinamică între lumea creată și cea necreată, prin Hristos, în promisiunea Jertfei Sale, promisiune pe care Euharistia o celebrează, o certifică și o reînnoiește”²⁵⁹.

Euharistia este punctul culminant al Sfintei Liturghii: „nici adunarea credincioșilor la un loc, nici pomenirea faptelor mântuitoare săvârșite de Iisus Hristos nu epuizează Liturghia. Actul liturgic este în cele din urmă un act de cuminecătură...”²⁶⁰. De aceea, se încearcă, în diverse moduri, împlinirea acestui deziderat suprem, însă nu întotdeauna respectând tradiția, doctrina și canoanele Bisericii. Pe de o parte, definim drept incompletă participarea la Liturghie a celor ce nu se împărtășesc, dar ar trebui să fim conștienți că împărtășirea cu nevrednicie este un dezastru. În primul caz, există, cel puțin, intenția bună, care trebuie preluată și dusă până la concretizare de către misionarii Bisericii; în cel de-al doilea, avem de-a face, categoric, cu o misiune ratată, din autosuficiență și mândrie. Neîmplinită, cercetarea sinelui – de care vorbește Sf. Pavel (*I Corinteni 11, 28*) – conduce la o poziționare nefirească a omului, deasupra lui Dumnezeu, socotită de Biserică asemenea trădării lui Iuda.

Relația specială dintre Euharistie și Liturghie este evidențiată și de către pr. prof. dr. Gheorghe Ispas, care arată că „Euharistia, intrinsec relaționată cu Sfânta Liturghie, poate fi sesizată ca taină a unității cosmosului și a omului, a întregii creații recapitulate în Hristos. În felul acesta, Euharistia, strâns legată de Liturghie, nu poate fi disociată de jertfa Mântuitorului, reactualizată în cadrul fiecărei Sfinte Liturghii”²⁶¹.

²⁵⁹ Robert F. TAFT, *Ritul bizantin*, trad. de Dumitru VANCA și Alin MEHES, Edit. Reîntregirea, Alba Iulia, 2008, p. 88

²⁶⁰ Î.P.S. Prof. Dr. Nifon MIHĂIȚĂ, *op. cit.*, p. 44

²⁶¹ Preot dr. Gheorghe ISPAS, *op. cit.*, p. 102

Jertfa euharistică rodește pe multiple planuri, în viața credincioșilor²⁶². În primul rând, ca părtași ai învierii lui Hristos, oamenii ajung, prin Euharistie, să experimenteze încă din viața aceasta învierea sufletelor lor. Potrivit Scripturii, Adam a fost creat de Dumnezeu cu *suflet viu* (*Facere 2,7*). Prin păcat a experimentat moartea sufletească, definită nu în sens de distrugere ontologică, ci de depreciere a sensului de gravitație a sufletului, chemat la asemănarea cu Dumnezeu. A urmat apoi moartea trupească, privită ca o desfacere temporară a elementelor materiei. Însă și sufletul, și trupul, au fost create de Dumnezeu spre viață, nu spre moarte; de aceea, întreaga pedagogie a Vechiului Testament proiectează o înviere a acestora, conformă cu planul iconomic al lui Dumnezeu: *Viu va fi sufletul meu și te va lăuda, iar judecățile Tale îmi vor ajuta mie* (*Psalmul 118, 175*). Sfântul Apostol Pavel arată că, prin jertfa și învierea lui Hristos, acest plan își află desăvârșirea: *Precum și este scris: Făcutu-s-a omul cel dintâi, Adam, cu suflet viu, iar Adam cel de pe urmă cu duh dătător de viață* (*I Corinteni 15, 45*). Hristos se descoperă în Euharistie, așa cum a făcut-o pentru Luca și Cleopa, „deschizându-le ochii” (*Luca 24, 31*). Vorbim, așadar, despre deșteptarea cugetelor lor – fapt care se petrece cu toți cei care se împărtășesc cu vrednicie cu Trupul și Sângele Său.

O altă consecință este iertarea păcatelor. De altfel, și mărturisim, atunci când ne împărtășim, că facem acest lucru „spre iertarea păcatelor și viața de veci”. Părtașia la jertfa lui Hristos este sinonimă cu asumarea în propria viață a roadelor Răscumpărării aduse de El. Încă de la instituire, Euharistia a dovedit proprietatea curățirii de păcate a celor ce s-au apropiat de ea cu vrednicie: *Și voi sunteți curați, însă nu toți* (*Ioan 13, 10*) – le spune Iisus ucenicilor, la Cina cea de Taină, sugerând faptul că Iuda primise împărtășania cu nevrednicie.

²⁶² Pentru o analiză sintetică a problemei, a se vedea: +Vasile COMAN, episcopul Oradiei, *op. cit.*, p. 250-251

Participarea creștinilor la jertfa euharistică li-L dăruiește acestora în chip real pe Duhul Sfânt, făcându-i să intre în comuniune cu El. Invocat de preot, El se pogoară din nou, sfințind și preschimbând darurile euharistice, în Biserica deschisă perpetuu să-L primească, într-o continuă serbare a Cinzecimii: „Modelul unei asemenea întâlniri între vizibil și invizibil nu poate fi decât Euharistia, ea însăși perpetuată de tradiția Bisericii creștine ca sacrament al ultimei tăceri”²⁶³. Caracterul apofatic al trăirii în Hristos, prin Duhul Sfânt, presupune stingerea oricăror exprimări exterioare ale extazului mistic, contemplativ, interiorizat, care transfigurează persoana umană.

Odată ce-L primesc pe Duhul Sfânt, credincioșii iau o opțiune serioasă în privința sfințeniei vieții lor, arătând că doresc să parcurgă drumul spre mântuire, cu ajutorul harului dumnezeiesc. De aici, o altă consecință a participării la jertfa euharistică: dobândirea înfierii (*Efesenii 1, 5*), adică a calității de fii ai lui Dumnezeu, pe care oamenii o respinseseră prin păcat.

În sfârșit, poate cea mai importantă roadă a Euharistiei pentru creștini este moștenirea împărăției lui Hristos, adică a vieții celei veșnice în comuniune cu El. Aici se vede lucrarea, tainică, eshatologică, a Euharistiei: ea nu conferă doar bunuri vremelnice, rostuite potrivit nevoilor umane imediate, ci asigură omului veșnicia cea fericită în împărăția lui Dumnezeu. Părintele Stăniloae susține că „Euharistia este arvuna vieții depline sau eshatologice în Hristos”²⁶⁴. Adevărata stare de comuniune este acum doar o pregustare sau prefigurare, urmând a se desăvârși în veșnicie. De aceea, „Euharistia are un profund caracter eshatologic, depășind orice realitate istorică, chiar dacă ea este asumată în istorie”²⁶⁵.

²⁶³ Mihail NEAMȚU, *Gramatica Ortodoxiei...*, p. 125

²⁶⁴ Pr. prof. D. STĂNILOAE, *op. cit.*, ed. a II-a, p. 681

²⁶⁵ Preot dr. Gheorghe ISPAS, *op. cit.*, p. 122

Hristos este prezent în Sfânta Împărtășanie în mod real, cu întreaga Sa ființă, umplând în mod tainic elementele euharistice, cu persoana Sa. Așadar, El se arată din nou, ca Dumnezeu și Om, împărtășindu-i pe oameni cu Trupul Său viu, preaslăvit prin Învierea din morți, împreună cu care se arată și cu sufletul Său, și cu întreaga Sa dumnezeire. Odată preschimbate, elementele euharistice rămân Trup și Sânge și după încetarea ritualului liturgic, ele putând fi păstrate, cu toată evlavia necesară, pentru situații urgente sau excepționale. De aceea, slujitorilor altarului li se cere o atenție deosebită privind manevrarea, consumarea și păstrarea Sfintei Euharistii, putând fi acuzați de sacrilegiu dacă nu sunt conștienți de prezența lui Hristos, chiar și în cele mai mici particule care au fost sfințite prin invocare. Aceasta este Taina lui Hristos: chiar dacă se sfărâmă o părticică minusculă din Sfântul Trup, chiar dacă se adună laolaltă toate elementele euharistice din toate timpurile și toate locurile, Hristos este unul și același, fiind prezent întreg peste tot, neîmpărțit și nedespărțit. Prezența Sa în Euharistie determină ca aceștia să i se acorde cuvenita adorare, semnificând astfel recunoașterea reală a faptului că persoana Sa este aievea de față.

La Congresul organizat în mai 1980 la Melbourne, de către Comisia „Misiune și evanghelizare” din cadrul Consiliului Mondial Ecumenic, s-a dat Euharistiei o definiție promițătoare, care deschide larg porțile dialogului pe această temă. Fiind numită „energia care mișcă Biserica în devenirea ei misionară”²⁶⁶, Euharistia este privită drept puntea de legătură dintre activitatea predicatorială și cea de trăire personală a experienței religioase. Din păcate, propovăduirea protestantă și neoprotestantă continuă să aibă în centrul ei jertfa Mântuitorului și moartea Sa pe cruce, în detrimentul slăvitei Sale învieri – evenimentul central pancosmic al Evangheliei mântuitoare.

²⁶⁶ apud Î.P.S. Prof. Dr. Nifon MIHĂIȚĂ, *op. cit.*, p. 43

Teologia crucii, dezvoltată în protestantism, pleacă de la textul paulin *I Corinteni 11, 26*, justificând teoria căderii abisale și teza predestinației – ambele la fel de ineficiente, întrucât nu propun nicio referire la transformarea ontologică a omului, ci afirmă o relație exclusiv exterioară a omului cu Dumnezeu. De aici, minimalizarea rolului învierii, care nu este privită ca o restaurare antropologică ființială, ci ca o ofertă divină dictată sub raport strict juridic și direcționată discreționar. Însă același Apostol Pavel avertizează că, fără vestirea învierii lui Hristos, orice formă de evanghelizare este *zadarnică* (*I Corinteni 15, 14, 17*).

Deși prezintă anumite scăderi sau ambiguități, mai cu seamă în ceea ce privește menționarea săvârșitorului euharistiei în persoana unui sacerdot având hirotonie valabilă și succesiune apostolică, „Documentul B.E.M.” conține și idei valoroase, care potențează slujirea liturgică a Bisericii, văzută ca un răspuns și o participare la misiunea lui Dumnezeu în lume²⁶⁷. Cea mai importantă consecință rezultată de aici vizează „caracterul ontologic al Euharistiei, de restaurare a persoanei umane, fapt pentru care dimensiunea socială a slujirii creștine nu apare decât ca o expresie și consecință a dimensiunii verticale a aceleiași vieți care este viață în comuniune cu Dumnezeu cel transcendent și veșnic”²⁶⁸.

Pâinea și vinul, ca materii euharistice, reprezintă participarea cosmosului la procesul de transfigurare, anticipând ceea ce Domnul Hristos anunță, profetic, ca fiind *nașterea din nou a lumii* (*Matei 19, 28*). De aceea, lumea nu descrie doar cadrul jertfei, ci se constituie în suportul viu, palpabil, al acesteia, dornică să fie restaurată *in integrum*: „Ale Tale dintru ale Tale, Ție-Ți aducem de toate și *pentru toate*”²⁶⁹. „Acest aspect cosmic al Euharistiei determină ca Liturghia să fie

²⁶⁷ pr. David PESTROIU, *art. cit.*, pp. 141

²⁶⁸ Pr. dr. Gheorghe PETRARU, *op. cit.*, p. 398

²⁶⁹ *** , *Liturghier*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2000, p. 162

rugăciunea misionară prin excelență”²⁷⁰, arată teologul catolic André Rétif, care consideră elementele euharistice ca fiind reprezentative pentru întregul univers material, care ia parte, astfel, la actul de jertfă.

Hristos Însuși este preocupat de universalitatea salvării omenirii din păcat și din moarte: *Eu îi păzeam pe cei ce Mi i-ai dat; și i-am păzit și n-a pierit niciunul dintre ei, decât fiul pierzării, ca să se împlinească Scriptura (Ioan 17, 12)*. Privind astfel lucrurile, orientarea eshatologică a prefacerii euharistice este evidentă, iar caracterul real al jertfei, dat de prezența lui Hristos în Sfânta Împărtășanie, conferă chezașia învierii și vieții veșnice. Cuminecarea, atât a preoților, cât și a credincioșilor, se face „spre iertarea păcatelor și spre viața de veci”. Toate formulele protestante, care consideră Euharistia „comemorare”, „preînchipuire” sau „impanație” au doar un rol semi-anamnetic, vorbind doar de jertfă, fără înviere. Comemorând doar moartea lui Iisus, ele rămân niște simple „simboluri”, „prefigurări” sau „amintiri” – moarte în ele însele. La fel de moartă rămâne și creația lui Dumnezeu: distrusă de urmările păcatului, ea este sortită neantizării. În schimb, învierea Domnului conferă, în mod tainic, șansa renașterii lumii la o nouă viață, în împărăția harului, promisă de Dumnezeu. O pregustare a acestei lumi transfigurate se realizează, în mod concret, în Euharistie. Umplute de har, pâinea și vinul își păstrează doar aspectele exterioare; în esență, ele sunt, după prefacere, chiar Trupul și Sângele lui Hristos.

Actul pogorării Sfântului Duh la Cincizecime dă naștere Bisericii, pe temelia predicării Evangheliei Domnului Hristos. Biserica ia formă concretă în istorie, ca trup mistic al lui Hristos, prin baia botezului, dar ea se hrănește din Trupul Său euharistic, dat lumii spre renaștere la viața înnoită spre împărăția cerurilor: „Două caracteristici definesc Euharistia, din perspectiva unei dinamici misionare, de sorginte apostolică: natura ei pascală și cea

²⁷⁰ André RÉTIF, S.J., *op. cit.*, p. 204

comunitară”²⁷¹. Pentru existența Bisericii, această hrană tainică, desăvârșită, este indispensabilă. Ea creează caracterul comunitar și îl modelează potrivit scopului ei final: de a se constitui ea însăși într-un organism viu, unitar, considerat de Sf. Ap. Pavel ca trup al Domnului, alcătuit dintr-o mulțime de mădulare – creștinii botezați (*I Corinteni 12, 27*). Unitatea acestora rezidă în calitatea lor de participanți la jertfa lui Hristos. Nu este o unire exterioară, ci una internă, ființială, întrucât Hristos este Cel Ce-i unește pe toți cei ce se împărtășesc cu El, din același potir. De aceea, preotul se roagă în timpul Sfintei Liturghii: „Iar pe noi, pe toți, care ne împărtășim dintr-o pâine și dintr-un potir, să ne unești unul cu altul prin împărtășirea Aceluiași Sfânt Duh”²⁷². Precum vedem, realizarea unității se face prin lucrarea Sfântului Duh, care, pe de o parte, curăță anticipativ sufletele creștinilor prin baia Spovedaniei, iar pe de altă parte, le călăuzește spre sfințenie. Cele două acțiuni se află în strânsă interdependență, fiind absolut necesare în procesul îndumnezeirii firii umane. De aceea, Biserica a rânduit o serie de prescripții canonice, pentru a eficientiza acest proces, mai ales în contextul avertizării pauline privind cuvenita vrednicie la împărtășire (*I Corinteni 11, 28*). Taina comuniunii cu Dumnezeu, cu sfinții Săi și cu toți semenii cere o responsabilitate sporită din partea celor ce doresc să participe la ea. Și aceasta, tocmai pentru că Liturgia anticipează starea desăvârșită a harului de după Parusia lui Hristos, când se va constitui împărăția celor aleși *de la o margine a cerurilor până la cealaltă* (*Mt., 24, 31*). De aceea, una din rugăciunile din Liturghie amintește de „sfânta, sobornicească și apostolească Biserică, cea de la o margine până la cealaltă a lumii”²⁷³. Ea preia, de fapt, o veche rugăciune a Bisericii, provenită încă din perioada

²⁷¹ Dominic JALA, *op. cit.*, p. 73

²⁷² ***, *Liturghier*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2000, p. 234

²⁷³ *Ibidem*, p. 236

creștinismului primar: „Adu-Ți aminte, Doamne, de Biserica Ta, ca s-o izbăvești de tot răul și s-o desăvârșești în dragostea Ta, și adună, din cele patru vânturi, această Biserică sfințită, în împărăția Ta, pe care ai pregătit-o”²⁷⁴.

Pe drept cuvânt, unitatea Bisericii stă în capacitatea ei de a strânge laolaltă pe toți cei pregătiți să guste din aceeași pâine și din același potir (*I Corinteni 11, 27-28*), mărturisind învierea lui Hristos (*Ioan 6, 51-55*) și subliniind caracterul tainic al legăturii dintre Biserică și Euharistie. Ca *trup al al lui Hristos* (*Coloseni 1, 24*), Biserica este identificată de către Sf. Ap. Pavel cu dumnezeiasca Euharistie: *Căci o singură pâine, un singur trup suntem cei mulți; fiindcă toți ne împărtășim dintr-o singură pâine* (*I Corinteni 10, 17*).

Încă de la formarea ei la Cincizecime, Biserica a pus în centrul slujirii ei misionare împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului, în ziua duminicii, în care a avut loc învierea lui Hristos. De aceea, Euharistia este cea care însușește Biserica, pentru că este *hrană și băutură* (*Ioan 6,55*) duhovnicească pentru poporul lui Dumnezeu. Iată de ce, în teologia misionară, se vorbește de caracterul euharistic al Bisericii bazat pe concentrarea liturgică a credincioșilor botezați în numele Sfintei Treimi, dar și de dimensiunea eclesială a Euharistiei, ca rezultat al acestei caracterizări²⁷⁵. Simpla definire a Bisericii ca o comunitate a celor botezați nu este suficientă. Este obligatoriu nevoie de orientarea acestora spre desăvârșirea prin har, spre îndumnezeire, iar aceasta nu poate fi realizată fără dimensiunea liturgică, euharistică, a existenței lor.

S-a constatat cu tristețe, în ultima vreme, instalarea unei rutine apăsătoare în privința desfășurării ritualurilor, care a antrenat,

²⁷⁴ *Învățătură a celor Doisprezece Apostoli*, X, 4, în vol.: *Scrierile Părinților Apostolici*, traducere, note și indici de pr. D. FECIORU, col.: P.S.B., Nr. 1, E.I.B.M.B.O.R., București, 1979, p. 30

²⁷⁵ Î.P.S. Prof. Dr. Nifon MIHĂIȚĂ, *op. cit.*, p. 46

la rândul ei, o bagatelizare a Euharistiei. Unii nu se împărtășesc din comoditate, pentru că nu pot parcurge pașii preliminari, adică pregătirea sufletească și trupească. Alții, la extrema cealaltă, ajung să se împărtășească fără pregătire, dar nici nu mai trăiesc cu adevărat momentul intim al întâlnirii cu Hristos. Această stare își pune amprenta și asupra Bisericii. S-a ajuns să existe comunități tradiționaliste, dar și comunități liberale. În ambele cazuri, e nevoie de întoarcere la starea plină de pietate și credință a primilor creștini, adică de o „renaștere euharistică a Bisericii”²⁷⁶. Atât în privința propovăduirii misionare a Evangheliei față de o lume aflată în criză, cât și în cea a pregătirii și participării la Liturghie, este nevoie de un suflu nou, similar zelului apostolic de odinioară, care să confere Bisericii atât de necesara stare de trezvie duhovnicească. Preocupat de această chestiune, Părintele Schmemmann avertizează: „Totuși, cu fiecare reînviere apare pericolul căderii în extreme. Atât în teoriile teologice care au fost elaborate, cât și în viața Bisericii înseși există o tendință crescândă de a reduce întreaga ei viață liturgică doar la Euharistie, de a o privi pe aceasta nu ca pe un apogeu ori izvor al acestei vieți, ci, de fapt, ca singurul ei conținut. S-a întâmplat ca, în descoperirea posibilității fericite a unei mai depline vieți euharistice și a unei împărtășiri mult mai frecvente, credincioșii să fie cei care pierd cumva interesul în ceea ce privește celelalte elemente ale cultului și în ceea ce privește viața Bisericii ca un întreg. Primirea împărtășaniei devine pentru ei singurul lucru imperios necesar”²⁷⁷. Desigur, Liturghia trebuie să rămână în centrul slujirii ortodoxe, iar Euharistia punctul culminant al acesteia, dar asta nu înseamnă relativizarea celorlalte mijloace duhovnicești pentru mântuire, care converg spre Euharistie sau care decurg din ea. În cult, nu putem neglija rolul celor șapte Laude, al Sfintelor Taine și ierurgii. Nu putem trece peste relația

²⁷⁶ Alexandre SCHMEMMANN, *Euharistia...*, p. 15

²⁷⁷ Idem, *Introducere...*, p. 91

personală, permanentă, a omului cu Dumnezeu, clădită pe rugăciune, asceză, despătimire și lucrarea virtuților. Nu putem să lăsăm neroditoare seva plină de viață a Liturghiei, menită a se exprima în fapte ale iubirii de Dumnezeu și semenii. Monopolizarea egoistă a efectelor Liturghiei în plan individual, fără deschidere misionară, este o carență gravă a zilelor noastre, care neliniștește pe mulți teologi.

O soluție privind prevenirea efectelor negative ale acestei stări de lucruri, pe care o întrevăde Părintele Al. Schmemmann, ar fi dinamizarea conlucrării dintre cler și credincioși. Sub presiunea feudalității, s-a promovat treptat o separare a acestora, precum și o nefastă supra-poziționare a celor dintâi. În Apus, o astfel de stare de lucruri a stat la baza Reformei. În Răsărit, elemente de dominație, specifice rânduielilor bizantine, au deteriorat relațiile simple ale creștinilor din vremea apostolică. Noile mișcări religioase și-au făcut un titlu de glorie în a „deconspira” practicile „dictatoriale” și abuzurile clerului. S-a ajuns la negarea, după modelul protestant, a necesității existenței unei ierarhii bisericești sacramentale, generalizând conceptul de preoție universală drept unic valabil în Biserică. Aceste erori grave s-au întors, ca un bumerang, împotriva celor ce le-au promovat; așa se face că fărâmițarea religioasă a protestantismului și neoprotestantismului este o realitate dureroasă a zilelor noastre.

Revenind la ideea Părintelui Schmemmann, identificăm o soluție misionară aptă de a da roade, mai ales în contextul religios-social dificil al timpurilor noastre. Arătând că separarea mirenilor de cler reprezintă un punct problematic al eclesiologiei misionare actuale, Părintele Schmemmann insistă foarte mult a promova „consluirea tuturor, a unora față de ceilalți, a fiecăruia la locul său și în slujirea sa, într-o unică lucrare sfântă a Bisericii”²⁷⁸. O astfel de atitudine nu știrbește cu nimic autoritatea ierarhiei sacramentale,

²⁷⁸ Idem, *Euharistia...*, p. 23

în funcția sa pastorală. În plus, dinamizează viața comunității, oferind tuturor membrilor ei șansa integrării într-o operă misionară vastă, împlinită, în fapt, cu efortul comun al acestora.

Este important să arătăm, în acest context al analizei noastre misionare, rolul determinant al episcopului, în slujirea euharistică a comunităților locale. Acestea nu sunt părți dispartate, ci compun un întreg, de aceea ele „n-au fost înțelese niciodată ca unități euharistice independente în interiorul episcopiei”²⁷⁹. După invocarea Duhului Sfânt și prefacerea euharistică, primul gând anamnetic al slujitorului se îndreaptă spre episcopul locului, din încredințarea căruia s-a săvârșit Taina în biserica respectivă. Prin pomenirea lui, episcopul este prezent și el, în chip tainic, la Liturghie, înconjurând cu dragostea sa pe păstoriți, cărora le-a dat binecuvântarea sa, concretizată sub forma văzută a Antimisului, indispensabil pentru slujire. Preotul săvârșește Euharistia ca delegat al episcopului și în locul lui, de aceea el marchează, de mai multe ori în timpul slujbei, filiația sa duhovnicească față de acesta.

²⁷⁹ Gheorghios D. METALLINOS, *op. cit.*, p. 15

8. ÎMPĂRTĂȘIREA CREDINCIOȘILOR DIN PERSPECTIVĂ MISSIONARĂ ACTUALĂ

Pentru Ortodoxia misionară, una dintre cele mai arzătoare probleme legate de Sfânta Liturghie și, implicit, de Taina Sfintei Euharistii, este împărtășirea. Cum poate fi împlinită astăzi vocația liturgică a împărtășirii generale și zilnice din Biserica Primară? Cum îl conștientizăm pe omul postmodern de întâlnirea cu Hristos, și nu cu o entitate de sorginte ocultă sau cu un aliment oarecare, cu proprietăți miraculoase sau – pur și simplu – bun de consumat, pentru a marca fidelitatea față de o simplă tradiție, fie ea și religioasă? Cum mai dovedim astăzi că *nu dăm cele sfinte câinilor, nici nu aruncăm mărgăritarele noastre înaintea porcilor (Matei 7,6)*? Cum procedăm pentru a-L feri pe Hristos, cât se poate, de sărutul viclean al lui Iuda? La aceste întrebări vom încerca să dăm un răspuns în cele ce urmează.

Pentru început, trebuie să spunem răspicat: Împărtășania ca Taină susține, în mod ființial, necesitatea Cuminecării de către toți cei aflați vrednici, la fiecare Sfântă Liturghie. „Pâinea vieții ni se dă ca răsplată a luptei duhovnicești”²⁸⁰ – arată Sf. Nicolae Cabasila. Deci, această problemă nu se soluționează la nivel canonic sau liturgic, deși în acest cadru poate fi discutată și contextualizată. Ea trebuie, însă, corect descrisă și rezolvată în plan dogmatic și

²⁸⁰ Nicolae Cabasila, *op. cit.*, p. 212

misiologic. Taina în sine oferă suficiente repere pentru a găsi soluția: împărtășirea tuturor – preoți și credincioși – este absolut necesară, la orice Sfântă Liturghie, însă fără a neglija pregătirea corespunzătoare. Despre aceasta, Sf. Ap. Pavel amintește pe un ton absolut imperativ, precizând și o condamnare energetică, la *osândă*, pentru cei ce nu se cercetează *pe sine* (I Corinteni 11, 27-28), înainte de împărtășire.

Credincioșii dau sens slujirii Liturghiei, și tot ei o împlinesc în fapt, prin participarea lor la masa euharistică. Ei dau Bisericii calitate de întreg. Prezența lor în viața bisericească este esențială: ea nu se consemnează doar ca o asistență ceremonioasă a ritualurilor, ci ca o participare vie la derularea acestora, în calitate de actanți. Este adevărat că prefacerea euharistică se săvârșește prin mâna preotului sau arhiereului – „instrumentul sacramental prin care lucrează Iisus Hristos”²⁸¹, dar elementele jertfei sunt Daruri ale comunității, în prezența căreia sunt pregătite și sfințite, ca o mulțumire adusă lui Dumnezeu din partea tuturor, de unde vine și numele de „Euharistie”. În acest sens, unitatea Bisericii ca organism viu al harului se descrie liturgic pe două coordonate: mărturisirea Evangheliei în cuvânt și împărtășirea cu Sfintele Taine în suflet și în trup. Niciuna dintre acestea nu poate subzista singură. Propovăduirea este inefficientă fără aplicarea practică a învățăturii sfinte. De aceea, unitatea comunității parohiale nu poate fi realizată dacă preotul nu reușește să atingă și idealul transpunerii practice a celor mărturisite prin viu grai, în primul rând în cuprinsul Liturghiei propriu-zise. În acest context, Î.P.S. Prof. Dr. Nifon Mihăiță are perfectă dreptate, atunci când afirmă că „întrebarea dacă este permisă împărtășirea deasă sau rară este o întrebare deplasată”²⁸². Î.P.Sa arată, pe bună dreptate, că nu numai în perioada persecuțiilor s-a practicat împărtășirea generală a celor

²⁸¹ Î.P.S. Prof. Dr. Nifon MIHĂIȚĂ, *op. cit.*, p. 68

²⁸² *Ibidem*

prezenți la Liturghie, ci și multă vreme după aceea: „unii Părinți ai Bisericii insistă ca mirenii să se cuminece la fiecare Liturghie, în fiecare duminică și la sărbători, în orice caz, să nu treacă 40 de zile (Sf. Grigorie al Tesalonicului, canoanele 8 și 9)”²⁸³. De asemenea, Sfinții Părinți, deși fixează norme canonice privind pregătirea și participarea la Liturghie, în special vizând Taina Mărturisirii, sunt continuu interesați de modul în care este manifestat atașamentul față de serviciile divine. Ei cer credincioșilor să se justifice atunci când lipsesc de la Liturghie și când nu se împărtășesc, iar preoților să ia aminte să nu li se rătăcească cineva din turmă. Orice absență trebuie justificată, apoi ispășită prin fapte de pocăință și prin cuvenita îndreptare.

Chemarea preotului, adresată mulțimii participanților la Liturghie, de a se apropia de Potir, rămâne, uneori, fără răspuns. Pentru acest motiv, pr. prof. dr. Ion Bria spune: „Momentul cel mai trist al Liturghiei este acela când nimeni nu răspunde la această invitație, când preotul se întoarce în altar cu Sfintele Daruri, pe care le potrivește el”²⁸⁴. La această situație nefirească au contribuit, în mod paradoxal, cei mai râvnitori creștini, asceții, care au ales calea însingurării pentru a-și mântui sufletele, privându-se nu numai de bunătățile materiale ale lumii, ci și de cele spirituale; știut fiind faptul că Liturghia este, prin sine, o acțiune categoric comunitară, pustnicilor li se anulează posibilitatea participării efective la ea. Trecând peste mărturiile aghiografice care consemnează, în cazuri excepționale, participarea unora dintre aceștia la Liturghia îngerească, deși viețuiau încă în trup²⁸⁵, pustnicii și-au limitat drastic momentele de împărtășire, respectând standardul minimal canonic în acest sens: „Pustnicii se împărtășeau o dată pe an, în noaptea de

²⁸³ *Ibidem*

²⁸⁴ Pr. prof. dr. Ion BRIA, *Liturghia după liturghie*, p. 63

²⁸⁵ Este cazul Sf. Mariei Egipteanca, de pildă.

Paști, când ieșeau din singurătatea peșterilor și se adunau undeva, într'o poiană, într'un loc numai de ei știut, unde preoții savârșeau Sfânta Liturghie, după care se despărțeau pentru încă un an. Lucrul acesta îl știu de la Părintele Cleopa, duhovnicul care, în disputele de acest fel de pe la mijlocul secolului trecut, recomanda moderația”²⁸⁶. Această mărturie a Mitropolitului Bartolomeu, deși oarecum surprinzătoare, este pe de-a întregul realistă. Iar Părintele Cleopa, cu înțelepciunea sa luminată de har, a îndemnat dintotdeauna spre împăcarea extremelor. Căci este de la sine înțeles că starea pustnicească imprimă vieții un statut cu totul aparte, care nu poate fi nicidecum normativ, în egală măsură, și pentru ceilalți monahi sau mireni. Împărtășirea rară, cauzată de neputința realizării comuniunii, nu este un motiv de laudă adus sihăstriei, ci dimpotrivă, arată unul dintre neajunsurile ei majore.

O mărturie similară găsim și la Pr. A. Schmemmann, care identifică drept cauză a disjunției dintre împărtășirea deasă și cea rară, tot pietatea monastică târzie: „în monahism, primirea Împărtășaniei, deoarece a rămas în centrul vieții creștine, a fost separată de ritmul Bisericii și a intrat în ritmul vieții ascetice individuale. Împărtășania se primea zilnic ori relativ rar, ori chiar numai o dată pe an. Importantă e apariția ideii de împărtășire frecventă sau rară, o idee care nu mai era legată de regula de rugăciune a Bisericii, ci de starea spirituală a celui ce primea Împărtășania, de hotărârea duhovnicului sau chiar de disciplina mănăstirii etc.. Ceea ce e cel mai important (pentru istoria Tipicului) e schimbarea locului Euharistiei în întreaga structură a vieții liturgice”²⁸⁷. Ne aflăm, după cum se vede, într-o evidentă dilemă eclesiologică. Știm că mântuirea e un act individual, dar ea nu poate fi ruptă de aspectul ei comunitar. A separa Euharistia de ritmul

²⁸⁶ + Bartolomeu ANANIA, Arhiepiscopul Clujului, *op. cit.*, p. 250

²⁸⁷ Alexander SCHMEMMANN, *Introducere...*, p. 270-271

Bisericii, a prima regulile privind desăvârșirea proprie, în detrimentul unei deschideri spre dragostea frățească, reprezintă capcane ale egoismului, chiar dacă sunt prezentate a urmări un scop bun. De aici, rezultă că dilema privind frecvența primirii Euharistiei este artificială: ea nu depinde de îngrădiri individuale, ci aparține Bisericii, care-și urmărește împlinirea statusului comunitar prin invitația adresată tuturor de a se uni cu Hristos. Răspunsul negativ la această invitație este imputabil, mai ales, celor ce sunt sau ar putea fi pregătiți să o primească, dar nu o fac - din comoditate, din falsă smerenie sau pietate exagerată.

De cele mai multe ori, se apropie de Potir o firavă minoritate, formată mai ales din prunci și, poate, câteva persoane educate religios. Ceva mai bine stau lucrurile în posturi, mai cu seamă în primele și ultimele săptămâni ale acestora. La polul opus, sunt comunitățile catolice, protestante, dar și unele ortodoxe (în special, în mediul grecesc și în diaspora), unde împărtășania se oferă de-a valma, fără vreo pregătire specială (spovedanie, post prealabil și ajunare în ziua respectivă), ba chiar după comiterea unor păcate nespovedite și neîndreptate prin epitimii corespunzătoare (desfrâu, concubinaj, consum de tutun și alcool etc.). În aceste cazuri, sensul îndemnurilor pauline este neglijat în totalitate, în chip nepermis.

Trebuie să fim conștienți, totuși, că idealul Liturghiei este împărtășirea tuturor participanților din Sfântul Potir. Hristos, jertfit și înviat pentru mântuirea credincioșilor, îi cheamă pe toți la comuniunea cu El. În această stare de comuniune rezidă unitatea creștinilor, precum și solidaritatea lor în credință, căci „împărtășania este baza comunității creștine,...”, rezerva principală a Bisericii, sursa ei de energie și inspirație”²⁸⁸. În mod tainic, fiecare creștin ia parte la răstignirea și la învierea lui Hristos. Primirea înlăuntrul ființei proprii a Domnului Hristos, în chip euharistic, contribuie decisiv la

²⁸⁸ Î.P.S. Prof. Dr. Nifon MIHĂIȚĂ, *op. cit.*, p. 51

actualizarea Răscumpărării, prin aspectul recapitulativ al acesteia. Dacă preotul reușește să determine dorința constantă și vrednică a enoriașilor săi de a se apropia de Sfântul Potir, el conferă comunității sale cel mai prețios liant, în fața pericolului segregării comunitare, prin forme exagerate ale evlaviei sau practici oculte.

La unison, Părinții Bisericii recunosc Euharistiei calitatea sa de factor de coeziune în Biserica dreptmăritoare. În primele veacuri creștine, ea era considerată calea sigură spre împărăția lui Dumnezeu, întrucât trăirea religioasă a primilor creștini era potențată de credința lor puternică, mărturisită adeseori chiar cu prețul vieții. Aceștia nu puneau preț pe viața aceasta trecătoare, fiind pregătiți în orice moment să plece în veșnicie. De aceea, Liturghiile săvârșite în ascuns, în catacombe, peșteri sau păduri, erau prilejuri de intensă concelebrare mistică, la care toți cei prezenți se împărtășeau, cu conștiința trează că fiecare întâlnire a lor cu Hristos euharistic ar putea fi ultima din viața pământească, nădăjduind ca, prin martiraj, să ajungă la treapta superioară a comuniunii cu Mântuitorul lor, cea din împărăția cerurilor. Prin această pregătire intensă, avându-L în sine pe Hristos euharistic, se explică bucuria cu care acei creștini primeau cu seninătate moartea martirică.

După primirea libertății religioase, creștinii au continuat, o bună vreme, să se împărtășească toți la Sfânta Liturghie. Acest lucru este menționat, bunăoară, de Sfântul Chiril al Ierusalimului, în celebrele sale *Cateheze mistagogice*²⁸⁹. Același Sfânt Părinte este considerat, pentru faptul că tratează despre Liturghie și Euharistie în două cateheze diferite, ca fiind primul promotor al evoluției lor dihotomice. Nu exista prezență la slujbă fără împărtășire, însă vor fi existat, desigur, și nevrednici, de vreme ce Sfântul le adresează

²⁸⁹ Pentru această referire patristică, precum și pentru cele ulterioare, am utilizat drept sursă de informare: Karl Christian FELMY, *De la Cina cea de Taină...*, pp. 81-83

creștinilor îndemnuri de a spori frecvența la Sfânta Liturghie și, implicit, la Cuminecare. Treptat, capătă contur și obiceiul de a asista la slujbă, asemeni catehumenilor, ieșind de la Liturghie înainte de epicleză, din motive de nevrednicie. Acest obicei este aspru reprimat de canoanele apostolice 9 și 10, precum și de canonul 2 al Sinodului din Antiohia (341), care prevăd afurisirea celor vinovați. Sfântul Ciprian al Cartaginei îndeamnă la împărtășire zilnică, iar Sfântul Vasile cel Mare îl urmează îndeaproape, atunci când fixează obligația minimă a creștinului de a se împărtăși de 4 ori pe săptămână: miercuri, vineri, sâmbătă și duminică. Cu o situație aparte se confruntă Sfântul Ioan Gură de Aur, care, ajuns episcop al Constantinopolului, va fi primul care va condamna cu fermitate fariseismul creștinilor din Capitală, care-și pierduseră obișnuința de a se împărtăși la Sfintele Liturghii: „Ah, ce obicei! Ah, ce prejudecată! În zadar se face jertfa zilnică, în zadar stăm zilnic la altar. Nimeni nu se (mai) împărtășește!”²⁹⁰. Constatarea sa, plină de tristețe, marchează, cel puțin din punct de vedere documentar, sfârșitul epocii împărtășirii generale și începutul erei individualismului euharistic. Prof. Felmy găsește circumstanțe atenuante în însăși verva predicatorială a Sfântului, care polariza atenția populației erudite a Capitalei: „Sfântul Ioan Hrisostom, mai ales, a fost un predicator atât de sărbătorit, încât la el găsim anticipat ceva din evoluțiile de mai târziu în protestantism: poporul venea anume pentru predică, după care se furișa din biserică, împreună cu catehumenii, fără să se mai împărtășească”²⁹¹.

Treptat, după cum constată pr. prof. dr. Gheorghe Ispas, „ardoarea primilor creștini de a se uni cu Hristos prin împărtășirea de Trupul și Sângele Său a fost înlocuită cu o delăsare periculoasă pentru viața duhovnicească”²⁹². Distingem, așadar, o nouă cauză a

²⁹⁰ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia a III-a la Epistola către Efeseni*, apud *ibidem*, p. 82

²⁹¹ *Ibidem*, p. 204

²⁹² Preot dr. Gheorghe ISPAS, *op. cit.*, p. 175

rării frecvenței împărtășirii: constituirea altor poli liturgici de interes, care să înăbușe, trecând în plan secundar, preeminența Euharistiei. Există, în primul rând, predica. Și astăzi, sunt suficienți credincioși care aleargă la biserici doar cu motivația de a asculta predicatori destoinici, în stilul protestant amintit mai devreme. Există, iarăși, trăitorii emoțiilor estetice, care le copleșesc pe cele spirituale: entuziasmații vocilor de soi, de operă și operetă, precum și ai armoniilor corale. Evident, o categorie însemnată o constituie cei care vin la biserică mânați de interese socio-comunitare diverse, făcând din locașul Domnului un punct de întâlnire săptămânală, pentru a afla și comenta știri cotidiene. Toate aceste atitudini sunt regretabile și condamnable.

O altă cauză a impunerii unor reguli mai stricte privind împărtășirea, inclusiv în ceea ce privește frecvența acesteia, va fi fost, cu siguranță, sporirea numărului creștinilor, mai ales după declararea creștinismului drept religie de stat, de către Teodosie cel Mare, dar și în urma misionarismului desfășurat printre păgâni, care a dus la convertirea a numeroase popoare. Vorbim de o creștere cantitativă, dar în același timp de o scădere calitativă. Zelul mărturisirilor martirilor, credința lor jertfelnică, pilduitoare, au fost înlocuite de interesele meschine ale unor lideri barbari, care au oscilat între religia oficială și numeroasele ei denaturări, sub chipul mișcărilor eretice și schismatice, extrem de prezente la granițele Imperiului și dincolo de ele. În aceste situații, prevederile canonice trebuiau să exprime fermitate și strictețe, în ceea ce privește învățăturile doctrinare, normele morale și rânduielile cultice. Lipsa de pregătire necesară a celor ce odinioară erau păgâni, dar au fost botezați în masă, și-a spus cuvântul în privința religiozității lor, intens marcată de vechi practici magice și superstiții. Așa se explică neglijarea locului central al Euharistiei în cult, precum și plasarea acesteia într-un con de umbră, în detrimentul practicilor și ritualurilor funebre, de exemplu. Și astăzi, în sudul României, dar mai cu seamă în Serbia și Bulgaria, primează,

ca ritualuri ținute cu strictețe de popor, cele care țin de cultul morților; prezența celor vii la Liturghiile duminicale și-n sărbători este, în unele locuri, scăzută dramatic.

Deși aspectele mai sus semnalate erau în fază incipientă în timpurile patristice, ele se vor accentua mai târziu, atât în Răsărit, cât și în Apus, unde se ajunge la trasarea obligației minimale a unei singure împărtășiri pe an (Conciliul din Lateran, 1015). O redeșteptare euharistică se va produce, în catolicism, foarte târziu, în vremea papei Pius X, la începutul secolului XX, iar astăzi putem vorbi chiar de o laxitate împinsă până dincolo de limite admisibile, în ceea ce privește împărtășirea la romano-catolici (permisiunea de a mânca, bea și fuma cu o oră înainte de Messă, precum și lipsa obligativității Spovedaniei în prealabil).

Astăzi, spectrul unei rutine a împărtășirii își face tot mai adesea simțită prezența și în Biserica Ortodoxă. Temeinică odinioară, pregătirea întâlnirii cu Hristos a devenit, mai mult, superficială. Împărtășirea se face, de multe ori, din frică, din obligație sau din obișnuință (rutină). Incapacitatea pregătirii a condus și la rărirea exprimării ei în fapt. Așa s-a ajuns la limitarea împărtășirii doar pentru perioada marilor posturi, cu obligația minimă a unei singure cuminecări pe an, în postul Paștilor. Privitor la acest tip de ritualism de conveniență, bazat pe o abordare legalistă, dar lipsită de căldura Duhului, Pr. Gh. Metallinos observă că „nu se distinge de puritanismul protestant, cu toată adaptarea la niște prescripții morale și aplicarea unor reguli”²⁹³. El propune, astfel, și un nou tip de relaționare între duhovnic și penitent, care să depășească formulele stereotipe ale genului moralizator, împlinitor cu acrivie al unor scheme canonice standard, prin stimularea trezviei spirituale și a unei vieți trăită la intensitate maximă cu dorul unirii cu Hristos: „în felul acesta, credinciosul se obișnuiește în lupta duhovnicească și conștien-

²⁹³ Gheorghios D. METALLINOS, *op. cit.*, p. 79

sizează necesitatea curățirii duhovnicești pentru apropierea de dumnezeiasca Împărtășanie, care nu se poate limita la mărturisirea formală și la sfaturile moralizatoare ale unui duhovnic care nu e isihast, ci moralist”²⁹⁴.

Taina Spovedaniei este, așadar, un preambul al Împărtășaniei. Desigur, nu toți cei care se spovedesc primesc dezlegare la împărtășire imediată. Este nevoie de împlinirea epitimiei, adică a unei acțiuni concrete în care se urmărește ca pocăința să aducă roade; să fie reală și desăvârșită, punând stop păcatului și început unei vieți noi, în virtute. Pentru a investiga în mod obiectiv rezultatele întoarcerii la Domnul, canonisirea poate fi circumscrisă unor variate perioade de timp, care să țină seama nu numai de gravitatea faptelor, ci și de tactul duhovnicului și de vrednicia penitentului. Spovedania și Împărtășania sunt definite de prezența lui Hristos. Diferența esențială dintre ele este sintetizată de Î.P.S. Bartolomeu Anania: „la spovedanie, pe Hristos îl ai de față, dar prin împărtășire Îl ai întru tine”²⁹⁵. De aici, se vedește, încă o dată, necesitatea vredniciei apropierii de Trupul și Sângele lui Hristos.

O altă condiție preliminară a Împărtășaniei este, pentru adulți, postul. „Postirea a fost starea de veghe a Bisericii înseși, pregătindu-se necontenit, așteptând Parusia Domnului”²⁹⁶ – arată Părintele Schmemmann. Este foarte importantă această valorizare a postului, în perspectivă eshatologică. Limitarea la minim a îndeplinirii cerințelor naturale umane conferă șansa experimentării încă din viața aceasta a coordonatelor veșniciei, care vor fi concretizate în chip desăvârșit în împărăția lui Dumnezeu. Postul este premergător împărtășirii, pentru că el prevestește, de fapt, împărtășirea veșnică de comuniunea cu Dumnezeu, în împărăția Sa.

²⁹⁴ *Ibidem*

²⁹⁵ + Bartolomeu ANANIA, Arhiepiscopul Clujului, *op. cit.*, pp. 249-250

²⁹⁶ Alexander SCHMEMMANN, *Introducere...*, p. 221

Practica postirii este integrată cultului Bisericii, dându-i acesteia ritmul liturgic al privegherii, adică al așteptării pline de râvnă a Parusiei Domnului. Din păcate, această stare și-a pus amprenta în sens negativ asupra frecvenței primirii împărtășaniei, în sensul diminuării ei, pe motivul unei temeri accentuate față de Eshaton, care a imprimat cultului ortodox un caracter înfricoșător, considerându-l „o dramă la care se participă, într-adevăr, activ sufletește, dar pasiv trupește”²⁹⁷. „De supraaccentuarea aspectului înfricoșător și de teamă a fost legată și scăderea numărului celor care se cuminecă”²⁹⁸ în Biserica Ortodoxă, potrivit observației pertinente a Prof. Felmy.

Interesant este faptul că preoții sunt absolviți de postirea obligatorie, premergătoare împărtășirii, atunci când nu este o perioadă de post rânduită de Biserică; de aceea, sunt destule voci care militează ca și în dreptul creștinilor să nu mai fie impusă. Personal, consider că, dacă un creștin se achită de datoriile sale privind posturile generale rânduite de Biserică²⁹⁹, este destul pentru a putea fi împărtășit și în alte zile din an, fără a mai posti suplimentar. În acest fel, de pildă, s-ar respecta Canonul 66 al Sinodului Quinisext, care prevede obligativitatea împărtășirii tuturor celor ce au ținut Marele Post, în toate zilele Săptămânii luminate. În plus, s-ar decongestiona mult viața duhovnicească parohială, aglomerată acum în timpul posturilor. S-ar putea dedica mai mult timp dialogului personal, dacă nu s-ar simți presiunea mulțimii celor ce așteaptă la rând, pentru Spovedanie. S-ar anula Spovedaniile de conveniență, atât de păgubitoare vieții bisericești actuale. Evident, se dorește împărtășirea mai ales în zilele de mari praznice și sărbători, pentru care, însă, cei mai mulți creștini fac o

²⁹⁷ Karl Christian FELMY, *De la Cina cea de Taină...*, p. 83

²⁹⁸ *Ibidem*, p. 199

²⁹⁹ În structura actuală a anului bisericesc, numărul total al zilelor de post este mai mare decât cel al zilelor „de dulce”.

pregătire formală, superficială. Din întregul post țin doar câteva zile, apoi vin și se spovedesc la repezeală, profitând de aglomerație, pentru a se împărtăși fără vrednicia cuvenită, înșelând vigilența preoților și împlinind doar o formă ritualistică lipsită, pentru cei în cauză, de vreo conotație spirituală, în sensul unei transformări ontologice. O soluție misionar-liturgică și duhovnicească adecvată ar fi permanenta coordonare a procesului evolutiv spiritual al credincioșilor de către preotul duhovnic, care-i poate îndemna pe aceștia să se împărtășească des, sprijinindu-i ca acțiunea lor să nu se transforme într-o rutină, ci să-i dinamizeze în plan sufletesc. Preotul misionar va ști, așadar, că la fiecare Liturghie are o grupă de credincioși la împărtășit, cât mai numeroasă cu putință, pe care îi îndrumă constant spre întâlnirea cu Hristos euharistic. Printre aceștia, se numără, în primul rând, pruncii, pentru care pregătirea este mai ușor de realizat. Bebelușii pot fi împărtășiți chiar și după ce au mâncat, pruncii până la 7 ani sunt dezlegați de post, iar cei peste 7 ani experimentează, sub directă îndrumare a duhovnicului, forme ușoare de postire, adaptate vârstei și situațiilor concrete din familiile care-i îngrijesc.

O concluzie în privința problemicii dezbătute mai sus oferă pr. prof. dr. Nicolae D. Necula: „Biserica recomandă ca împărtășirea să se facă în urma Spovedaniei. Ea este mai potrivită în timpul posturilor, dar dacă cineva este mai zelos și mai curat cu sufletul, o poate face și mai des, chiar într-un interval de 40 de zile. De aceea, se poate împărtăși de mai multe ori, iar valabilitatea sau durata Sfintei Împărtășanii nu este condiționată de termenul de 40 de zile, ci de starea de curățenie sau păcătoșenie în care ne aflăm”³⁰⁰.

Pr. prof. dr. Dumitru Vanca argumentează faptul că „ferirea de potir este considerată de toți marii Părinți o dureroasă biruință a

³⁰⁰ Pr. prof. dr. Nicolae NECULA, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, (vol. I), pp. 192-193

diavolului”³⁰¹. Pornind de la această idee, nu trebuie să ne mirăm că numeroși teologi ortodocși din vremurile recente insistă asupra unei redeșteptări euharistice. Dintre aceștia, amintim pe: Sf. Nicodim Aghioritul, Sf. Ioan din Kronștadt, pr. Alexander Schmemmann, mitrop. Ioan Zizioulas, pr. John Meyendorff și alții. Mișcarea grecească „Zoi” militează, printre altele, și pentru deasa împărtășire a credincioșilor, preluând, din nefericire, modelul rutinat apusean.

Reține atenția, în mod deosebit, Sf. Ioan din Kronștadt, a cărui figură emblematică de misionar al Ortodoxiei euharistice ilustrează perioada de redeșteptare a credinței pe pământ rusesc, la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX. Tema centrală a slujirii sale s-a concentrat pe redescoperirea întâlnirii autentice a omului cu Dumnezeu, în Euharistie, pe care a predicat-o, în cuvânt și faptă, ca nimeni altul. Ca preot de mir, el și-a îndemnat enoriașii la împărtășire deasă, dar totdeauna cu pregătirea necesară. Slujirea sa, unită cu postul, rugăciunea și lacrimile, era marcată mereu de starea îngerească a unei trăiri mistice vii, ce-i transpunea în același extaz duhovnicesc și pe proprii săi fii duhovnicești. Zilnic săvârșea Sfânta Liturghie, la care se împărtășeau câteva sute de oameni, iar în marile posturi câteva mii³⁰². Pentru aceasta, folosea cinci Agnețe mari, de câte cinci kilograme fiecare, și 5 până la 12 potire mari, de câte 5 litri fiecare, pe care le binecuvânta împreună. Momentul împărtășirii dura între 2 și 3 ore. De după-amiază și până la ora 2 noaptea, spovedea neconținut. Numărul zilnic al penitenților era de 150-300, iar în Postul Mare 4-5000. Pentru a face față acestei solicitări copleșitoare, Sfântul Ioan a primit binecuvântare, din partea Sfântului Sinod al Bisericii Ruse, de a

³⁰¹ Pr. lect. univ. dr. Dumitru VANCA, „Căile contemporane ale Liturghiei”, în: *Altarul Reîntregirii*, serie nouă, anul XIII, nr. 2, mai-august 2008, p. 134

³⁰² Am preluat aceste date, precum și cele ce urmează, din excelentul studiu introductiv al pr. prof. dr. Ioan I. ICĂ jr., la: Sfântul IOAN DIN KRONȘTADT, *op. cit.*, pp. 16-29

practica Spovedania publică, pe lângă cea particulară. Astfel, el îi spovedea, în particular, periodic, pe toți fiii săi duhovnicești, pentru a-i povățui pe fiecare în parte, în raport cu faptele lor, iar celor care erau mai zeloși le oferea permisiunea de a-și mărturisi păcatele în public, printr-un ritual emoționant: „«Păcătoși și păcătoase ca mine! Ați venit în acest locaș sfânt să aduceți Domnului nostru Iisus Hristos, Mântuitorul nostru, pocăință pentru păcate și mai apoi să vă apropiați de Sfintele Taine. V-ați pregătit pentru primirea unei atât de mari Taine? Știți oare ce răspundere mare duc eu înaintea scaunului Celui Preaînalt dacă veți trece nepregătiți? Știți oare că mințiți nu mie, ci Însuși Domnului, Care în chip nevăzut stă aici de față, al Cărui Trup și Sânge stă în clipa de față pe sfântul jertfelnic?» Mulți își mărturiseau în auzul tuturor păcatele, nerușinându-se că îi aud toți. Părintele Ioan sta tăcut, cu mâinile încrucișate pe piept, privind spre cer și rostind rugăciune către Judecătorul ceresc în timp ce lacrimi mari îi curgeau pârâiașe de pe față pe veșminte...”³⁰³.

Mulți au văzut, în această desfășurare de lucruri, o reconstituire fidelă a timpurilor apostolice, marcate de zelul și de trăirea plină de abnegație a primilor creștini. Nu-i mai puțin adevărat că, pentru starea critică religioasă a vremurilor noastre, o astfel de tactică misionară este problematică. Ea nu mai poate fi aplicată nicidecum în prezent. Este limpede că Spovedania publică i-ar atrage pe mulți dintre cei care, stăpâniți de demonul autarhiei new-age-iste, se consideră îndreptățiți la o așa-zisă „relație personală cu Dumnezeu”, din care să fie exclusă prezența călăuzitoare a unui intermediar – preotul duhovnic. Există mulți ortodocși care pretind că se „spovedesc” direct lui Iisus, purtând un dialog cu El, prin icoană; mulți dintre aceștia nici nu mai prețuiesc Liturgia, ci preferă închinarea în biserică în cursul săptămânii, înghesuindu-se prin unghere întunecoase, pentru experiențe mistice

³⁰³ *Ibidem*, pp. 18-20

iluzorii. Sfântul Ioan din Kronştadt îi cunoștea și îndruma pe toți cei care veneau la Sfântul Potir; faptul că accepta Spovedania lor publică nu exclude impunerea Spovedaniei particulare, pentru care arăta întotdeauna o grijă deosebită. Din păcate, „naivitatea sa politică a fost ușor exploatată și manipulată atât în timpul vieții, cât și după moarte (până astăzi) de cercuri ortodoxiste ultrareacționare și antisemite care se folosesc de personalitatea sa pentru a cauționa un extremism naționalist care la rigoare n-are nimic de a face cu viziunea eclezială și euharistică a Ortodoxiei și practica pastorală a părintelui Ioan”³⁰⁴. Și în Ortodoxia românească, a fost speculată în mod nedrept personalitatea Sfântului și slujirea sa misionară, alimentându-se practici necanonice și abateri rituale grave, despre care ne vom ocupa într-un alt capitol al acestei lucrări.

Prin gura preotului, Hristos îi cheamă pe creștini să se apropie de potir „cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste”³⁰⁵. Părintele Prof. Stăniloae arată corelarea acestor coordonate, din punct de vedere teologic: „frica nu trebuie să-l oprească pe credincios să se apropie în acest grad suprem de Hristos, Cel ce Se apropie de noi cu sensibilitatea Celui jertfit pentru noi. Dar apropiindu-se, să nu uite de frică. Iar frica nu o poate menține fără credință. Căci credința în dumnezeirea și în voința Lui de a ne mântui, prin Trupul Lui jertfit din milă pentru noi și dat nouă cu iubire, îi va da îndrăznire să se apropie, cu toată frica pe care o păstrează”³⁰⁶. Privitor la chemarea la împărtășire, Prof. Karl-Christian Felmy observă că aceasta „nu e un ordin, ci o invitație”³⁰⁷. Evident, toate aceste date converg spre a susține teoria pregătirii temeinice pentru întâlnirea cu Domnul, care nu se impune, ci doar

³⁰⁴ *Ibidem*, p. 29

³⁰⁵ ***, *Liturghier*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2000, p. 181

³⁰⁶ Pr. prof. D. STĂNILOAE, *op. cit.*, ed. a II-a, p. 604

³⁰⁷ Karl Christian FELMY, *De la Cina cea de Taină...*, pp. 82-83

se propune. Există pericolul de a încuraja stări nefirești, care să favorizeze, mai ales, îndrăzneala oamenilor de a se considera îndreptățiți la împărtășire, fără pregătirea necesară. Cauza primordială a acestor situații este mândria, care se manifestă pe multiple planuri, de la autosuficiența celor ce renunță la spovedanie până la fățarnicia celor ce își doresc să fie apreciați de semenii pentru conștiinciozitatea lor religioasă. Pentru soluționarea problemei, recurgem la vocea avizată a pr. prof. dr. Nicolae D. Necula, care afirmă: „Suntem pentru o mai deasă împărtășire, dar și aceea cu pregătirea necesară, stabilită de tradiția și practica ortodoxă, care prevede post, spovedanie și dezlegare de păcate”³⁰⁸.

O creștere a eficienței programului misionar „liturgia de după Liturghie” s-a constatat în cazul celor împărtășiți cu vrednicie. Este și firesc: lucrarea este realizată din inițiativa omului, dar desăvârșită de Hristos. Prezent aieveja, El însuflețește orice gând curat, materializându-l în faptă, după cum spune Sf. Nicolae Cabasila: „viața trăită în Hristos... este ascunsă în noi, iar în alt fel ni se descoperă la lumina faptelor bune, care însemnează dragoste”³⁰⁹.

Împărtășirea solicită nu numai o pregătire prealabilă, ci și o stare de conștientizare a prezenței lui Hristos, ulterioară primirii Lui în chip euharistic. Aceasta imprimă creștinului pace sufletească și o deprindere firească spre sporirea în virtute, spre rugăciune și meditație, spre alungarea mai ușoară a ispitelor. Sfântul Ioan din Kronstadt ne îndeamnă: „Împărtășindu-te cu Sfintele Taine, adu-ți aminte neîncetat Cine se află întru tine și în Cine trebuie să fii. Împărtășindu-te cu blândul și neprihănitul Miel, trebuie să fii tu însuți

³⁰⁸ Pr. prof. dr. Nicolae NECULA, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, (vol. II), Edit. Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2001, p. 291

³⁰⁹ Nicolae CABASILĂ, *Despre viața în Hristos*, în vol.: *Scrieri*, trad., studiu introductiv și note de pr. prof. dr. Ene BRANIȘTE și pr. prof. dr. Teodor BODOGAE, Edit. Arhiepiscopiei Bucureștilor, 1989, p. 295

un miel fără răutate și fără de prihană; împărtășindu-te cu deplinătatea tuturor bunătăților, nu trebuie să mai tânjești după bunătățile pământești sau să le dorești pentru semenii tăi; împărtășindu-te cu Cel ce împărățește întru cele înalte, cugetă și tu la cele înalte, lăsând înțelepciunea pământească, trupească și grăbindu-te spre limanul ceresc și veșnic”³¹⁰.

Deci, pentru ca împărtășirea să se realizeze cu vrednicie, este nevoie ca omul însuși să-și cultive atenția, spre a nu nesocoti prezența divină. Ca exemplu în acest sens, reproducerea mărturisirii unei simple femei, despre povăța unui mare duhovnic, recent trecut la Domnul, este edificatoare:

„Era hramul Sfântului Haralambie și m-am împărtășit. După slujbă m-am pus să fac curat în biserică, căci după o zi de hram este mult de dereticat. Când să iasă din biserică, pentru ca să se ducă acasă, (Părintele Iulian Stoicescu) m-a văzut: «Ce faci?! Nu te-ai împărtășit?! După ce te împărtășești, soro, trebuie să stai de vorbă cu Domnul, cu Mântuitorul! Nu se poate, soro! Acum să stăm de vorbă cu Dumnezeu, cu Iisus Hristos, să-I mulțumim ... Treaba o faci mai târziu». Avea dreptate Părintele ... Multe, multe m-a învățat...”³¹¹.

Mai sus de împărtășirea cu Hristos nu există altă poziție de atins în urcușul vieții pământești. Acest lucru este foarte important, întrucât ne responsabilizează, în privința atitudinii noastre față de împărtășirea propriu-zisă și față de consecințele ei, pe plan spiritual, în viața aceasta. De aceea, Sf. Nicolae Cabasila avertizează: „după Sfânta Împărtășanie, însă, nu mai este loc unde să pășești, de aceea trebuie să te oprești aici și să te gândești cum să faci, ca să poți păstra

³¹⁰ Sfântul IOAN DIN KRONȘTADT, *op. cit.*, p. 109

³¹¹ ***, *Un preot de foc – Părintele Iulian*, p. 73

până la sfârșit comoara pe care ai dobândit-o”³¹². Și, tot el, adaugă: „de aici urmează că nu trebuie să mai umblăm după lucruri omenești, ci să râvnim numai după Hristos, pe care să ne străduim să-L înrădăcinăm în sufletele noastre, pentru ca, pe toate căile, să arătăm Domnului în ziua judecății că am avut numai această înțelepciune, c-am strâns numai comoara cea nouă...”³¹³. Viața creștinului, deci, se cere a fi o continuă stare de tensiune după unirea cu Hristos.

Pentru a arăta importanța continuității prezenței lui Hristos în elementele euharistice, chiar și după împărtășire, există prevederile canonice și liturgice privitoare la eventualitatea vărsării (vomitării) Sfintelor, consemnând un tratament cu totul special aplicat materiilor respective.

Cu totul exagerată este, însă, practica deosebit de încetățenită, din păcate, de a considera sărutul interzis după împărtășanie, pornind de la două premise false: prima dintre ele este similitudinea cu sărutul lui Iuda, evocat și într-una din rugăciunile împărtășirii. Însă aici nu este vorba de un sărut efectiv, ci de împărtășania cu nevrednicie, pentru care Iuda s-a făcut vinovat. A doua este de-a dreptul de sorginte ocultă: ea exprimă temerea că, prin sărutul cuiva, s-ar „pierde” împărtășania, adică s-ar „pierde” Hristos. Nimic mai fals: Hristos rămâne cu creștinul ce s-a împărtășit în mod real, dar tainic, nefiind izgonit de un sărut, ci de căderea în păcatele de tot felul, care-L alungă pe Duhul Sfânt și, implicit, pe Hristos Cel adus de El în Euharistie.

³¹² Nicolae CABASILĂ, *Despre viața în Hristos*, p. 193

³¹³ *Ibidem*, p. 217

12. ROLUL TAUMATURGIC AL LITURGHIEI ÎN SOCIETATEA POSTMODERNĂ

Globalizarea s-a impus de la bun început ca o realitate fundamentată pe interese economice. Însăși vechea denumire a Uniunii Europene – Piața Comună – evidențiază acest aspect. Se dorește, cu orice preț, crearea unor poluri de forță macro-economică: cel american, cel european, cel asiatic și cel islamic sunt doar cele mai importante exemple. Religia este privită, în acest context, după modul în care poate contribui la îndeplinirea obiectivului principal: succesul în plan economic al respectivelor structuri. Observăm că, în Statele Unite, religia își menține încă rolul de factor activ în determinarea deciziilor strategice, datorită faptului că aici vorbim, în mare măsură, de un creștinism de conveniență, foarte receptiv la nou și anti-tradiționalist, dar, în același timp, extrem de favorabil paradigmelor impuse de globalizare. În Orientul Mijlociu, religia islamică face legea: este liantul care conferă statelor de aici, unele extrem de sărace dacă s-ar face abstracție de „aurul negru”, putere politică și economică. În îndepărtata Asie, deja puterea religiei se stinge: fie oprimată de regimuri totalitare, fie desconsiderată, în urma avansării inevitabile a procesului de secularizare, pe care globalizarea îl generează.

Am lăsat la urmă Europa, pentru că aici situația este cea mai complexă și complicată. Privind încă o dată la scopul final al unității

națiunilor, progresul economic, nu putem remarca decât faptul că, aici, religia nu este privită ca un factor favorizant, ci dimpotrivă. Așa se explică ostilitatea cu care s-a refuzat propunerea includerii moștenirii comune a Europei în Constituția europeană, dar și rezultatul concret al validărilor, sau mai degrabă non-validărilor ei prin referendum. Deși interese globalizante conferă forță manipulative mesajelor postmoderne individualiste, nihiliste și anti-creștine, o mare parte dintre europeni își reevaluează atitudinea lor față de viață, biruind tentațiile consumismului prin întoarcerea la valorile spiritualității autentice, găzduite de Bisericele tradiționale. Potrivit pr. prof. dr. Mihai Hincinschi, „în această viziune ecumenică a ființei Bisericii, precizăm că viața spirituală în sânul ei își are izvorul în Sfânta Liturghie, și că este pe deplin liturgică și deci pe deplin hristologică și pnevmatologică în același timp, pe deplin pnevmatizată, mai mult, transformându-i în pnevματοfori pe cei care o experiază”⁴⁵⁴. Omul duhovnicesc, „omul frumos” – așa cum bine se exprima recent Dan Puric – este ortodoxul trăitor. Este cel ce găsește, în spațiul sacru al bisericii din satul sau orașul său, liniștea sufletească a curgerii firești a harului, care-l apropie tainic de Dumnezeu-Treime. Este cel ce simte că „Sfânta Liturghie este un mod de viață în care cel ce crede petrece în Hristos, prin Hristos și cu Hristos”⁴⁵⁵. De aceea, se îmbogățește permanent, cu fiecare Liturghie trăită, cu fiecare împărtășire cu Hristos, simțind în ființa sa lucrarea progresivă a harului peste har (Ioan 1, 16).

Biserica, prin Sfânta Liturghie, oferă șansa vindecării societății postmoderne, bolnavă de egoism și autosuficiență. În viața

⁴⁵⁴ Pr. conf. univ. dr. Mihai HIMCINSCHI, *Misionarismul vieții ecleziale*, Edit. Reîntregirea, Alba Iulia, 2008, p. 88

⁴⁵⁵ Pr. conf. dr. Marian VÂLCIU, „Sfânta Liturghie ca realitate a întâlnirii omului cu Dumnezeu”, în vol.: *Sfânta Scriptură și Sfânta Liturghie, izvoare ale vieții veșnice*, ed. îngrijită de pr. lect. dr. Mihai VIZITIU, Edit. Trinitas, Iași, 2008, p. 407

plină de iubire jertfelnică, necondiționată, a comuniunii ecleziale, se creează punțile comunicării între membrii marii familii creștine al cărei părinte iubitor este Dumnezeu. Aici, omul învață că nu este singur, că exagerarea cultivării sinelui este o periculoasă himeră, atâta vreme cât mântuirea nu este realizabilă prin individualism, ci prin împreună-lucrare cu Dumnezeu, Maica Domnului, îngerii, sfinții și toți semenii. De aceea, în Liturghie se observă cel mai pregnant topirea identităților, căci înaintea lui Dumnezeu toți oamenii sunt egali (*Coloseni 3,11; Galateni 3, 28*). Pe de altă parte, Liturghia, corect trăită și experimentată, produce transformarea profundă a mentalităților umane, oferind șanse noi lucrărilor misionare, social-filantropice și culturale, în ceea ce se numește, generic, „Liturghia de după Liturghie”. Însă cea mai mare taină, care constituie totodată temelia lucrării duhovnicești a Sfintei Liturghii, este cutremurarea făpturii, este inefabilul Rugului Aprins: este întâlnirea cu Dumnezeu.